

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Historiae Societatis Iesv Pars ...

Pars Secvnda, Sive Lainivs

Orlandini, Nicola

Antverpiae, 1620

Historiae Societatis Iesv Liber Tertivs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-13974

HISTORIAE SOCIETATIS IESV

LIBER TERTIVS.

1559.

1
Eximia
mors Ro-
berti Nobi-
lij Cardinalis,
qui Societati se
aduenit.

NOV I initium anni letum Romæ fecit ab Christophoro Madridio Assistente vni. Idus Ianuarias edita solennium votorum professio, qui nouo exemplo vltimoque ante eam creatus est Assistens, addita postea lege, ne nisi ex Professis nominari fas esset. Paulò post domi forisq; acerbitatem nonnullam præbuit immatura mors Roberti Nobilij Cardinalis. Eius animam, veluti in Societate vixisset, quandoquidem se ille totum ei deuouerat, nec per ipsum, quo minùs in conuictum quoque veniret, steterat, cuncta Societas vltatis precum sacrificiorumque suffragiis prosecuta est. Quo minùs ego aliena videbor referre, si è multis, quæ de mira præstantissimi adolescentis virtute alij narrant, pauca, quæ tum Ioannes Polancus eius confessorius Socius nunciavit, posteritati his analibus tradam. Mons ei Politianus magnarum parens virtutum patria fuit. Duodeuigesimalium agebat annum cum est mortuus, tertiumdecimum cum à Iulio Tertio Summo Pontifice suo magno auunculo Cardinalis est factus. Optimè educatus, & à pueritia prima studiis rerum piarum addictus: propè tribus ante supremum diem annis familiaris se Societati & institutioni Ioannis Polanci dedit. Exercitatione spiritus ex Beati Ignatij præscripto, qui factis alioqui rerum caelestium amore calebat, totus succensus est. Ex eo tempore magis ac magis titulos illustres, fastumque omnem, in æterna bona, & Christi Domini paupertatem coniectis oculis, fastidire: multum quotidie temporis meditationi, præcationsi, scrutandæ conscientie dare: aliquoties in hebdomada Christianum ieiunium vsurpare, asperum induere cilicium, innocencia membra lacerare flagris: ita feruere ac rapi, vt summum Polanco in adducendis habens negotium esset. Enixè principio domestici obstitabant, sed constantior felicioque fuit, vt æquum erat, Robertus. Multos eorum, à quibus ad inanem adolescentium læticiam, nunc illecebris blanditiisque, nunc inanium obiectu terrorum auocabatur, ad seueriorem ipse vitam adhortationibus suis, constantique virtutis exemplo traxit, atque in his Vincentium Nobilium parentem suum. Ingenuo pudore, egregia pudicitia cæterarumque virtutum fama consecutus id erat, quod de celebri quorundam Sanctorum virtute narratur, vt coram eo quantus nobilitatis ac dignitatis vini lingue co-

hiberent intemperantiam, nec verbum sibi minus sanctum excidere paterentur. Ipsi Cardinalium primis grauitate morum ac maturitate consilij venerationi, ac propè miraculo erat. Memor Christi Domini humilitatis, qui non venit ministrari, sed ministrare, famulorum operà summa cum verecundia, & parcissimè vtebatur; ac nominatim ad vestiendum exuendumque se omne respuebat ministerium extra manus suas: nec vesperi, vbi cubitum in conclaue se recepisset, nec manè priusquam ipse aduocasset, aditum ad se cuiquam volebat patere; quo liberiùs vel in precibus ac meditatione quamdiu libitum esset, persisteret, vel corpusculum affligeret. Super vna tantum calcitra, sæpè nudis super asseribus, interdum in nuda cubabat humo. Sed hoc Polancus tertium vbi comperit, seridò interdixit, semper vigil & anxius, ne tantam indolem immodicus ardor opprimeret; ingenti que subfidio, quod sibi omnes in eo spondebant, Ecclesia sancta fraudaretur. Verum aliud agebat Deus, qui volebat incensum pietate adolescentem multorum vsuram temporum intenti operis compendio adæquare. Censu erat, pro gradu illo amplissimo, haud amplo fati: animo tamen haud aliàs ægiore visus est, quam cum à domesticis, vt præterea Abbatia cuiusdam, quæ vitrò offerebantur, vctigalia susciperet, vrgebatur. Indigentibus quantum plurimum licebat, vel de vitio decerpens, benignè faciebat. Famulos doctosque homines, quos domi multos ad suæ adiumenta doctrinæ, & profectum in disciplinis habebat, ab se, quasi loco mercedis sacerdotia, pecuniamque sacram verabat expectare: sed præsentis mercede, luculentisque subinde donis magnificè remunerabatur. Cæterum illud curans impensius, vt meliores, quam ditiores faceret; modò singulos, modò vniuersos alloquens ad Christianum compellebat officium: sæpè certum opus, quod agerent, hunc atque illum lecterò conueniens, præscribebat: sæpè etiam omnibus in vnum conuocatis ex sacro quopiam volumine locum accommodatum temporis recitabat, quod vice esset concionis. Quod munus & voluntate magna faciebat & venustate; ad dente etiam facultati gratiam ætate ac purpura. Illud identidem denunciabat, gratificari sibi qui cuperet, seridò virtuti se traderet. Qui non iaduceret animum Christiano homi-

ne dignam vitam viuere, apud se locum ei non esse. Qua sedulitate est factum, vt ferme omnis eius familia vitiorum expertis, diuina Sacramenta certatim repeteret. Ingenio erat præstanti, & ad disciplinarum omnium habili studia: facta tamen, ad quæ propensius ferebatur, præsertim genus Theologiæ, quod mysticum vocant, tractabat frequentius. Latine Græcæque doctus, & humaniorum litterarum perbene sciens, adhæc in Rhetoricis ac Dialecticis versatus diligenter, reliquas sapientiæ grauioribus partibus persequeretur. Memoria quoque prospera erat; Lainiique conciones, à quibus nunquam aberat, vbi primum se domum receperat, manu sua accuratè mandabat litteris. Ad Christi Domini consilia flagrantissimis studiis, totoque animo rapiebatur. Eo purpuram exuere, & nobile capitis gestamen ponere; planèque se abdicare terrenis possessionibus, & cum sancta paupertate & humilitate Christo Domino in eius Societate famulari summè habuit in votis: suumque animum assidue diuinæ maiestati offerebat: nec desinit flagitare, donec à Patribus nostris præcisa omni spe est admonitus, maiori (quod Societati est propositum) bono Ecclesiæ sanctæ fore, si, quandoquidem eo loco positus à Deo fuerat, ad perfectionem suo grâdum consentaneam contendens, in sacro senatu, extraque eum, & vbi vbi se ferret occasio, totum se ac penitus Deo, publicæque vtilitati impenderet. Quibus ille vocibus ita acquieuit, vt cum summam Constitutionum & regulas, quibus Collegij Romani vita quotidiana descripta erat, impetrasset, ex his totam vitæ suæ rationem componeret, atque omni ope conmitteretur, vt ex Euangelicis consiliis & Societatis moribus quidquid summus ille dignitatis gradus permittebat, studiosè teneret. Gratissimæ illi deliciae tecta, hominesque Societatis: in his dum esset, cum his dum ageret, bene sibi suauiterque putabat esse. Haud temerè Sociorum quicumque erga Præpositum Generalem veneratione & obedientia erat pari. Dumque in dies magis diuinorum gustus animum capit, iam facultates, iam decus amplissimæ dignitatis pro graui sarcina tolerabat. Si quando inuitatu ac precibus hominum, quibus modestia veteret non parere, ad sumptuosius vocaretur conuiuium, discruciabatur intimis sensibus, quod seruitij id genus declinare nulla via posset. Denique & externa oris specie, ac multò magis interioris forma ac dignitate hominis Angelo similis, cum dignus eo mundus non esset, haud diu permixtus est in exilio esse; viamque inuenit Deus, qua hominem sibi carum in sinu honorum, in opum ac deliciarum affluentia, in blandissimo flore ætatis ita excoletet, vt non aliarum modò virtutum insignibus, sed illustri etiam patientiæ ornatu corona in cælum eueheret. Quotidiana sex mensium febris variisque doloribus exercitus est; ac postremis octoginta diebus alteri laterum ita est coactus insistere, vt in alterum conuerti nequiret; idque, cui incumbere, vlcus traheret ac putresceret. Nec tamen fortis adolefcens quamuis macie miserandum in

modum extenuatus, tam longa grauique vexatione in querimoniam versus est vnquam; nec visus patiendo defatigari, nec vel leuiter vitæ amore tangi. Sacrosanctam Eucharistiam octauo quoque die, ac sæpè frequentius quamdiu agrotauit, ad se voluit afferri: ad eamque adorandam ac suscipiendam primis mentibus iubens se è lecto deponi, genua humi flecebat, quod postea ob nimiam semiuiui corpusculi imbecillitatem fieri confessarius vetuit. Vicina iam morte benignitate & alacritate incredibili familiares consolabatur, adhortans, ne quòd eis ipse eriperetur, dolerent; sed vt ei Domino, qui nunquam moritur, nec cuiquam eripi potest inuito, assuescerent animis & obsequiis adhærere. Adiciebat se quidem nunquam antea putasse rem ad eò, vt experiebatur, suauem esse ad mortem appropinquare. Nimirum nec profuse in luxum atque libidines, aut inania sæculi Christi Domini opes; nec vexati mercenarij inopesque; nec quasita malis artibus potentia, aut alia de horum genere hominum Principum dira sub mortis tormenta malè conscium lacerabant animum: & felicitatem, resque mortales, vt sine amore possederat, ita relinquebat sine dolore. Initio eius diei, quo vita defunctus est, cum Polancum aduocasset, ei confessus, & aliquamdiu de rebus cælestibus collocutus, significauit gratum sibi fore, si iret, curaretque vt Socij Collegij ac Domus Deo se commendarent. Ita inter preces & sacrificia, quæ cum cura studioque pro eo fiebant, ad Dominum profectus est sextodecimo Kalendas Februarias, desiderium sui ingens, & virtutum excellentium toti Vrbi ac Romane in primis curiæ odorem blandissimum relinquens, translatus è Collegio Cardinalium in concilium Beatorum. Suprema ex eo audita vox est, Humilitas, Humilitas, Humilitas. siue vt in eius commendatione virtutis, quam maxime adamarat, summi que pretij nouerat, expiraret; siue vt se ipse, quod paulò antè Christum Dominum alloquens dixerat, Adimpleui mandata tua, quasi nimium sibi tribuisset, corriperet.

Interim Lainius vnà cum Assistentibus ordinandæ Societati erat intentus. Conueniebant propè quotidie, Rectorum, Prouincialium, aliorum munerum regulas, è Constitutionibus & Beati Ignatij monitis concinnabant. Inter cetera visum est modum præfinire in sanctissimæ vñs Eucharistiæ laicis apud nostros consentibus concedendo: scriptumque est ad vniuersam Societatem, Tametsi ab diuinissimi eius cibi usurpatione frequenti immensi existant fructus; quia tamen, nisi ea quoque in re modus adhibeatur, haud leuia, nec pauca præter decorum admittere pronum est, moderationem iustam videri, si laici octauo quoque die usurpent. Quòd si quem præcipua eò pietas ferat, vt aliquando etiam inter hebdomadam cupiat sacris mysteriis frui, ei festo seu profesto die posse concedi. Ceterum vt singulis diebus mysteria diuinissima laici sumant, permitti nequaquam debere, nisi si quis fortè ita uiuat, vt vita eius perpetua ad sacrosanctam communionem preparatio videatur.

6
Lainius ordinanda Societati intendit.

7
Secularibus laicis non permittebantur quotidiana communio.

tur. Ac ne huiusmodi quidem hominibus id concedendi potestatem in manu confessarij esse oportere, sed consilium exquirendum, consensumque expectandum Reſtoris: quandoquidem Beatus Ignatius etiam eos, quibus quotidiana diuinæ mensæ consuetudo iam erat, quanquam non cogendos, tamen adhortandos aiebat, vt id rarijs facerent. Constitutum præterea ad Religiosæ disciplinæ Collegiorumque perpetuitatem, vt cuiusque Collegij ordinarius numerus, qui adhuc Sociorum quaterdenum fuerat, posthac vicenium esset. Iam inde ab exortu Societatis mos erat ad Præpositum Generalem nomina Sociorum adscriptis cuiusque viribus & facultatibus mittere, quo quisque ad priuatum & commune bonum apertius regi & adiuuari ad opera posset: id vt explicatius distinctiusque fieret, tradita forma & proposita capita; de quibus nominatim significaretur. Super hæc ad maiorem omnium inter se membrorum consensionem & conuentientiam, cumque totius Ordinis capite coniunctionem retinendam, visum est ex vlti fore, si qui è provincijs virtute ingenioque præstantes, Romam erudiendi mitterentur, vnde postea digressi consentientem in omnes partes viuendi sentiendique rationem ferrent.

Hoc tempore pulchrum ac forte illud factum accidit summi Pontificis, cum Paulus Quartus cognatos suos ab publica administratione summos, præter Cardinalem Neapolitanum Alfonso Carrasam, quem nulli affinem culpæ competit, Vrbe omnes expulit, & ad leuanda populis onera, ad corrigendos mores, ad conseruandam religionem multa & præclara decreta condidit. Erga Societatem magna paterni animi, veræque caritatis præbebat indicia. Aduocabat Lainium frequentissimè, longisque congestis sibus cum eo, quæ statuebat, communicabat, & quædam eius admoniti decernebat. Curarum prima erat incorruptam tueri Catholicam fidem: quod Rex Philippus haud segnis agens eam maxime ob rem è Belgio referre se in Hispaniam cogitabat, vt deprehensam superiore anno pestem opprimeret: ac seuerè scelerat nolle hac in causa mortalium cuiuspiam rationem haberi, ac ne suo quidem, si nocens esset, filio parci. Nec secus est actum. Pintia primùm, dein Hispali supplicia de impijs memorabilia sumpta. Pintiani autem exempli vbi ad Pontificem perlatus est nuncius (ætate enim hac ineunte est editum) supra quàm credi facile queat, Beatissimus Pater & gaudio gestit, & amore aduersus Regem accensus est. Morbo, qui diu præferat, ex eo die vehementer leuatus est. Aduocato Lainio amplius horis duabus super eo potissimum facinore sermonem produxit, nunquam Catholicum verè Catholici Regis animum finem faciens laudandi, confirmansque vniuersi licet mortales mundusque totus conueniret, ad gratias hac de re clementissimo Domino agendas, nunquam pares gratias fore. Ad vltimum digrediente Lainio, in virtute, inquit, sanctæ obedientiæ vobis mando, vt pro carissimo filio meo Philippo Rege preces sedulo faciatis. Non apud Pontificem modò, sed apud omne genus

hominum Lainius in pretio erat. Clarorum iuxta & obscurorum hominum propè agmina, partim consilij, partim auxilij gratia, siue in huius caducæ, siue in æternæ vitæ negotijs ad eum confugebant. Ille in reliquis curis euangelizandi munus nequaquam intermittebat. Vulgabatur Christianum per orbem, vnde homines conueniunt Romam, & quò ab Vrbe commercia pertinent, mira eius sapientiæ & eloquentiæ Apostolicæ fama. Ad audiendum tam multi conhuebant, vt bis hoc anno amplificatum sit templum, operà præcipuè Fuluij Cornèi Cardinalis, qui verus Societatis amicus, præter id, quod de suo largiebatur (tamen nequaquam facultates adæquabant beneuolentiam) vltro viros opulentos Principesque conueniens, re commendata, rogabat, vt nomen suum albo, quod porrigebat, adscriberent, & quantum quisque in animo haberet conferre, profiterentur. Quanto verò clariorem Deus Lainium faciebat, hoc se ipse abiiciebat magis ad infimum quemque, siue externum, siue domesticum humanissimè audiendum, solandum erudendumque descendens: vilia domi identidem obiens ministeria, nec laboribus sordibusque culinæ abstinens. Idem sibi quàm curæ esset Societatis instituta inuiolata seruari, non leui pignore testatus est. Christophorum Lainium ex ea suum germanum fratrem eiecit, quòd ille (nihil enim vltra scribit ad Borgiam) id mereretur. Hunc deinde regredi cupientem ad optimi fratris memoriam primùm Borgia ipse iam Præpositus, iterumque dimissum rursus Claudijs Aquauia Generalis recepit, & ad vltimum quietè ac religiosè perseuerantem bona mors abstulit.

Æstate huius anni Ludouicus Consalius Assiliens dimittendus in Lusitaniam fuit Sebastiano Regi puero Magister futurus. Scripsit initio ad Lainium Regina auia vehementer rogans, vt Ludouicum Lusitanie redderet: id è re Societatis & Christianorum publica fore. Sed cum faciliè esset ostensum pluri interesse ad Ecclesiæ Societatisque rationes in Vrbe illum manere, tum planè exposuit, videre se quanta res ageretur in bona sui nepotis institutione: certumque sibi esse non alium ei magistrum tradere, quàm hominem de Societate, nec apparere Ludouico patrem. Hunc igitur Lainius pro eo, quanti res regni Lusitani, quanti Indiarum, ac magna ex parte Ecclesiæ Dei, quanti Societatis felicitatem faceret, primo quoque tempore cum bona venia mitteret. Respondet de Assiliensium consilio Lainius, nihil esse, quòd Societas Lusitanis Regibus non & cupiat & velit; neque Ludouicum auidius ab ipsa peti, quàm & illum ac sese, si cui vsui sit, paratus ipse sit tradere. Verùm, quoniam Consalius vnus ex Assiliensibus sit, quos nò Præpositus, sed generale Patrum concilium creat, Præpositoque quali custodes apponit, nec fas esse sibi diu ab se abfuturum dimittere, neque negotium de mittendo vrgere; tamen Societatem per litteras consulturum. Existimauit Regina perveras licet causas, moras & declinationè muneris quæri; nec in totum suspicio aberrabat. Cumulat itaq; litteras, & Laurentio

Fuluij Cornèi Cardinalis in Societate beneuolentia.

13
Assiliens
Consalius
designatur
Regis ob
Assiani pra
ceptor.

8
Collegiorum
numerum.

9
Communium
inter
provincias.

10
Pontificis
summi
viti.

11
Lainij au.
Borgiam.

74
Difficultates Regis
magisterij.

rentio Petrio de Tauora, quem in Urbem futurum ad Pontificem oratorem suum mittebat, dat in mandatis, id imprimis omni ope curer efficiatque, sibi vt Consaluius concedatur. Bonus hic Pater, postquam creatus erat Assistent, diuturno vexatus morbo, in eumque non absque graui periculo relapsus, satis aperto miraculo, sacro pane, qui sancti Nicolai dicitur, gustato, eodemque die febri solutus euaserat. Iamque viribus confirmatis, & egregiam Lainio in statuenda Societate, cuius institutorum, per familiariter Beato Ignario usus, in paucis erat peritus, nauabat operam, & res Collegij Germanici, quod nuper admissis Itatorum nobilium ad conuictum filijs, haud poenitendum habebat progressum, optime procurabat. Ab hoc autem instituendi Regis munere toto animi impetu refugiebat. Non enim solum strepitum, alienosque à Religiosa simplicitate mores horrebat aule, sed lubricum planè locum videbat esse, vbi non sua magis aeterna salus, quam Ordinis fama periclitaretur. Optimo Reginae animo satisfacere haud arduum fore, at ceterorum, siue domesticorum, siue alienorum iudicia perinde futura, vt quisque affectus animo esset. Haud paucos eorum, qui sapere sibi eximie viderentur, amulos paratos: & scilicet tanquam de precepta protincia dolituros, deque Societate, quasi res eiusmodi vltro ambierit, oblocutores. Cumque vbique terrarum vulgò inuisi soleant esse, qui Religiosis è septis terunt potentum limina, præcipuo tamen quodam modo Lusitanæ genti inuisos esse: idque plus nimio domestico nobis compertum exemplo, qui muneribus caritatis humilliter obeundis nomen cum secundissimum & fauorem eximium adepti essemus; posteaquam vnus quidam aliquando conspectus in regia esset, ita tota viluisset familia, vt ex eo tempore ad hanc diem non adeo multi in eam magni admodum nominis se Lusitani dedissent. Quæres, si quemquam, se maxime absterere deberent. Quippe admodum se vulgo notum, magnis affinium & consanguineorum necessitudinibus implicitum, & obvallatum ceteris esse, qui neque summo uenit, neque regi possentira, vt nusquam se commouerent: nilque committerent, unde communis constaretur inuidia. Ad hæc neque affabilitatem, neque doctrinam, neque prudentiam Magistro regio necessariam sibi adesse. Periculum quoque esse, ne iuniores Sociorum oculos ad speciosa munera aducere, & sanctam humilitatem, & latebras ærumnasque Indicias incipiant fastidire. Fac tamen cætera nulla sint, Quid rogo incertius, quid mutabilius ingenio & adolescentis, & Regis: Regni Proceres non semper eos esse, quos oporteret; & tamen vsu ita euenire, vt eorum peruersissimus quisque ad Regem præcipue adolescentium animos intine intinuet se omnibus viis & artibus. Horum conferuare amicitiam, simulque Deo ac Regi fidem præstare, non opis humane, tua certe minimè esse. Atqui nil magis ad omnes iuuandos, suaque non in casum obeunda munera Societati ne cessarium, quam animos Principum, quantum fas sit, omnium beneuolos, beneque existimantes habere. Denique in se vnum coniectos

fore Lusitanorum, ac ceterarum gentium oculos. Quidquid vnquam Sebastianus egerit, attemptant, quod quisquam secus velit, continuò id Ludouico, imò nequaquam Ludouico, sed ad inuidiam, toti Iesuitarum nomini attributum. Hæc reputans Consaluius & diligenter in Præpositi concilio dixit, & scripsit, vt per otium considerarentur, dedit, hodieque in nostro tabulario asseruantur. Plerisque tamen Prouincialium Præsidentum, quorum per litteras exquisitæ sententia, ita consentibus, quoniam optime merita Reginae salua gratia diuini repugnari nequibat, ratus mittendum Lainius, his monitis diligenter instruxit. Quando (inquit) vt vides, Pater, iste calix exorbendus est, prouidendum erit, vt, quoad fieri poterit, difficultates omnes fiducia, & imploratione opis diuinæ, tum virtute curaque superes. Cum Societate nunc, cum maxime coniunctum te præsente oportet; & per eam confidas diuinum tibi auxilium ad impostum munus, & cætera omnia asfuturum: nec parcas opera, si quid illi vsquam locorum commo- dare queas. Denique & in Urbem litteras singulis mensibus dato. Vestitus, totaque habendi corporis ratio à communi Sociorum non discrepabit, sicutamen, vt valetudinis, & boni exempli ratio habeatur. Et quanquam non nisi Præposito Generali ius in te erit, tamen in nostris domicilijs habitabis; & que instituti solennia munerantur, pro viribus, quantum per otium licebit, tractabis. In Regis educatione extra sacrificia & preces, quæ prima adiumenta erunt, dabis operam, vt, & quæ Christianum hominem, & quæ Regem nosse decet, percipiat. Quomobrem ex vsu fuerit, te scriptorum quæmpiam ex his perlegisse, qui de puerorum, quique de Principum institutione præcepta tradunt. Ante omnia illud enitere, vt alè imbibat, nec solum mente, sed & voluntate comprehendat decreta quædam vniuersalia ac dogmata, quæ præcipui momenti sunt cum ad vitam Christiana sanctitate dignam instituendam, tum ad regnum rectè & sapienter administrandum. Habeat eas sententias ad manus, magnèque æstimet: atque ex merito amet. Ex illis enim principijs multæ trahentur valde ad vsum vtilis conclusiones. Præcipua autem quæ dico, talia sunt:

1. Quando cordi ita fuit Deo extollere illum & honorare, æquum esse vt sibi vicissim cordi sit gloria Christi Domini; vt in suis regnis vigeat religio, & amplifcerur, præsertim in Indijs: & penitus animo insitam habeat aduersus Apostolicam Sedem obseruantiam ac pietatem.

2. Deinde si regnum terrenum amat, multò amandum magis caeleste: longèque æternam mansura ante fugacia fugacis huius vitæ habenda. Quòd si regni terreni iacturam facere nulla mercede vellet, multò minus committendum, vt caeleste cum re villa committet. Vnde intelligat quantopere letale cauendum crimen sit, per quòd caeleste regnum amittitur.

3. Ad hæc statuat apud se plus Deo, quam suis, vel alienis humanis opibus fidendum; coque consuecat in difficultatibus primum omnium per

per preces ad Deum confugere: & pro captu ad studium orandi afficiatur, & diuina tum ad suum profectum, tum ad exemplum popularium frequenter.

10 4. Præterea sententiam obfirmet nullo modo ferendum, vt quisquam omnium praua sibi loquatur ac suadeat: neque administris vtendum, nec ad latera habendos nisi viros bonos, quemque pro suo modo; eamque vulgari famam velit, qui gratiam suam amet, virtutem iis colendam; grauioraque munera, sacra præsertim, non nisi ad hos delatum iri.

11 5. Super hæc fructum amplitudinis & opum suarum esse debere, de quam plurimis bene mereri: ac proinde liberalitatem atque beneficentiam pro ingenti virtute colat.

12 6. Persuasum etiam habeat patrociniū sibi destitutorum omnium demandatum; se patrem inopum ac pupillarum esse debere. clementer iis, cum ad se perfugiant, copiam sui faciat: idem suis administris iniungat: ac notum vulgo sit, eiusmodi hominum miserorum tutelam penes Regem esse.

13 7. Præterea constantiam sibi & fortitudinem necessariam esse, vt ab externis iniuriis regnum tueatur: & si qui casus incidat, lux ditionis Dynastias coëreat: meritisque pœnis, maxime si imbecillos premant, afficiat. Atque vniuersè terrores sit scelestis, ametur à bonis.

14 8. Ad extremum iustitiam, pacem, annonam ubique ab se imperio suo præstandam. Hæc ferme summa eorum est, quæ cum Rege ages. Quod ad cæteros pertinet, prouidebis, vt omnes intelligant nullo te modo cancellos muneris tui transilire velle. Hoc profiteberis: hoc apud omnes, qui quid abs te extra magistrī officium requisierint, excusabis. Non tamen, si quid forte aliquando ad commune bonum & Dei gloriam tui cuiusdam ac magni vñs offeratur, auctor sum vt defugas: cæterum id eiusmodi velim esse, vt trahi ad alias res in exemplum non possit. In aula extraque eam, cum quibus ages, eorum gratiam & benevolentiam prouidebis, vt religiosa comitate & apposita oratione Societati tibi que concilies & conferues, eò intentus, vt omnium pietatem promoueas, hos ad confitenda peccata, illos ad commentationes spiritus, alios ad benignitatem in pauperes, alios ad recta alia studia, prout cuiusque ingenium & facultas erit, inducens. Ita sperandum erit facturum Deum, vt istius te, quam pro eius gloria subis, molestæ procuratoris nequaquam pœniteat. His Ludouicus monitis egregie paratus ab Vrbe discedens, nequaquam poluerat spem Regnam, simulatque coram alloqueretur, de sententia deducendi. Ea de causa in eius locum Assistentis nemo in præsentia suscectus est. At Collegio Germanico reuocatus è Belgio Ribadeneira (quod Philippus Rex, apud quem adhuc negotia egerat Societatis, Hispaniam cogitabat, moxque repetiit) dum tantisper quiescit, ac studia Theologiæ absoluit, præesse Superintendens est iussus.

15 Lainius die Visitationi Deiparæ sacro, quo die priore anno ad gubernacula admotus erat, concionibus ad populum parumper intermissis,

salubri planè consilio & necessario priuatim domi Sodales alloqui instituit. Ad eam enim diem operarum paucitas, & negotiorum copia fecerat, vt multa communi potius lege caritatis, quam certis Constitutionum decretis regerentur: Deoque, vt consuevit initiis, vberiore suæ gratiæ vi, quod ordinato magisterio deerat, supplete, res bellè processerat. Itaque plerique eorum temporum Patres, quod è duobus imperfectis tanto est præoptandum, quantum sufficientis sancta scientiæ peccatrici antestat, id quidem habebant, vt actione magis quam cognitione interioris sapientiæ rerumque diuinarum excellerent; tamen, cum ab Tirocinij disciplina, vel exigua, vel nulla magnam partem statim ad res agendas producti, ne ipsam quidem volumen Constitutionum vidissent; carebant optimo, hoc est coniunctione ipsa actionis & intelligentiæ, eoque, quod ad constandam vnam perpetuandamque familiam in primis est necessarium: nempe vt eadem omnes formarentur disciplina, vno & eodem sensu imbuerentur: vnde simul fiducia constantiaque in rebus agendis coiretur. Quæ virtutes tum existant maxime, cum quis non modò rectè, verùm etiam ex quadam quasi arte agit, & quoad fert humana prudentia, rectè agere se intelligit. Iam verò sat numerosa erat Romæ Societas. Ducenti amplius, quorum centum & quinquaginta in Romano Collegio, maxima pars indole, animique ardore nobiles ex omnibus propè gentibus suavissimo diuini spiritus classico contra nationum omnium superstitiones ac vitia exercitum præclarum molientis in vna velut castra compulsi. Non ex Italia modò & Lusitania, aliiisque Hispaniæ, Galliæque, & Germaniæ diuersis prouinciis, sed etiam Græci, Illyrici, Scoti, Belgæ, Pannonæ, aliarumque nationum aderant. Qui omnes litterarum disciplinis quam accuratissime domi excolebantur: linguas alienas discabant; & modò sua, modò Latina, interdum Græca Hebræaque habendis concionibus exercebantur. Foris autem diebus festis ad paræcias, ad virginum sacra cænobia, ad custodias, nosocomia, fora & compita Urbis egressi, tum Paschalibus aut vernalibusque feriis per agri Sabini Latini que pagos & oppida sparsi, pueris & rudioribus aliis edocendis, consolandis mœstis, vocandis ad confessionem nocentibus, eorumque expiandis animis, & caelesti pabulo reficiendis, omne genus hominum Christiana benignitate complexi pio cuncta motu ubique miscabant, & bella præclare conficiebant maxima, dum erudiebantur ad bellum. Vt igitur è tot hominum nationumque generibus per omnem mox orbem terræ ferendis vnum in corpus ac mores stabiles eosdemque vbique Societas adolefceret, faciendum erat, eandem vt omnes instituti formam haberent animo comprehensam. Cuius rei grauitatem probè perpensens Lainius, suarumque hanc disciplinam partium ratus, in aulam domus Professæ quotquot licuit è Romæ degentibus Sociis conuocatis, libellum, ex quo recipiendi Tirones probantur, cui Examen est nomen, & Constitutiones explicare Dominicis quibusque diebus adortus est.

Auidè

Societatis
disciplina
exhortatio-
nes.26
Collegij Ro-
mani species
per id tem-
pus.

27

Auidè audiebatur magna cum proficiendi cura, magno cum lætitiæ sensu. Discebat quisque propriam susceptæ ab se professionis rationem atque præstantiam, simul quæ ad perfectionem sibi propositam viæ ferrent, cognoscebat, simul ad eas strenuè in eundas excitabatur. Notum planè in Societate spectaculum erat, ac celesti suauitate plenissimum adèd numerosum sanctorum populum, in quo tam multi præter excellentiam pietatis, alij doctrina, alij rebus gestis insignes, alij ingenio aliisque donis naturæ præstantes, cernebantur è tot tamque inter se morum ac regionum varietate discretis gètibz, intra angusta septa collectum vno conspectu inueniri in summo silentio, consensione maxima, habitu permolito, emicante in vultu innocentia è sui ducis & Parris ore pendentem.

Hæc Romæ dum ferunt, idem in Italiæ prouincijs sedulo procurabant in Sicilia Domencæcus, Neapoli Salmeron, in Longobardia Benedictus Palmius. Is enim die Assumptæ in cælum Virgini sacro cum solennem Professionem quatuor vtorum emisisset, continuò renunciatus est Prouincialis, & Longobardia prouincia constituta, ea, quæ multis post annis in Mediolanensem & Venetam partita est. Forolinientem tamen Collegium, vti Lauretanum, & cætera quæ in Hetruria erant, per se etiamnum Generalis administrabat. Ad hæc autem inspicienda, & in proprios Societatis conformanda mores, simul vt inodica per Canticule æstum ab Theologia doctrina requiete vires valdè affectas recrearet, missus ex Vrbe est Emmanuel Sæ. Quinto decimo Kalendas Septembris grauis annis ac benefactis Paulus IV. Pontifex decessit. Vix eo plura quispiam & salubriora ad laplos reipublicæ restituentos mores, conseruandamque religionis castitatem ad eam diem decreuerat: tamen (vt est ferè iniquus arbiter populus, & seueritatis ofor: apud quem vnica offensio quamuis multorù gratiam benefactorum extinguit) in demortui Pontificis eiusque gentis monumenta fædè seuitum est. Fuere in metu Patres quoque Societatis, quòd fuerat in tumultu conclamatum, domos Theatrorum (quo nomine & nos vulgus appellat) solo æquandas. Nihil tamen iniuriæ neque nobis, neque venerabilibus Religiosis, è quibus Pontifex fuerat, factum est. Hunc vulgi furorem reuertit in Vrbe suis ex oppidis Dynastæ Romani detestati sunt: protinusq; omnia, quæ Paulus sancierat, duplicata pœna, qui violare auderet, rata esse iusserunt. Ipsum verò Pontificem vel inimici ferebantur vitam sanctorù modo finisse. Ita mente ac sensibus vsque ad extremum spiritum viguit, vt conuocatos Cardinales hora ante obitum Latine facundèque alloqueretur, grauitè eis sancte Inquisitionis officium, & consensionem in Pastore optimo subrogando commendans. Et quoniam Cardinalis à Cuenâ seriùs aduenit, eantiem proptiè illi Hispanicè iterauit. Sublato Paulo, quamquam Patribz, quæ in Societate ille nouauerat, antequàm nouus crearetur Pontifex, mouere animus non erat, sententiam tamen Cardinalis à Puteo memoria repetentibus sollicitudo incesit, ne, si sacerdotalem psalmodiam coacti in chororum exequi perleuerent, iuri suo, & pri-

28
Prouincia
Longobardia
constituitur, &
Palmio de-
mandatur.

29
Paulus IV.
moriatur.

30
Chorus in
Societate
intermittitur.

mis institutis officerent. Ergo eundem Cardinalem ac præterea quatuor, qui inter omnes Iuris Pontificij Casareijq; peritos, doctissimi & auctoritatis erant grauissima, censuere consulendos. Iuris prudentium summo consensu vni omnium responsum fuit, Quoniam Paulus res legibus Societatis diplomatiq; Pontifici illas confirmantibus aduersas tantum verbo præcepisset, diplomatibus iis non abrogatis, id quod ipse præceperit, vim habuisse madata. Quo vnà cum vita eius qui mandauit finito, superiorum decreta Pontificum suam vim pristinam obtinere. Si cantare pergerent, periculum fore, ne mandatum pro perpetua lege sibi vtrò ipsi suscepisse viderentur. His auditis Lainius, re Domino, cui summe, vt in rebus ceteris ita in hac placere studebat, plurimum commendata, adhibitis idoneis testibus, ac legitimo scriba profiteretur & contestatur, animi sui non esse, siue se, siue Societatem noua, qua alioqui non teneatur, lege obstringere, neque aliis in rebus, neque in duobus capitibus à Paulo IV. imperatis. Ac ne per dissimulationem aut incuriam Societatis libertati fraudi esset, nouoq; eam nexu aliquo obligaret, sacerdotalis psalmodiæ ex choro exequenda morem iussu Pauli inductum, quod iussum consulti Iuris extinctum censebat, vtrò bonaque fide intermittere. Id ipsum professi contestatiq; sunt etiam Assistentes: ex eaque die cantari desitum est. Quod leuamentum vt fabrica discipline huius ac temperatio planè postulat, ita cura est ferè vniuersis (nam nulla area paleis carer) ne ad socordiam aut reuerentiaë immutationem abutantur. Cogitant quippe quantum negotij sit cum maiestate diuina in congressum venire, & sustinere legationem pro genere humana. Nec immeritò id sacerdotale officium nuncupari, vt quo nullum grauius sacerdoti debeat esse munus. Cogitant, vt Cyprianus monet, se sub conspectu Dei stare: placendum esse diuinis oculis & habitu corporis, & modo vocis. Itaque dum muneribus obedientia & caritatis seruiunt, illud pariter enituntur, vt quæ ad excitandam erigendamq; mentem in Deum adiumenta ex choro desiderant, ea suppleant priuata solertia & attentione. Patris Fabri more multis ac præclaris adminiculis, quæ vel suo quisque ingenio excogitauit, vel à Fabro ipso aliusue sumpsit, vtuntur ad cogitationem celesti illo figendam in opere, & animum ad gustum pietatis afficiendum. Nec defuere vnquam (Deo gratia) qui non modò stata psalmodiæ interualla ac iusta tempora, vel inter graues occupationes seuerè obseruarent; verum etiam de genibus eam exequerentur: multi etiam in templo ante diuinissimum Christi corpus, ac mentis viribus ita aduocatis (quam rem silentium ipsam, & operis omnis vacuitas iuuat) vt proxima meditationi referata sensuum pulcherrimorum, & mirè fructuosa pronuntiatio sit.

Simul quoque vbi decessit summus Pontifex Paulus, & pro eius animæ expiatione multum sacrificiorum ac precum est factum, & pro felici comitiorum Pontificum exitu, vt Pastorem, qui secundum cor suum esset, Deus laboranti Ecclesiæ largiretur, multa edicta. Perpetuus enim Societati nostræ mos hui.

mos fuit rebus humanis pro virili consulere non impensa modo opera, sed etiam (quod sacri omnes cœtus & debent & faciunt) omni Religiosi cultus sedulitate pacando conciliandoque Numine. Igitur cum præter priuatam cuiusque curam, & ordinaria placameta, vbi tempus aliquod reipublicæ postular, alia extra ordinem decernantur, hæc eo tempore decreta sunt: Vt in singulis Societatis domicilijs Litanie ob eam rem communiter quotidie recitarentur; vt sacerdotij expertes quotidie præter consuetas orationes separatim alias instituerent; sacerdotes in Sacris omnibus eius rei nominatim meminissent, & bina Sacra in hebdomada ea mente singuli facerent. Ad hæc semel quauis hebdomada Christiano ritu singuli ieiunarent, semel se publicè verberarent, ita domicilij cuiusque Socijs distributis, vt suos quilibet dies ieiunantes flagellumque subeuntis haberet. Ad hæc communia omnium pietatis officia, complura Romani alumni Collegij per autumnales ferias propriè addidere. Multi, in hisque Doctores, celebresq; Patres eorum comites, qui Domui Professæ quaritabant stipem, ostiatim per Vrbe[m] mendicauerunt: alij adiere nosocomia egrorum animis corporibusque auxilio futuri: vilius alij laboribus domi fungebantur: plus quadraginta exercitationes spiritus retractarunt: plus triginta ad alia alij religiosa loca iere peregrinatum certis præmuniti præceptis, quo labor itineris fructuosior pietati esset. Er quantquam vt in interregno, turbulenta erant tempora, omnes diuina bonitas reduxit incolumes egregiè exercitos ad paupertatis disciplinam, excitatosque ad progressum in ea, cæteraque sui deiectione abdicationeque faciendum; adhæc & manipulis onustos ex obiter nauatâ proximorum animis operâ. Non enim priuatis tantum sermonibus, vt in quemque inciderant in via, sed obuiorum etiam oppidorum in foris & compitis, posteaquam emendicauerant stipem, declamationibus publicis homines ad Christiani officium impellebant. Nec deerant de populis, qui rogarent vt diu manerent, nec qui domum suam vbi commodè pernoctarent, conarentur adducere: sed illi cum dicerent aptum pauperibus receptaculum, proprièq; ipsis à Deo paratum xenodochium esse, eò alacriter diuertebant; velut nefas existimantes seu domum suam alienæ posthabere, seu veteris ius hospitij nouo mutare.

34
Preceptores
in Collegio
Romano
eximij.

Exactis ferijs autumnij solemnij die repetita studia sunt nunquam antea instructiore gymnasio cum docentium, tum auditorum præstantia & numero. Theologicæ subtilitatis interpretes Iacobus Ledesma, & Iacobus Auellaneda: adhæc Emmanuel Sa è peregrinatione sua reuersus, & solennia vota postidie Kal. Nouembris professus, corpore animoq; vegetior diuinos libros interpretabatur. Philosophiæ partem, quæ tertio anno traditur, Benedictus Peterius; quæ altero Hieronymus Turrianus exequabatur: Dialecticâ Franciscus Toletus exorsus. Hunc P. Franciscus Borgia dum Societatis totius bono ex Lamij monitu seruit, priuatasque rationes post communes habet, dignum luce Romana ratus, ex Hispania Trocinij præter morem ex beneficio contractis spatijs, miserat. Româ extremo attigit vere. Iustus à Natali, qui Collegium Præses moderabatur, è

Hist. Societ. Iesu Tom. 2.

Metaphysicis quædam extra ordinem enarrate, tale ingenij doctrinæque specimen dedit, vt contumud designatus sit ordinarius Magister. Er quoniam, qui sibi traderentur in disciplinâ præstantissimè putabatur instituturus, magistrusq; editurus egregios, ex omni Italia Siciliaq; & alijs euocati prouincijs triginta illi de Societate auditores attributi sunt: externorum quoq; haud paulò pluribus solito fama eadè excitis. Porro in Collegio quamuis octo mensium spacio in varias terras dimissi partes centum ac triginta essent, nihil tamè de numero, quem supra posui imminutū erat. Tam multos ad suam Iesus militiam assidue conuocabat. Maximè excelluit manipulus nobilis Patauio missus, in quo Antonius Posseuinus fuit, ac tres germani fratres Gagliardi. Quorum ad Religionem diuina vocatio; tum per se ipsa, tum quia magnū Societati, nec leue Ecclesiæ Dei momentum attulit, digna memoria est: eo quidè tempore haud multa magis homines sermonibus celebrarunt. Florebat ea tempestate & nobiliū auditorum, & excellentiū Magistrorum frequentia Patauinus Bos (id publicæ Academicæ vocabulū,) nam præter nobiles transmontanos aderant studiorum causa Patauij Marcus Antonius Columna, Ioan. Franciscus Gambarà, Franciscus & Scipio Gonzagæ, Guido Ferrerius, Nicolans Sfondratus, & Hippolytus Aldobrandinus, qui omnes postea Cardinales fuere, duoque postremi etiam summi Pontifices, ille Gregorius XIV. hic Clemens VIII. His alijsque academicis, inter quos gymnasium publicum frequentabant, Gagliardi fratres indidè ciues haud minùs, quàm cunctæ patriæ in pretio, ac raro spectaculo erant. Achilles nam maximus alterum & vigesimum agebat annum, Leonettus & Ludonicus proximè succedebant, hic decem octauum nondum egressus, anno ille maior. In exiguo ætatis discrimine, in virtutum animorumq; mira consensione, in excellentiū similitudine ingeniorum, in generis & fortunatū ornamētis, formæ quoque dignitas, totiusq; corporis iusta proceritas honestamento erat. Greci Latiniq; sermonis probè gnari omnes: & Ludonicus legū ac Iuris; Achilles & Leonettus naturæ cognitione eximij, diu in Marci Antonij Genuæ clari ætate ea Philosophi disciplina versari. Ad hæc tum voce, tum organis musicis canere docti, alijsq; ex culti nobilitati decoris artibus omnium ad se animos & amores allexerant. P. Simon Rodericus, vnus è decem primis, qui Patauij degebat hoc tempore, haud dubiè pronuntiabat, si potestas sibi fieret è cuncta Italia tres pro arbitratu legendi adolentes, pluribus, quàm germanos hosce tres naturæ donis ornatos haud vsquā confidere inuenturū. Patre olim ornatissimo ciue, nuper matre amissa, hoc videbatur proximū, vt homines in ætatis flore, & lubrico flexu relictū, dum cupiditatū vis exaltuat, quarum instrumenta, ab re domesticâ bene constituti, nulla desiderabant, sui iuris mancipijq; effecti, atque impunitatem nacti, more plerorumq; facultatibus ingenijq; & corporis bonis ad licentiam abuterentur; vel certè præclaras crescedi spes, quæ vndique blandiebantur, respicerent. At illi speciosis vitæ huius ac blandis inuitamentis ardua & ad vulgus humiliâ hortamenta Christi Domini prætulere. Cōciones Benedicti Palmij, quibus Patau-

35
Tres Gagliardi fratres in Societatem insigni Dei uocatione ueniunt.

H
uinam

36

uinam ciuitatē piē omnē, vti suprà est memoratū, permiscuit, adiuuētō cum primis fuerunt. Ludouicus natu minimus præiuit, præluxitq; maioribus: qui cū diu fecerēt cū Patribus de incunda Societate egisset, rem Leonetto & Achilli tandē exposuit. Hi quanquam aliās ab talibus vitæ religiose curis adolescentē auerterāt, tamē aded tum viderunt ardentē, atq; in proposito fixum, vt tendū nullo modo censerent. Ita Ludouicus die S. Ioannis Baptiste natali in Patauinū Collegiū à Lucio Crucio Rectore admittitur, deserens quidem cum dolore germanos, quōd eos & virtutis merito & sanguinis amabat quā suauissimē, & obseruabat; sed nulla ratione suspicans fore, vt eosdem aliquādō in diuino famulatu conferuos haberet. Caterum non multis post diebus diuina vtrumq; bonitas acibus vrgere stimulis cæpit, ac Leonettū magis: qui vt processus in humanæ sapientiæ studijs peramplos effecerat, ita diuinæ Philosophiæ gradibus præcurrebat, diutinos amans secessus, precationibus longis ac rerū æternarum meditationibus accuratus intentus. Quare breui statuit ipse totū se reddere Deo, & pressā à Ludouico sequi vestigia. Quo autem id primo quoq; tempore minus exequeretur, amor & verecundia Achillis retardabat: quem si desertum à Ludouico, ipse quoq; statim relinqueret, magnopere verebatur, ne acerbo nimium dolore vulneraret. Venerabatur itaq; supplex Deum, vt quā cōmodissimā rei transigendæ viam sapientiā ipse sua infinita monstraret. Sub idē tempus Achilles quid Leonettus coqueret, omnino nescius, eū rei domesticæ causā, quam vt natu maximus ipse administrabat, ruri ageretur; deprehēdens in procuratoribus & agri colis fraudem, totoq; in negotio tricas ac spinas, in eam cogitationē venit, vt secum reputaret mortalibus diuitijs nō nisi ad breue tempus licere frui; animi verō, si quis rectē excoluerit, fructū esse sempiternū. Quod dum attentius animo voluit, penitusq; diuina vi & luce corroborante inspicit, statuit æterna pro caducis nequaquā in periculū dare; ac Patauium regressus rectā ad Collegiū tendit, enixē rogans, vt se, quamuis inutilem futurum agnosceret (sic enim loquebatur) in Societate reciperet. Fit bona spes. Cum ea domum ē Collegio consilium Leonetto suū indicaturus redit. Et quia certō sibi persuadebat nec opinatū id ei ac permolestū futurum, præmeditatur verba, quibus deliniat: simul ad patientiam, & Christiano homine dignam sanctitatem inter seculi pericula strenue conseruandam hortatur. Ea simul ad Leonetti aures acciderunt, protinus animo cōmōtus, idem sibi consilij aliquamdiu esse respondet; nec aliam rem motæ fuisse, nisi quōd viam non reperiret, qua fratris dulcissimi auelleretur conuictū, quicum non arctiore sanguinis, quā beneuolentiæ nexū iunctū sese sentiret. Iam verō clementiæ summæ Numinis & sapientiæ quantas capere humanus animus queat, agere & habere gratias, quōd non solum se voti composē faceret, sed etiam fratrem nouo ac præstabiliore germanitatis vinculo colligaret. His dictis iam ambo ex intimis præcordijs cōmoti, & liquidissima voluptate perfusi mutuos ruunt in amplexus: dein pariter ad Collegiū profecti diuino seruitiō offerūt sese, coniunctis precibus instantes vtquam primū intra religiosa munimenta

liceret abdi. Per familiariter cum his adolescentibus vir ē primaria nobilitate Patauina natu grandis agebat Paulus Candius, qui vnde viginti annos apud Iacobum Cardinale Sabellū plurimū a secretis Romæ versatus, cū, vt tandē sibi se redderet, Patauiū reperisset, quōd cum patre horum adolescentiū coniunctissimē vixerat, in eorū precipuē se cōsuetudinē dederat. Is eodem tempore receptū in Societate meditans, nihil petinde cauebat, quā ne rem alicunde illi odoraretur, metuens ne vel molesti sibi dissuadendo, vel diuulganda re motæ aliquo pacto essent. Haud minus intenta cura, eademque ob causam Achilles ac Leonettus circumspiciebat, ne sua consilia Candio pellucerēt. Itaq; quamuis assidue vnā & amantissimē versarentur, amicitia tamē fructu carebat maximo; quōd se inuicem cū socij essent, quasi aduersarios formidabāt. At Palmius, cui pectora patebāt omnīū, videbatq; nonnisi constantiæ & feruoris accessione ex mutua consiliorū cōmunicacione securā, Achilleum impulit, vt rem Candio explicaret. Qui cū se quoq; ipse summa cū voluptate apemisset, exinde cōiunctis studijs ad negotiū quā celerrimē conficiendū vertēte curam. Interim Leonettus in morbum incidit: quo Deus ad Antonij Possētini maturanda consilia vius est. Mantuanus is cuius erat, sex & viginti annorū iuuenis: cui à prima ætate tantus sciendi ardor inherat, vt, cū ad quietē se noctū componeret, tibiam ad columellam alligaret; & vbi primum se ab sopore primo commouisset, eo velut monitore excitatus ad studia surgeret. Ex qua puerili solertia, vtilis quam ad vltimū vsque tenuit, cōsuetudo coorta est, vt, in interrupta noctū quiete, horas aliquot magno per silentiū illud profectu, curis grauissimis daret. Ergo addita naturæ ingenijque præstantiæ diligenti cultura, græcē perdoctus, idemq; humanitatis, Philosophiæ, aliarūq; doctrinarū bene peritus, innocentia quoq; morū modestiaq; spectatus ac suauiloquentia; que grata oris decorabat maiestas, notis omnibus carus, & apud virorū principū multos, à quibus certatim expetebatur, gratosus erat: diuque hæsit tam multa sibi talenta à celesti Domino credita humi ne foderet in terrenas, vti sæculū inuitabat, abiecta curas, an ad sua & Domini lucra, quō Deus ipse vocabat, sanctis negotijs occuparet. Et vicit tandem, que debuit, pars. Aliquamdiu Romæ in litterarū cognitione versatus, Iulio III. Pontifice cū ab multis Procerū ab Latinis epistolis ceperetur, quo opportunius sapientiæ ab se studia inchoata cōsummarer, maluit se ad Hercule Gonzagam Cardinalem, qui dein Tridenti S. Synodi Præses decessit, accedere, à quo Francisco fratris filio, & Scipioni pronepoti Gonzagis, qui ambo post Cardinales fuerunt, studiorū locus & moderator appositus est. Patauiū cum his profectus Philosophiæ, quæ magna iam ex parte decurrerat, pergebat conficere spatia, audiens & Calabri & Genuam claros fama Doctores. Sed illū breui deseruit, hominē detestatus, qui impij Auetris ita erroribus affixus hereret, vt in Christianis dogmatibus scēdē nūteret. Alterum, quamuis hominem alioqui probum, ferre non poterat, quōd & ipse ex interpretis Arabis impietate ad singularem mentem Aristotelis dicta detorquens, frequenter nobiliq; iuuenum auditorio venenum haud sentiens

37
Pauli Candii vocat.38
Antonij Possētini ad Societatem accessit.

39

tiens propinabat. Hæ indignitates, & aulicorum corrupti mores salubrè interdum Possuini animo infigebant aculeum, vt prorsus ab sæculi tanta prauitate fugam meditaretur. Quin etiam cum in lectionem incidisset diuinorum librorum adhibita explanatione Lyrani, sic est ea delectatus, vt in hanc vocem eruperit, Hic meorum studiorum finis, hæc meta erit. Cæterum post Pascha anni ante hunc proximi, cum solennia piè admodum peregrisset, hanc veluti vocem ab animo sibi suo ingeri audiuit, En, quia confessus es, & sacrosanctam Eucharistiam sumpisti, ab criminibus abstinuisti tot dies: ergo si rursus eadem præsidia adhibueris, diebus rursus totidem abstinebis; eo què pacto diuina hæc Sacramenta si frequenter deinceps perrexeris, vitam in Dei gratia perpetuo ducas. Hæc sancta cogitatio altè menti impressa vitæ melioris initium fuit. Inde enim quam propè furim factis diebus cæpit ad mysteria diuina frequenter accedere, vehementer insuper incensus libello, quem de frequenti vsu Eucharistiæ Bonifonius Cacciaguerra non multo antè vulgarat, ad quem etiam legendum multos sodalium impulit. Inter hæc Ferdinandus Gonzaga Francisci pater in Belgio moritur; & Francisco Isabella Capuana parens Mediolano deducenda Neapolim fuit. Quod iter, ne studiorum interpellaret cursum, magnopere declinare cupiens Possuinus, simulare etiam morbum sapius cogitauit, ignarus scilicet quam salutaris futura anima sue, quanto beatorè apertura cursum peregrinatio esset. Quippe Neapoli ab Hispano nobili ac pio, quem rogarat, bonum vt sibi aliquè confessarium demonstraret, ad Christophorū Mendozā Collegij Societatis Rectorè missus est: cum què Rector Ioannem Nicolaum Petrellam Itrientem assignasset, is auctor fuit generalis confessionis, inaudita ante eam diem Possuino rei, ab ætate vltima retexenda. Qua per otium ac sedulo peracta, simul què permotus ingenti numero in Collegij templo Sacramenta frequentantiū, ita profecit vt iam non clanculū, sed luce palam, & bis in hebdomada obire eadem cœperit: & ad Societatem, quæ propè ad id loci ignorarat, animū sic adiecit, vt obseruaret, quantum familiaris ex consuetudine licuit, eius institutis ac moribus, ad edocendos ignaros, falsaque imbutos opinione dedocendos, breui ea, fatisque graui commentario exposuerit.

41 Mantuam inde repetentē adeo grauis concussit cœcertatio carnis ac spiritus, vt ex fatigatione febris cooriretur. Retardabat per speciem pietatis ab cælesti Philosophia tum erga senes parentes, & egenos nepotes caritas: tum quod cum vniuersalem Historiā scriberet (quæ ad rem Principū quidam incitrarent) videbatur sibi in publica commoda satis operæ posse cōferre, si exempla virtutum in id opus, & incitamenta pietatis aprè loco què insereret. Vbi Mantuam inter hunc estum attigit, S. Antonij apud Foslanum præceptoriam donatur. Quod Cardinalis Hercules, & Franciscus Gonzaga cū fecissent, vt eo sibi nexu hominè arctius deuincirent, admirabilis Deus meliora ordiens, præstantibus rebus, ad quas deinde per occasionē eius præceptorij Possuini operæ vsus est, viam aperiebat. Quippe Foslanū Possuinus ad ineundā ritè sacerdotij eius possessionē profectus, cum eas

Hist. Societ. Iesu Tom. 2.

oras hæresis infectas tabe reperisset, cōmiseratione commotus est; & sacros reditus ad se, qui nihil vnquam Ecclesiæ inferuierat, peruenire propius cernens, acribus cōscientiæ stimulis ad interiora mutanda vitæ consilia cœpit virgeri. Adeo vellea, quæ solent esse pietatis impedimenta, misericors Deus ijs, quos diligit, in incitamenta vertit. Itaque Patuuiū mox reuersus Benedicti Palmij conciones audire, & apud Patres bis quaque hebdomada homologem instaurare pergit; cum què Leonetto Gagliardo veteri amico, cuius sapientiam & virtutē ætate longè maiore suspiciebat, coniunctius agere. Iam què more nostrorū hominum non suodumtaxat bono contentus, sed ad pietatē pellicere quam plurimos studens, quem sibi perutile expertus erat Cacciaguerra libellū, eius edenda typis, vt inter iuuenes sereretur, noua exempla curauit. Quod cum factū esset, multos ipsemet eorum libellorū ad præcipuos etiā tota in vrbe confessarios tulit, rogans vt ad confessionē accidentibus dono darent; & indicās, si qui præterea opus forent, vbinam prostant venales. Interim Gagliardi eo, quem dixi, modo ad Societatem animū applicant: & Leonetti morbus incidit, qui Possuino, quem admodum instituerat demonstrare, maturandi consilij causa fuit. Dum enim pro officio agrum inuisit, Leonettus sensum illato sermone, Quoniam te, inquit, Possuine ex animo diligo, nec ambigū habeo, quin verus amicus ipse sis, nefas duxerim quidquid te à me, multo magis grauisimā rem celari. Scito igitur deliberatum mihi ac statutū esse, nuncio mortalibus curis remisso, nomen in Societatem Iesu dare. Ac ne id quoque ignores, præcipuum ad id calcar fuit, quod studia Philosophiæ ea ratione, quā nosti, hæc in Academia ab Doctoribus primæ notæ tractentur. Vides enim quā fermè Auerois iurata mæcipia sint, vt paulatim diuinum nobis obscuretur lumen, & quæ de anima intelligere Arabs impius opinionē architectatus est, sensum incauris mentibus instilletur. Pupugit hæc denunciatio Possuini, vt qui vera dici à Leonetto expertus ipse quoque erat, & cum magni faciebat. Itaque respondet, Hæc tua, Leonette, vox faciet, vt ego pariter, quod dudū parturio, tandem pariam. In quæ ea defixus cura famulo domū remisso, rectā ad Collegiū profectus à Palmio impetrat, vt ea nocte agere in Collegio liceat, quod de anima suæ rebus deliberare velit.

43 Postridie manè, qui dies S. Bernardo erat sacer, sanctissimū Sacramentum Eucharistiæ à Palmio suscepturus tacitè apud se vouet, simulatque nepotibus suis vnde studia litterarū prosequantur, prouiderit, in Societate se continuo transtuturum. Quæ cū diceret, repente interiori voce, quasi Dei reprehendētis audita, Ergone tuis nepotibus me credis prospicere non posse sine te? voto se planè libero obstrinxit, adiciēs ne gradū quidē vllum honoris, quoad viueret, nec sacerdotiorū emolumenta accepturū. Cū hæc secum tacitus inscio Palmio peregrisset, diuinam ei hostiam Pater porrexit, summissè què (vt postea ex eo est cognitum) dixit, Domine da huic spiritū tuum: quod videtur omnino impetratū. Ardere enim subito Possuinus: vix què sui potens ad Palmium adhuc in sacratio agendis de more Deo gratijs insistentem raptus, coram què, eo prouolutus in genua, Pater,

H 2 apud

apud Deū testis mihi esto, inquit, Diuine ego Ma-
 iestati sciens volensque Societate ingressurū me,
 nec sacerdotia, neque honorem vnquam vllum
 accepturū spondeo ac voueo. Palmius initio ali-
 quid aperire ratus velle, quod (vt vsu venit) me-
 moriam in confessione fugillet, vbi vouendi for-
 mulam cōcipiente animaduertit, veritus ne actu
 nimio haud satis sui compos temere auferretur,
 voce, nūtu, demū opposita ad os eius manu cohi-
 bere conatus est. Ille tamē voti sui eamē constā-
 ter absoluit, adiecitq; Quod dixi, erit. Eoq; die
 ac nocte insequenti summa tranquillitate con-
 scientiæ (vt in victoria, primitijsq; spiritus vsu ve-
 nire solet) purissimoq; celestiu delectationum gustu
 fruens in Collegio mansit. Animaduertit Posse-
 uinus diuinae prouidentiae erga se benignitatē.
 Nam si paulō seuis voto se illigasset, periculum
 erat, ne ambitionis torrente apud nouū Ponti-
 ficem Pium IV. quo creato Franciscus Gonzaga
 Romā ad Cardinalatus occasionē, venit, abriper-
 etur: nec alia speciosa minū irritamenta ignaro
 ipso Palmius auertit, cū Ocho Cardinalis Truch-
 ses id ageret, vt hominem ab epistolis apud Ferdi-
 nandum Casarē collocaret. His gestis, & magno
 gaudio cum Gagliardis, & Candio consilijs itu-
 dijsq; cōiunctis, vnā omnes pariter eō curam in-
 tenderant, vt ab rebus se domesticis quā celer-
 ritimē expediret; cū ab Lainio venere ad Palmiū
 littere, recipi omnes in Societate, & mitti Romā
 debere. Sed nondum præsinitus ante secula nu-
 merus expletus erat. Educabatur cum Gagliardis
 eorum equalis, & citius, & consanguineus Franci-
 scus Butironius, quem ad impelas numerosē eius
 domus aliquantum leuandas apud se habebant.
 Hunc discessurū alloquūtur, & causam, quam ob
 rem Romam cogitarent, exponunt, adijcetes
 ei se facultate relinquere, vnde cepta litterarum
 studia sine domestico damno persequeretur. Ve-
 rū is quoque deprehensus est iam diu consilia
 eadem versans. Quare vnā cum ceteris Romam
 profectus, & adscriptus in Societatem indefessus
 in Christi vinea operarius ad mortem vsque per-
 seuerauit. Ineunte Septembri pars terrestri itine-
 re, pars mari Lauretū versus proficiscuntur. Lau-
 reti summo cum animi sensu, vbi se Deiparae
 dedicaissent, vt in Societatem filij sui Mater clemen-
 tissima aditum aperire, in eaque tueri ac pro-
 tegere vellent precati, iam vno agmine omnes Lu-
 douicus, Leonettus, Achilles, Posseuinus, Can-
 dius ac Butironius Lucio Crucio, qui Rector Pa-
 tauipus fuerat, duce iter persequuntur. Antequā
 Tolentinum venirent, Vincentiū Belmagium al-
 terum ē duobus famulis, quos ducebat alloquēs
 Posseuinus, quam ob causam Romam petat, ex-
 ponit, additq;, En Vincenti, si ipse quoque indu-
 cas animum Christo te penitus mancipare, iam
 mihi fratris vice eris; & quem adhuc mihi famu-
 latum impendisti, eum tibi ego bona gratia repē-
 dam. Quem sermonem audiens Vincentius non
 solum non probauit, sed praeoccupans relinque-
 re à quo se Romae deferendum intellexit, in pa-
 triam causatus regredi velle, retro iter vertit. At
 vbi Lauretū venit, quod benigna heri inuitatio
 non potuit, Deiparae tutela perfecit. Omnia lon-
 gius progrediendi cura, patriam & omnia obli-
 tus ab Rectore Oliuero summis precibus vt in

44
 Francisci
 Butironij
 vocatio.

45
 Vincentij
 Belmagij
 vocatio.

Societate admitteretur, insistit; admittitq; ma-
 gnis breui progressibus in virtute factis dum pie-
 tate ac diligentia memorabili Lauretani Collegij
 agrotis inferuit, felici morte religiosam viram
 clausit: primus, qui ē nobili illo coetu ad beata
 caeli premia perueniret; vt & ibi vim Christi vocis
 agnosceres, Erunt nouissimi primi. Illi iter perfe-
 cuti die S. Michaëli sacro Roman intrarunt, do-
 miq; Professorum magna gratulatione ab Lainio
 & ceteris Patribus excepti sunt. Vbi Gagliar-
 dorum quoq; famulus dominos imitatus, com-
 mune cum ijs celestis Domini feruiturē susce-
 pit. Patauij interim re sparsa in vulgus, haud tar-
 dum est cogitare, qui mortus animorum, qui ser-
 mones exiterint. Ludouicus Butironius, Fran-
 cisci, cuius supra memini, frater iterum paulō post
 consilium inijt. At Ioannes Andreas Tertius in-
 ter Bergomates cum primis nobilis, cū Patauij
 ex patria rediens clausam Gagliardorū domum
 locandamq; vidisset inscriptam, quid ijs factum
 esset percunctatus, vt rem cognouit, maturare
 quod iam pridem coquebat, ipse quoq; decreuit.
 Consulto Palmio subitē iter ingressus aduolat
 Romā, impetratq; Societate bonā in Dei obse-
 quio ad extremam senectā nauauit operam. His
 igitur omnibus post breui Tirocinij rudimēta, vt
 eius temporis vius ferebat, apud Professos posita
 Collegium Romanū initio Nouembris est auctū.
 Inter haec Cardinalibus in Vaticanū conclauē
 de more ad Pontificem creandum inclusis, nec
 conuenientibus, Ocho Cardinalis Augustanus
 Lainium ad se per libellū postridie Kalend. De-
 cembres accecit. Aiebat habere se in maximis,
 quibus premebatur angustijs, quae non nisi cum
 ipso cōmunicata vellet. Vt conspectus intra septa
 illa Iacobus est, aliquot Cardinales, quibus praes-
 tans in omni genere vici virtus iam pridem cog-
 nita erat, quique ab eius institutione ferē pen-
 debāt, agere inter se de eo in S. Petri Sede locan-
 do coeperunt. Videbatur diuinitus missus ad dis-
 fensionē tam longam in Pontifice ē Cardinalium
 legendō corpore finendam. Hunc ad promouē-
 dam quam Paulus IV. instituerat, publicorum
 correctionem morum, hunc ad haereles iugulan-
 das ingenio & sapientia quā aptissimum fore,
 At enim vbi quanta res moueretur, humillimus
 Pater inaudijt, inhorruit. bonaque petita venia
 raptim se oculis eorum subduxit, tanquam de se
 indignis modis accipiēdo agi sensisset. Non tamē
 hac fuga Cardinalium consilia repente discussit,
 sed duodecim ē grauissimis iam ad summum illi
 honorē demandandum consenserāt, haud in cō-
 cepto facile desituri, nisi vel sanctiones reueriti es-
 sent, vel inueterata iam exēpla, non aliunde Pon-
 tificem, quā ē sacro Collegio assumendi. Haec
 & apud multos vulgata Romae tam sunt, & Ocho
 ipse Cardinalis Augustanus post Lainij obitū pro-
 concione in exequijs, quas ei magnificas Dilingae
 fecit, publicē praedicauit. Quamuis in Italia hoc
 anno ad ciuitates circiter quadraginta Societas
 vocaretur, Patribus tamen in Socijs idoneē litte-
 ris ac pietate formandis, atque in subsidijs magis
 pro necessitate presentī extra Italiā, & ad inchoa-
 ta Collegia submitten dis, quā instituentis no-
 uis, quae agrē tuerētur, intentis, nulla missa colo-
 nia est: tantū sedis Tusculanae iactum est funda-
 men-

46
 Ioannē
 Andrea
 Tertij ad
 Societate
 accessus.

47
 Actum de
 Lainio cre-
 ando Pon-
 tifice.

Domicilia
Tusculanū
inhibentur.

mentum. In excursionibus, quibus alumni Collegij oppida circa Romam lustrarunt, ita placuit Tusculanis, vt communi consilio ciuitas, & primorum aliqui priuatum oblatō templo domoq; perpetuam sedem aliquot Socij offerrent. Quod caelo apprine salubri nec nisi decimo ab Roma milliario ea vrbs est, visum est, quod deinde successit, ad Collegij Romani vel agros, vel festos studiorū laboribus recreandos id diuerticulum fore per opportunū, cum presertim meminissent B. Ignatij vocem, qui tanta se sperare Collegij Romani incrementa solitus erat dicere, vt multis circa talibus diuersorij ad temporū varietates opus haberet. Tertio igitur Nonas lunias, qui domus templiq; possessionē iniret, sedemq; pluribus in eolis compararet, missus est vnā cum Socio rei domesticae administro P. Organtinus Gneecus Brixianus, is qui condentibus hęc nobis adhuc superstes in Iaponia erat. Stipe initio vitābant emendicata; tamen comiter benigneque quod necessitas desideraret conferebatur.

49
Bobadilla
labores in
Valle Tullana.

Bobadilla in Vallem Tellinam superiore anno profectus aspera cuncta denotans, nulli parcens labori, assidue purgandis animis aure ac voce, assidue religioni excolendae & defendendae intentus, haud raro bis in die ad concionē dicens, nec vno fixus loco, sed alia atque alia lustrans oppida magnū apud omnes Catholicos desiderij Societatis exciuit. Prae cetero animarū questu quatuordecim adolescentulorum gregem Romam ad Societatis Tirocinij misit; quorū aduentus gratissimus fuit tum numero, quod vni conficiendae familiae satis per se erant, tam praecipue subsidijs, quae opportunē ijs regionibus parabantur. Quāquam Romani Patres cognito mox caritate maiore susceptos, quā cura lectos, Bobadillā admouerunt, satis Tellinensium esse, parceret vltimā alios mittere. Ex eo numero fuit Franciscus Foglianus laboriosa pietate, & ante omnia Sanctissime Trinitatis impensissimo cultu postea claritatem adeptus. Bobadilla, vbi se dedit occasio, dignum excellentiae suae sui, Christiana q; libertate facinus edidit. Burmij feria secunda sanctioris hebdomadae de diuinitissimo Eucharistiae mysterio cum verba fecisset, tantūq; veritate Sacramenti fortiter ac planē ostendisset, res ad Lutheranum Praetorem, qui per eos dies summa cum potestate missus a Grisonibus venerat, deferretur. Is protinus Bobadillam iubet acceri. Verabant amici parere, vtque honesta se fuga multorū referuaret bono, certatim suadebant; sed ille tempus id palam profirendae fidei, constantiq; promendae ratus, sistit se audacter, ac Praetore quarente quid procōcione dixisset, praecipua capita, & rationum firmamenta reulit non spiritu minore, quā ē suggestu protulerat. Haereticus admiratus fiduciam, vbi atentrē audiuit omnia, nil ausus moliri, cum significatione obseruantia Patrem ab se dimisit. Non tamē diutius anno Bobadilla inter Alpes veratus est. Iaderensis & Epidaurius Antistes (Iaderam & Epidaurum hodie Zaram & Ragusam appellant) ita apud P. Generalem institerē, vt fuerit illis tradendus. Alacrisque Nicolaus Illyricas quoque rupes cultum ijt, adeo nullo, quod ad comoda corporis attinget, domiciliorum nostrorum ad degendum

50
Libertas in
profunda
sae Catho-
lica.

51
In Illyriū
mittitur.

Hil. Societ. Iesu Tom. 2.

respectu, vt, cum Venerijs ad Illyricos nauigaturus ab domestico adolescente interrogaretur, Essetne in Illyrico Collegia Societatis, iucūde, vt solebat, responderit, se Collegia ferre secum in manica: simul fortasse significaturus promptum sibi esse Collegia vbi vellet, noua condere. Profus enim eueniebat, vt quō pedem cunq; tulisset, nonnullo statim excitato motu in Vrberem scriberet, paratū iam Collegium esse. Sed exirus deinde plerumque cum falleret, iam Patres Romani, quae parum processura crederēt, velut pro uerbio, Collegia Bobadilla vocabant. Eius discessum Tellinenses perinde quāsi parente orbarentur, maiore ac laerymis honestarunt. Eoque sibi magis properandum censuit eques Antonius Quadrius vt stabili Societate domo censuq; firmaret. Ritu itaque solenni, tabulisque publicis Augustae Vindelicorum facultatibus suis in eam rem donatis, Pontem ad possessionem quoque coram transferendam contendit. Eam, qui rite Societatis iniret nomine, David Wolfus natione Hibernus ab Mutinensi Collegio, quod regebat, missus est; cetera simul cogniturus, quae ad Collegiū quā celerrimē statuendū vsui forent.

52
Collegium
in Valle
Tellina pa-
ratur.

Inrer Collegia Italica cum satis cuncta rem pietatis prosperē administraret, nullius tamen latius industria & nomē quā Lauretani patebat. Maxime per agrum omnem Picenum celebre ac venerandū erat. Quippe non solum oppidatim ad sanctissimā Despatae cellam aduentibus populis semper expositā praebere operam; sed identidē ad ipsa oppida strenuis sacerdotibus missis, eosdē domi excolebat, vt iam ipsi populi cum gaudio faterentur se Patrum cura Lauretanorum longē meliores effectos. Ceterum in Monte Luponio (oppidum haud ignobile est octauo circiter ab Laureto lapide) conciliatam huius initio anni pacem secundissima fama longē ac late circumtulit. Quippe inter primores iam diu gliscentes inimicitiae ingentem popularium turbam trahebant in partes. Caesar Brancatius agri Piceni Praetor pacificationē tentarat: & auctoritate peruicerat, vt iuuenis ē primis vnica parenti stupis inermis ac seminaudus, quō satisfacere, supplex ab inimico veniam precaretur. Quod cum demum iuuenis Christiana animi excellentia faceret, inimicus prodita, quam Praetori dederat, fide inermem ac supplicem crudeliter interemit. Id prope Recinensis vrbs portā euenit, in qua ad derestationē indignissimā cedis dirum proditorē pendulum, capite in terram depresso, pedibus sublimē pinxere. Recruduere scilicet ex barbara illa immanitate, & vsque eō exasperata sunt odia, vt non animo quisquam, non auribus nomen admitteret pacis; pueri per vicos arundinibus armati Arma, & vltio clamitarent. Praetor Brancatius Lauretani Collegij Patribus rem impensē commendat. Oliuerius ipse Rector cum altero sacerdote Carolo Caietano negotium suscipit. Crebras habent conciones: nunc hos priuatum, nunc illos pertentant. Perparum, aut nihil promouent. Theophilus ante alios obstinauerat iras, alterius factionis princeps, & videbatur misericordia dignus: quōd is erat pater, cui nefaria prodicione miseramam orbitatē inimicus induxerat supplici filio, qui vnicus erat, mactato. Complures

53
Lauretani
Collegij
fructus.

54
Pax in
gnis in
te Luponio.

H 3

iam

iam dies Oliuerius & Carolus machinas omnes admorant, vt obdurata pectora expugnarent nullo aut perexiguo processu. Quod cum Prætor recessisset, in superque iam Patres reditum infecta desperataque se meditari, edicto seuerè oppidanis denunciat, qui paci obstant, eorum se recta demoliturum, & etiam si totum delere oppidum oporteret, æquaturum solo, ac sale seminaturum. Secundum quam denunciationem pergit Oliuerius omnem expromere industriam, si forte sanis consilij terror aures aperuisset. Sed cum amplius nihil extorqueret, & iam propè mensem ab Collegij sui custodia nequidquam abesset, supremum allocuturus ac salutaturus populum in suggestu procedit. Acciter primum inuehitur in eos, qui pacem vnicum Dei filiorum pignus, ac bonum planè diuinum Satânico opere impediunt. Increpat deinde cognatos, affines, amicos, quod non suorum quisque animos ad concordiam omni ope compellerent. Ad extremum ante oculos ponit, qui simulates ac factiones foueant que diuina eos, quæque humana supplicia maneant, quibus se ipsi assidue miserimi mortalium damnis atque cruciatibus vltro macent conficiantque. Hæc aliaque vbi quam grauissimè potuit, intonuit, cum locio viam corripuit. Iter iam ferè medium emensos assequuntur in celeribus equis ab Magistratu missi ciues, rogantque & obtestantur, vt redeant, asfulgere spem pacis: Magistratum, vrea tandem coalesceret, omnem operam polliceri. Patres tantisper reluctati, dum tergiversando cupiditatem accenderent, retro vertunt iter. Nouo impetu, & maiore quadam vi dant sese in opus; ac demum pia eorum vota & sacrificia, multorumque ex oppidanis lacrymas respiciente Numine, pars vtraque obligat fidem in pacem se consensuram. Accersuntur ex templo Macerata ab Prætorè, qui eius nomine rite pacificationi consignandæ intersint. Decernuntur graues pœna, ac nominatim æterna proscriptio, & ædium euersio, qui post hæc pacem violant. Conditur dies craftinus, quo fieret magna cerimonia de Spiritu sancto sacrificium, & pax in templo promulgaretur. Conuenit eo die populus vniuersus. Post Sacrum peractum concionem Oliuerius loco temporique consentaneam habuit. Qua cum satis iam mitigata pectora permulisset, vbi primum ille siluit, & clara voce promulgata pax est; irruerunt in amplexus, & mutua oscula viri virorum, feminae feminarum, tanto cum sensu, vt plerisque vbertim lacrymæ ora sinumque rigarent. Diffusaque in omnes lætitia, iam puerorum greges pro vltione & armis, pacem discursantes ludibundi per oppidum, pacem crebris vocibus acclamant. Triginta nominatim capita tabulis publicis in pacem dedere nomina. Cuius lætitiæ appendix accessit ex itinere in Monte quoque Sancto pacis magnopere expetitæ iactum fundamentum.

55
Mort. Cor.
nelly Vish.
uui.

In Lauretano Collegio Cornelius Vishauerus, qui duobus ante annis eò venerat, Octauo Kalendaris Septembris ex morbo adeo placidè animam efflauit, cum quidem robusto & succi pleno corpore esset, vt mortis vitæque confinia circumstantes fefellerint. Oculi, quos semiclausos turbidosque multas horas habuerat, referati exhila-

tiatiq; sunt repente vbi excessit. Color viuis ori rubicundiorque suffusus, ac tota facies lætior signa edebant potius vitæ, quam mortis. Ea res conceptam prius de viri sanctitate opinionem vehementer affirmavit auxitque. Ante cognitam Societatem Louanij nomen collegerat rara virtutis. Accersitus inde Romam, & cum primis Martini Collegij colonis in Siciliam missus ibidem Tironibus, posteaque Romæ alumnis Collegij spirituali disciplina imbuentis præfuit. Eius hoc in genere monita magni fiebant. Referam nonnulla, quæ tradita sibi Ledefina in diario adnotauit, valdeque vsui proficere fuisse. Ad sanctæ humilitatis commendationem dicebat gaudere Deum res ex nihilo facere, quod is modus infinitæ eius virtutis proprius sit, & elatius eam prodatur. Vt igitur hanc rerum vniuersitatem, & pulcherrimam speciem ex nihilo procreauit, ita in animis hominum mundum ornatumque virtutem ex nihilo, id est ex humilitate, qua suum quisque nihilum profiteatur, efficere, superbos infinitis tentationibus subiicere, quod id Deus permittat, vt dissidere sibi discant. Perinde enim Deum facere, atque magnanimus Rex, qui quamdiu fidentem sibi hostem videt, oppugnare non cessat: prostrato verò cadentique ac manus danti clementer ignoscit. Porro viam ad radices imas humilitatis perueniendi esse obedientiam cæcam, per quam simpliciter, quæ spiritualis Pater præceperit, fiant. Hanc enim cæcam obedientiam quasi instar talpæ aptissimam esse ad cuniculos sub terra agendos, qui ad radices imas humilitatis perducant. Item obedientiam genus teli esse aduersus omnes tentationes habile & opportunum, idque Christum Dominum docuisse, qui omnes diaboli petitiones semel, iterum ac tertio eadem voce, Scriptum est, respondens, obedientiam, quæ legi diuinæ debetur, repulit. Ita nobis, quoquo modo oppugnemur, Scriptum est, præceptum est, iussum est respondendo, & inexplorato iussis obtemperando esse vincendum. Vt obedientiæ viam quam tuta esset, doceret, aiebat Angelos quoque custodes eorum, qui disciplina Patris spiritualis rite subiecti sunt, eiusdem Patris preceptis iussis, vt ad maiorem vtilitatem suæ fidei commissorum conspirent. Quare ijs in rebus, quas spiritualis præcipit magister, Angeli munus dumtaxat esse eas discipulo reuocare in mentem, ad easque inuitare atque allicere. Qua pro sententia præclare sanè id facit, quod religiose magister subtilitatis facillè inter omnes primus, Magnus Gregorius docet. Quippe Deum animaduertit non ante Samueli, quem vocabat, causam cureuocaret aperuisse, quam Heli sacerdos ei potestatem audiendi fecisset; & continuo subdit, Opus namque subiecti diuinitus inspiratum, tunc Deo gratum esse cognoscitur, si Maioris imperio aut permissione peragatur. Vocat itaque Dominus, & vocationis causam tacet, vt permittente magistro, semetipsum vocato subiecto insinuet. Aiebat præterea Vishauerus, benefacta quæ ab consilio confessarij proficiuntur, quali tenui velo, vt fit in liquoribus, percolari, eoque esse puriora. Dæmonem pugnare hasta, gladio, se ipso: hasta, cum quasi eminus externarum rerum specie obiecta sollicitat: gladio, cum per corpus nos nostrum

16
Dicitur
notabilia.

57

58

In r. Reg. 6.

59

strum quasi cominus aggreditur: se ipso, cum phantasmam ipsam inuadit, eamque variè mouet: & id tertium certamen esse grauiissimum: & hoc maximè viros pietati de ditos oppugnare; hancq; esse non in vltimis causam, cur viros bonos è faculo Deus ad Religionè vocet, vt Magistri, quorum hac in pugna institutio rectioque est necessaria, suppetant; quorum ductu à præstigijs tui demonum; expeditum in virtutis itadio teneant cursum. Hoc in genere fuit, quod se experitum refert Ledesma. Is motus quosdam interiores sentiebat, quibus, vt sibi videbatur, magnopere ad laudem Dei ac Domini Iesu prouocabatur. Hos Cornelio cum aperuisset, subiecit ille credere se eos sensus ab demonio meridiano esse. Quam vocem ita ægre tulit Ledesma, vt mortem mallet, quam ita esse. Atqui (inquit Vishauæus) ista ipsa ægrotudo, demonis prodit vestigia indignantis suas illustrari atque dissolui fraudes. Nec multò post cogitanti amplius ea super re Ledesma ita prorsus est visum. Animaduertit enim eo sensu paulatim se ad spiritum blasphemix pertrahi, atque ad iudicandum Deum esse ingratum, quod se tot tantaque eius causa facientem non ita respiceret, nec audiret, quemadmodum cupiebat. Angores mentis, & (vt dicimus) desolationes, maxima omnium, quæ subire Dei causa homines queant, cruciamenta nominabat. Tres enim esse malorum, siue iniuriarum gradus, facti, dicti, cogitati. Cogitata aliena, quia non lædant, despicit à mortalibus: dicta, nempe contumelias ludibriaque, multo duci grauiora: facta verò grauiissima, vt verbera, vulnera, necem. Contraria his Dei famulis euenire. Verberari sui Domini causa, vulnerari, occidi leuissima videri. Multo sæpe arduū magis maledicta, falsas criminationes, irrisiones bene perpeti: at verò longè difficillimum perferre constanter quas demon inijciat menti angustias; præsertim cum longè abesse Christus Dominus dilectus videatur, ac planè suum famulum abiectis. Qua de causa, qui ad necem pro Christo ferendam paratus est, haud magnum facere, nisi ad hunc quoque animi cruciatum perferendum sese obduret. Eos tamen, qui nimium & inconsideratè quamuis rectum ob finem laborare semper atque torqueri appetunt, non liberales, sed prodigos appellabat. Et eos, qui obiecto scrupulo, si fortè inter sacerdotales preces attentio interrupta est, eas à capite repetunt, similiter dicebat facere, atque si quis iter faciens equo, cui insidet, è via aberrante, ad iter repetendum in eum locum, vnde primùm profectus sit, redeat. In rebus gerendis si aliene se cogitationes, siue absurdæ, siue in speciem bonæ ingerant, haud cum ijs anxie luctandum, sed quasi obstructis auribus, & avertis oculis porro vrgendum pacatè, quod est in manibus. Nam si famulus ab heretico quopiam missus, dum fortè per forum transit, cum singulis, qui sunt obuij, & interpellant, interludere, congregari, & conferere manum velit, haud functurum sedulo officio famuli: melius facturum, si mandato intentus Domini, nihil laborans quid alij, amici inimiciue dictitent aut moliantur, tacitus quietusque pergat. De peccatorum ac

victorum cognitione sic differbat. Quemadmodum nocte pauca videntur, & magna dumtaxat; interdiu verò plura, & minuta quoque; ac in radio solis, qui fortè obscuram in domum per rimam permeet, minutissimorum corpusculorum multitudo innumerabilis cernitur. Quòd si quis omnia illa eiusmodi corpuscula, quæ circumquaque per aërem volitant, conspiceret, circumfusum se vndique & clausum quasi puluere nebula videret, cuperetque ex ea quamprimùm educi. Ita quosdam mortalium versari tenebri-cosa in nocte, qui non nisi pauca quædã, & vastæ molis scelera dispiciunt: quosdam in luce diurna, & hos multo plures ac leues etiam videre noxas: quibusdam denique peculiarem Christi Iesu, diuiniq; solis affulgere radium: hosque non videre solùm maculas leues, verùm etiam hominum opera quam rudia, manca & imperfecta sint: taliumque se imbecillitatum atque debilitatum densa turba vndique circumuallatos ac pressos. Quare etiam despiciere sese, & cupere vehementer ex ea quasi nebula quam celerrimè liberari. Talia erant Vishauæi monita, quæ non tradebat alijs accuratius, quam in rem ipse, cum tempus posceret, conferebat. Comperio hominem bonum, cum singularia à Deo munera accepisset, haud procul abfuisse, quin & initio cum ad Societatem accessit (qua de causa tantopere probatus à Fabro est) & postea in Romano Collegio, præstigijs demonis illuderetur. Sed solidam virtutem obedientiæ constantia mirè probauit. Nam & principio versari se velut puerum à Fabro patientissimè tulit, & nouissimè missus ab Vrbe Lauretum Oliuero regendum se in omnes partes fingendumque summa æquitate permisit. Ad pellendos ex obsessis corporibus demones multùm valebat, & libentissimè cum feris ijs torroribus conferebat manus: tamen Patres, qui potiore semper duxerunt ex animis, quam è corporibus abigendorum demonum curam, non nisi rarò congressum eiusmodi, quòd præsertim cum strepitu vis magna populi spectatum accurreret, permittebant. Ille autem frana illa obedientiæ æquus ferebat & tacitus, animi eius tranquillitatem non leuiter mirantibus rerum gnaris.

In Sicilia decessit Panormi Pater Iuuenalis Boterus. firmamentum habebatur Collegij. Nobilitatis flos eo confessario utebatur, & optimis ab eo regebatur præceptis. Domesticorum quoque confessionibus præerat; & præcipua quadam, dum optimè constitueret, cœnobium virginum (cui S. Ioannis à Rollione nomen) formabat cura. Indefatigabilis caritatis, obedientiæ & humilitatis exemplum domi forisque. Cuncta ciuitas ad viri occasum ingemuit. Et fuisset profecto miserandus, nisi perpetua conscientia munditia, & quotidiano sacrificio vitam ita instituisset, vt deprehendere mors imparatū non posset. Nono Kalend. Decembris cum lætus & incolomis cubitum stato tempore abiisset, ea nocte obdormiuit in Domino: postridicque manè ita lectulus, ita ipse compositus inuentus est, ac si placidè requiesceret; vt ingressus primò Paulus Achilles, quòd confessionem apud eum de more perageret, deceptus imagine dormientis suspen-

62
P. Iuuenalis
Boterus
magna vir
virtute
moritur.

lo pede recesserit. Ad funus multitudo civium supra templi capacitatem concurrat, multisque multorum cohonestatum est lacrimis: & certatim petita, quæ in Patris Sancti (sic enim vocabant) monumentum asseruarentur. Inter turbam ad manus oscula contendente accessere Mahometani duo, qui interrogati cur id facerent ipsi non Christiani, responderunt se id facere, quod nosset Patrem illum virtute præstantem fuisse. Benium in Taurinis oppidum patriam habuit: in Societate octennium, vel paulo amplius vixit.

63
Petrus Canisius concionator Augustani traditur.

Hoc rerum in Italia statu, ultra Alpes tribus initium domicilij est factum; Apamiensi in Aquitania, Monachiensi in Bauaria, & nonnullum Augustano in superiore Germania, de quo primum prodere aggredior. Petricouensis Polonorum comitia quarto Idus Februarij tandem soluta veriùs, quam absoluta sunt, exitu quam timebatur, meliore. Nam tamen grauius Regem oppugnantur hæretici, non potuit tamen adduci, ut quidquam statui patere aduersus Episcopos, vel in religione mutaretur. Misso conuentu Canisius auchens secum in præcordijs Polonos omnes (amauerat enim etiam indolem gentis, etque suos cupidè labores dicar) Petricouia raptim Augustam contendit, vbi ab Othone Cardinali, & Ferdinando Cæsare cupidissime expectabatur, virtute eius atque industria ad Catholicæ fidei propugnationem in conuentu, qui ibidem celebrabatur, vsuris. Augustæ dum agit, omniq[ue] ope, & ante omnia suis ad Deum, alienisq[ue] suo impulsu clamoribus contendit, res ex ambiguis inijtis ac progressionibus in exitu eualere mimè penitendū. Interim Prædicator ordinarius Ecclesiæ principis e Dominicanæ familia, profusq[ue] ea dignus & familia & sella Ecclesiastes, Ioan. Faber moritur. Cardinalis Otho, qui vias rimabatur omnes, quibus in opulentiam ac nobilem illam ciuitatem, & maxima ex parte hæreticorum furore oppressam (vix enim pars decima Catholicorum censebatur) præsidium Societatis induceret; hanc occasionem vehementer exaggerans, dat ad Lainium litteras, rogatq[ue] etiam atque etiam, ut Canisium in demortui concionatoris locum suffici patatur: id fieri prouinciar sine incommodo posse, ad quam subinde reuiscendam, Augustæ, quæ velut in medio sita sit, licebit excurrere. Id ipsum commune Canonicorum concilium proprijs litteris impensè orat. Lainius, qui nihilo minus attentè ad suos milites, quæquæ daretur aditus, in eiusmodi loca immittendos excubabat, haud grauatè Cardinalis, & Canonicorum postulatit morem gerit. Ita Canisio cum tribus Socijs Augustæ diuersorium datur, in spem veriùs Collegij, quam exordium: quanquam res ab ipso interit, & ab Socijs gestæ quamlibet numerosæ domus in diuitiam adæquarunt.

64
Monachiense Collegium inchoatur.

Monachij verò Bauarus Dux Albertus, ut Collegium hoc anno inchoaretur, institit. Nam, quemadmodum ipse litteris quinto Nonas Iulias datis ad Lainium scribit, expectatione quam olim egregiam de Societate conceperat, haud falsus, sed e Collegij successu Ingolstadtiani experimento edoctus, quod Patrum conatus ferantur, quamq[ue] ad Dei gloriam, probam iuuentutis in-

stitutionem, Ecclesiæ sanctæ emolumentum accommodati sint, paulatim in alijs quoque ditio- nis suæ oppidis Collegia instituire meditabatur. Ac ne res Monachientis longius duceretur, aliquot ponendis inijtis, & ad sedes cæteris metandas postulat quàm celerimè mitti. Missi autumno sunt nouem, Reçtorq[ue] Theodoricus Canisius Vienna, vbi Theologiam tradebat, accitus. Sedem habuere partem ampli monasterij Augustinianorum Patrum. Ipsis enim, temporum iniquitate, ad paucissimos ibi redactis, ea pars sola & vacua relicta erat. Eorumdera templo cõmuniter utebantur. Docere inijtis, quod gymnasia nulla erant, in quibusdam cubiculis exoriti.

65
Rei Galliarum.

In Gallijs nunquam antè spes maior bene rem & publicam orthodoxæ religionis, & priuatam Societatis gerendi affulserat, si propria fuisset. Collegij ædificatio Billomai incumbente in eam rem strenuè Ioanne Baptista Viola feruebat. Prædie Kalendas Iunias ritu consueto Episcopus primarium in fundamenta lapidem iecit: sub idemq[ue] tempus bona eidem Collegio certa ac perpetua rite donauit. Parisijs Paschalius, & Pontius sua impensè munera procurabant. Spem erant ingressi fore, ut iussu regio decretum illud nomine Sorbonicum emendaretur. Et sanè Henricus Catholice rei perstudiosum fautoremq[ue] Societatis ferebat sese. Cuius rei illud præ cæteris haud dictu magnum, nisi quod Regum vel nutibus pondus est, circumferebatur documentum.

66
Henricus II. Rex quid de Societate sentiret.

In cœtu Procerum e præcipuo flore Galliarum Iesuitarum orta mentio (iam enim hoc nomen increbescerebat) interrogauit singulos Rex de nouo illo hominum genere quid sentirent; ac cæteris vel doctrinæ famam, vel vitæ innocentiam, vel studium propagandæ religionis, vel alia huius generis cum laude memorantibus; cum vnus quoque inuentus esset, qui egregios virtutis simularios & hypocritas videri sibi responderet, graui Rex vultu, Faber & ipse quid sentiret, inquit, Ne istic meam fidem, viri egregij probiq[ue] sunt: vitam Apostolicam viuunt; ac fructus, quemadmodum rectè compertum habeo, ferunt præclaros toto orbe terrarum. Christianissimo igitur Rege sic animato, ad spem optatissimi euentus Hispanorum quoque Procerum accedebat fauor, qui, cum Philippus Rex Elisabetham Henrici filiam duxisset, per occasionem nuptiarum in Gallias venerant: cum repente incidit grauis illa clades, quæ & Galliam, & rem publicam omnem Christianam perculit, vel tam graui verberè ad fragilitatem nature, & felicitatis humanæ cogitandam, modumq[ue] seruandum in rebus Deo excitante mortales. Henricus enim Rex dum genere omni publica hilaritatis nuptialem cohonestat pompam, eo magis quod læritia multiplex celebrabatur, cum eodem tempore alteram filiam nomine Claudiam Lotharingo Duci Carolo, & Margaritam sororem Emmanueli Philiberto Duci Sabaudia collocasset; vt erat animi excelli, viriumq[ue] robustarum mire ipsemet voluit ludicrum hasta certamen. Inter ea belli simulacra cum facinora Rege digna multa fecisset, laxato diuturna consertatione oris integumento, haustiq[ue] ab æmulo impactæ fragmine, quæ viam reperit, subeunte, grauius in oculo ictus in decimo die

67
Miserabili casu occiditur.

die

68
Ludovicus
Corbinellus
ad Societa-
tem voca-
tus.

die interijt. Interfuit ei spectaculo Florentinus civis, acri iudicio vir, & genere nobilis; qui morte vago errore fugitans peregrinas curabat ora. Vbi enim pro gracilitate corporis, & valetudinis tenuitate, ad hæc tristiore habitu ingenij, disertè medicus ei denunciavit, nisi ab solitudine in hominum se congressus, hilariorè que conuictum daret, haud diu luce vsurum, tale vitæ genus instituit. Aliquot sodalium fidissimorum assumptis, quibus etiam, vt erat copiosus, ad impensam suppetitabat, cum ijs varias obire regiones instituit, ita temperans iter, disponensque mansiones, vt in quemque locum in id tempus occurreret, cum is locus vel amenitate præcipua, vel religiosa celebritate, aut humana hilaritate ac pompa vsendum aliquid fruendumque offerret. In hunc modum Italia propemodum omnium Hispania, & aliquot ad Septentrionem peragratis provincijs, nuptialis, quem dixi, apparatus fama, quæ longè manarat, excitus, ad tempus Lutetiam venit. Hic verò cum multa sanè magnifica ac mira spectasset, ad extremum regio illo casu ita est commotus, vt cura ad sese conuersa, & ad reputanda animo, quæ tot terrarum circumeundis spatijs vsquam vidisset humanæ felicitatis & gratulationis documenta; scitè animaduertit nulla vsquam obrigisse ad liquidum pura, quibus non aduersi aliquid acerbique; intermixtum esset. Eamque sensim intrans cogitationem, eò demum profecit, vt aliquot post annis in sinum se huius familiæ contulerit, ac penitus Christo manciparit, apud quem vnum vera atque sincera est quies: & si quid amari interdum hæc exilij conditio affert, non id perniciosum, aut fruge cassum est, sed præterquam quod in præsens vbertate melioris dulcedinis penè obruitur, est etiam in futurum pretium ac semen beatæ perennitatis. Ludovicus Corbinellus hic fuit, cui nimium quantum (vt suo fuisse memorabitur loco) Societas vniuersa, & Collegium nominatim Romanum debet. Ita Dei sapientissima bonitas per huius vitæ calamitates amorem æternæ suscitavit. Henricus quoque Rex eam admonitionem diuinæ attribuit iræ, quod lentior ipse in hæreticis coercendis fuisse sibi videretur. Quare Franciscum filium, qui fuit Rex Secundus hoc nomine, spondere voluit in eos se animaduersurum; obtenturumque constanter ac defensurum Catholicam fidem. Quam diu ægrotauit, qui ad se adituri essent, voluit omnes, prout ipse statim vt vulneratus est, fecit, expiare confessione noxas, & ad diuinam mentem accedere: siue vt facilius sua morumque submissione ac pietate caeleste Numen placaret, siue vt fideiorem haberet administratos; siue, quod faciliè reor, odio hæreticorum, ne supremo eo tempore, quisquam ad se, nisi sacrosanctis illis Catholicæ fidei insignibus ab impiorum turba discretus accederet.

69
Henricus
Rex quoniam
pietatem
diuinit.70
Aparamense
Collegium
Societatis
designatur.

Sublato Rege præsidio humanorum maximo Societas destituta in Gallia est. Tamen non nihil promouit nona, de qua dudum indicauimus, Appamijs sede posita. Appamijs siue Aparama in Aquitania extrema ora vrbis est modica ad Pyrenæorū radices, ab Tolosa & Hispania finibus vnus circiter diei spatio distans, vberi agro, tenui celo, nec infalubri, ceterum ventis infesto. Incolarum plerique

opifices haud opum magnarum, ingenio apto ad disciplinas; tum quidè, vt latè patebat impietas, haud multum diuinis dediti rebus, cupidi tamen audiendi si esset, qui de Deo, rebusque caelestibus verba faceret: eo que præsentiore indigere, quo propiores non iam periculo sed exitio erat, cum circumstantent hæretici Principes, & pessimi quique hæreticorum ex alijs provincijs in eum se angulum abderent. Huius vrbis Episcopus Robertus Pelleuæus Nicolai frater Ambianensis Episcopi, quem postea Cardinalem Pius Quintus creauit, multa prolixè pollicetur cum Paschasio & Pontio Parisijs egit, vt aliquot è Societate lectis viris, quod ibi erat Collegium, cum reditu annuo traderetur. Lecti sunt missique ex Italia tres egregij viri. Ioannes Pelletarius, qui adhuc ab exordio primo Ferrariense Collegiū rexerat, prius inde Romam euocatus, ibique Doctoris ad gradū euectus, Edmundus Augerius insignis Poëta, & orator in schola, idemque & ad agendum cum populo bonus, Patauio accitus; Ioannes Rogerius è Collegio Romano missus ad Philosophiam Theologiamque edocendam ab scientiâ & ingenio paratus. Hi tres vnà cum adiutore domesticarum rerum per autumnum Appamijs attingerunt. At enim longè alium atque Antistes descriperat rerum inueniunt statim. Erant è concilio ciuitatis publico pars bona hæretici. Hi Iesuitas vbi videre, sat gnari haudquaquam id genus hominum conuenire secum, omni vi modoque procul arcendos statuunt. Conuocatur concilium. Conuentum cum Episcopo clamant, vt magistros mitteret, non cœnobitas. Nam his quidem inopis turbæ labores per desidiâ vorantibus, plusquam satis esset vibem abundare: & magistros se expectasse, quos vbi vsus ferret, summonere, eijcere, adigere ad officium integrum esset; non genus id hominum, quibus semel receptis seruendum perpetuò esset. Deinde vtilis reipublicæ, vitæque communi velle suis liberis tradi disciplinas, scientiam ciuilijs iuris ac medendi; per quas suum cuique ius, tum salus ac vita seruetur. Quid sibi cum Philosophorum ineptijs, & arcanis Theologorū mysterijs? Postremò iam idoneos esse Musæo magistros, cur posthabent notos ignotis? His cum singulos fraudulentis veteratores antea priuatim implessent, ac postea eadem in concilio publicè vociferarentur, qui contra seriò pugnatet absente Episcopo, nullus erat. Nemo enim erat, qui simulatis declamatoribus detraheret personam, ostenderetque nequaquam eos boni publici studio, sed religionis Catholicae odio duci: qui populo simplici, ac Societatis ignaro demonstraret omnium primam diuinarum rerum habendam curam; & quo magis eo tempore grassaretur impietas, eo excipiendos accerendosque studiosius propugnatores. Ad esse Societatem non ad populi damna, sed ad salutem: ac simul poneret ante oculos quanti ad commune priuatumque bonum interlit teneros adolescentium animos vnà cum litteris pietate, probisque moribus informari. Non magis querendos, qui humana, quam qui diuina doceant iura: nec magis suum cuique esse, litæque & iniurias tolli, quòd sciantur, quàm quòd vigeant ac feruentur leges. Denique planè iniquum esse salute

71
Hæretici
aduersantur.

72

corpo-

corporis sanitatem mentis posteriorem ducere: cumque tam cari sint, qui ciuibus vitam hanc caducam ad incertum ac breue spatium prorogant, eos negligi, qui beatam æternamque conatu omni student afferre. Igitur dum nemo est, qui refutet hæreticos, Catholicos doceat, lecti illi Patres cuiusvis inelytæ Academiæ luce digni excluduntur: nec nisi in angusto tuguriolo in ædibus Episcopi viri quatuor excepti sunt: vbi lecto, qui vnicus erat, inter se partito, ita cubabant, vt alijs alia re carentibus nulli non patientiæ maior, quam quietis materia esset. Vicem dolebant Episcopi, quod ita contemptui esset, suam verò gaudebant; & (vt scribit Augerius) quia receptaculum non erat præsepi abhinc, diuinari paupertatem cunarum, & quibus cæli Rex receptus à mortalibus est, ædes considerantes, è modica illa imitatione liquidissimæ voluptatis capiebant fructum. Nempe ea est benignitas Christi Domini, vt qui eius causa aspera appetunt, eis diuinæ abundantia suauitatis omnem sæpè asperitatis sensum extinguat. Nec despondere animum magistri constantes; sed ope freti cælesti, è tuguriolo suo egressi ascendunt in suggestum frequenter, ac verba ad populum de vita æterna & beata, de sempiternis, quæ manent impiis pœnis, de abluendis confessione peccatis, de omni denique Christianorum officiorum ratione faciunt. Quæ populus audiens, nouamque facundiam, & ardorem pietatis demirans, breui cœpit agnoscere, quid ad se hominum venisset: passimque ferebant Pelletario sacrum oratorem haud vnquam Appamijs auditum parem. Ianque fama vicinas egressa in oras Fuxum (est id oppidum ad ipsos montes Pyrenæos situm in ditone Nauarre Regis) Augerius aduocatur, & rem Christo duce optimè gerit. Denique qui vnde vitam tolerarent, nihil habebant, paulò post aratio freti paternæ Numinis prouidentia domum Appamijs satis amplam conducunt: ibique præter cætera in rem pietatis consueta, litterarum quoque doctrinam euulgant, ingenti cum bonorum gaudio, frementibus hæreticis, acriusque in sollicitudinem versis, & vias omnes indagantibus, quibus aduersos doctrinæ vitæque suæ homines exturbarent.

74
Res Ludouici Codretii inter Allobroges gesta.

Interim Ludouicus Codretus inter Allobroges Anessij circaque per diœcesim constantia patri curaque & religionem defendit & excoluit. Geneuensis Episcopi sedes, postquam Geneuam ipsam hæretici per impiam contumaciam occuparant, Anesium translata erat. Mediocre id oppidum (Nicy incolæ vocant) ad radices montium in feraci planitie, nec in amœna situm est, propter lacum, qui nomen ab ipso mutuatus oppido, ad mille quingentos passus in latitudinem, dena autem millia in longitudinem patet. Verum quo propius ab Geneva aberat, hoc præsentius religioni sanæ discrimen, tanquam ex contagione imminebat. Quamobrem Franciscus Baccodius Ecclesiæ eius Episcopus, dum Pontifex Datarium ipsum Romæ tenet, Ludouicū pro se cum ad populum muniendum, tum præcipuè ad Clerum subleuandum misit. Reperit ille mortales haud malè per se animatos ad religionis pristinæ tuendam integritatem. Celebrabatur constanti fama (& ex ipsis Ludouicus accepit hæreticis) editum

Geneuæ miraculum ab Ioanne Caluino seclaterrimæ inuente, qui hominē ex compacto simulantem se mortuum, viuere cum iussisset, te ipsa enecarat. Non deerant tamen quorum paulatim aures ad Sirenum tartarearum susurros, pariterque mentes mollescerent. Agafones passim & anicula sparfas à Caluino de prædestinatione, & hominis libertate sententias blâterabant: passim ex Apostolo Paulo arcana verba, quæ vix licet sacris Doctoribus loqui, profano ore, & stolido corde contaminabant, hæcenus intelligentes, quoad satis foret ad venenym ex vitali succo trahendum. Hoc rerum ancipiti statu hinc bonitate gentis, hinc necessitate stimularum Pater omnes aduocat & animi sui vires & corporis. Vbi Salancia, quod paterni soli caritati debebat, mentis obsequio doctrinæ perfoluit, Anesium concessit. Inde curiatim per urbem, per diœcesim pagatim excurrere. Ad ipsas Genecas portas processit. Bis, ter, interdum sæpius in die dicere, sæpè extra ædes in parentibus arsis; vt esset concurrenti multitudini locus: quæ constipatione, gemitu, steru, errorum detestatione, correptione morum ostendebat diuini verbi semen in solum minime malignum cadere. Non pauci accurrebant è corruptis locis hæretici, quamquam furtim suorū metu Magistratum. Præcipua cura Ludouicus præmunire rudiorum imbecillitatem aduersus impiorum fallacias: simplicioribus vel ætate, vel captu instillare lac. Clero, & sapientia adultioribus solidiores præbere escas ex Apostoli Pauli epistolis, quas binis quaque hebdomada promebat scholis. Grata erat ordinibus cunctis probitas & nauitas sacerdotis. Ergo cōsensu Vicarius, & Canonici rogant, vt, quando Episcopus absit, Suffraganei locum accipiat. Verum ille tametsi nihilo minus laboris appetens, quam fugitans honoris erat, tamē locum, in quo minor esset laborum debitio, ac solutio promptior, commutare cum eo noluit, qui augetur debitum, ac ferme soluendi minueret facultatem. Sperare itaque se respondit, tutiorem sibi æternam salutem expeditioremque libero ea cura fore: & Lainium, ne quid imperiosius tentaretur, vt quam cōmodissimè obstaret, admonuit. Habebant Anessiani gymnasium Collegiumque sanè pro loco egregium. Id quoque Ludouico regendum tradere vulerūt. Quin & illud serio captū est agi, vt Societati permitteretur. Sed Ludouicus cum ab superioris anni ætate hunc penè totum annum, qua contentione cœperat, continuasset labores, omniaque meliora fecisset; relicto Anessij Patre Renato Fusellerio, qui proximè adiutor accesserat, patientissimæ caritatis sacerdote, ad Episcopatum Lodeuensem Benij Episcopi accitū, qui ex Lainio impetrarat, discessit.

Hoc eodem anno Societati primū Sardinia ad stabilem sedem adita. Aperuerunt aditum ante alios viri ex eadem insula duo, Petrus Spiga, & Alexius Fōtana, ille Calaritanus patria, hic Sallaritanus: diuinisque ille magis, hic humanis præsidijs inuit. Spiga missus adolescens Parisios ob celebritatem Academia ad sapientiæ studia, & inde post naturæ cognitionem, ad Theologiam transgressus Louanium, nomen ibi Societati dedit anno cunctis sæculi quinquagesimo primo. Nec

77
Sardinia Collegij inuicia.

78
Petrus Spiga ad Societatem accessit, & eximia virtus.

Nec multis post diebus perferuntur ab suis litteris, quibus monebant, ut, postquam Doctorum esset cohonestatus titulis, togam sibi ei loco decoram, & cetera compararet insignia, magnificoque in habitu, & Doctorum ornatu spectandum se civium suorum oculis, & patriæ optanti redderet. Quæ litteræ cum fortè sordidato, purgandisq; culinæ vasibus occupato reddita essent, nolum tentare non potuit, quòd ludicro seculo tam pulchre esset illudum. Fontana & ipse adolescens egressus è patria, & in Hispaniam profectus per pacis ac belli artes cognitus, ab Carolo Quinto primùm creatus Eques, dein scriba Cæsareorum decretorum cooptatus est. Dum Cæsarem in Germaniam, & in Belgium sequitur, cognita Societate, & à Fabro Iaioque ad pietatem excultus, gratiam toti Ordini bonam rependit. Nam quocunque loco opus fuit, fidele studium, & apud Carolum, & apud Philippum nauavit; tumq; potissimum, cum de adiungendis Mamertino Collegio & Panormitano Abbatibus ageretur. Beatus Ignatius litteras de rebus ex Dei gloria per Socios ubique terrarum gestis interdum communicare cum eo solebat: unde ille ut verus amicus, non secus ac sua se legabatur: & illud officium pro optatissimo beneficio numerabat. Per quas litteras cum olim quantum in Corsica Partum duorum laboribus renouata esset pietas, cognouisset, Sardiniam ei vicinam vehementer Ignatio commendauit: iam tum fortasse molis animo, quòd postmodum in rem contulit. Quippe Louanij Spigam nactus, cum eo studia ad patriæ opem, Societatemque eò introducendam coniungit, ut ex Belgio ab Sardinia duobus in vnum tam diuersa peregrinatione coniunctis tantum Sardinia bonum crearetur. Vterque iam valetudine affecta erat. Eius recuperanda occasione ad effectum consiliorum vruntur. Manè ut infirma mundi elegendis Deus ad confundenda fortia videretur. Anno M. D. LVI. ambo proficiscuntur è Belgio: & Forana etià Sardinie questura ab Philippo Rege nobilitatus. Aliquanto tempore Spiga præcessit. Eratis sacerdotum eo de genere, quos Gregorius Magnus per salem à Christo Domino descriptos interpretatur, ut quisquis eis iungitur sapore vitæ æternæ conditur. Itaque totum per iter, ac maxime postquam ex Liburno portu confunderat, obuios quoque & comites & vectores nunquã intermisit sapientibus monitis & continentibus vitæ suæ exemplis facere meliores. Fæda dicta, & voces impias, & temerariam iurandi prolapione ex nauis vectorebusq; sustulit. Cum verò non sine graui discrimine pitataru & Gallicæ classis adueri morarentur venti, adeò pertinaciter, ut gubernator exclamaret, profecto in nauis aliquem esse impium Christi desertorem: visus occasione Spiga ad vnum omnes ad sacram homologueum impulit, audijrque. Idem & alias preces & acrem corpusculi sui verberationem ad placandum Deum cum adhibuisset, tempestas facta placidior, copiam fecit vectores ad portum, cui Posata nomen est, exponendi. Inde Calarim Petrus pedestri itinere posttridie Idus Maias peruenit. Hic verò cum se vnum in tota videret insula, miseris modis angebatur, quòd non posset omnibus prælo esse, cupiens vel in frustra discerpi, spargique, si quid id tanta solitudi con-

ferret. Tamen vltra & valetudinem ac vires enitens, idem nosocomij ægrotis adesse, idem victis in carcere, idem agris per vibem, idem inopiturbæ, nec secus reliquæ ciuitati. Dominico quoque die sacrificabat in carcere, victorum famis, suti, nuditati, causis etiam, quoad æquitas ferret, consulebat. Pedore & sordibus fædos amantissimè amplectebatur, osculabatur, flexis genibus cõsolabatur, quamuis deterreret circumstantes, ne & ipse fædis bestiolis, ut fiebat, oppleretur. Semel quaque hebdomada assumpto quopiam è sacerdotibus comite per vibem emendicabat, vnde necessitates egentiam, præsertim prævecundia dissimulantium leuarentur. In nosocomio tum consolabatur omnes, tum maxime excubabat, ne quem immunitum supremis mysterijs necessitas vltima occuparet. Vbi animaduersum per vibem est moribundis eum operam libenter nauare, nemo ferè in id discrimen veniebat, ad quem non accerferetur. Dabat se insigniter flagitiosorum in gratiam, & multos ad bonam frugem retraxit. Arcanum bellum concubinis mouit, & paria vix vlla reliqua facta sunt. Alia sustulit grauiæ & publica scelera. Sanctimonialium quoque cœnobium ad infamiam dissolutum correxit. Audiebat libentissimè de suggestu & à populo, & à Sodalitatibus, ad quas scatis diebus dicebat. Iamque eò nomen sanctitatis creuerat, ut Prorex Aluarus Madrigalis, Proregina, aulici, & ciuium primi quique animis suis regendis adhiberent, & vel obuium in vjs singularibus officijs honorarent: quæ illi tuborem quauis contumelia grauiorem afferebant, nunquam lato nisi cum inter inopes ægrosque destitutos, & miserorum turbas agitaret: quòd tales Christus Redemptor singulari benignitatis prærogatiua dignatus esset. Denique Prorege, & vrbano Magistratu instante, tota illi nosocomij administratio traditur. Quam ille procuracionem, comperto rem pessimo loco esse, utque noctes diesque vitam in nosocomio exigeret, bona fide suscepit, omnibus interim litteris per Christi Iesu pretiosam necem obrestas Lainium, ut in messem adèd paratam messorum vnum saltem par alterumq; summitteret: eis se ostiatim emendicaturum: & (ut gentis bonitas promittebat) abunde corrogaturum quidquid humanis vibus foret opus.

Hæc autem dum Calari Spiga curat, Sassarim Fontana venit, parumque abfuit, quin præclara eius consilia potentium amicorum importunæ voces aliò verterent. Grauius adèd molesteque insitit, ut propè inuitum cogere in matrimonium conentire. sed Deus, qui meliorem homini prolem destinaret, ita morbo implicuit, ut intacta coniuge vitam finiret. Cuius in obitu miseranda res accidit. Cum enim ad moribundum in angustum & scilicet ruinosum conclaue conuenissent homines circiter centum: vix eo mortuo contignatio fatiscens corruit, secumque turbam trahens omnem, quinque extinxit, plus quinq; & viginti malè multatis. Testamentum condiderat in hanc sententiam: Vti res sua familiaris annuis incrementis amplificaueretur, quoad mille aureorum nummum, ac præterea ducentum annui census efficeret: tum ducentis certis operibus, milleni fundando Sassarim Collegio Societatis

Hom. 17.
in Euan.

80

81
Sassarim
Collegij
origo.

79

82 tribuerentur. Quæ summa confecta, nisi Præpositus Generalis post sextum ab re sibi denunciata mensem operas mitteret, gymnasium publicum institueretur. Re denunciata Romam Lainius, quanquam homines non statim misit, quia destinatus testamento reditus ex possessionibus non reficiebatur; tamen statim Fontanæ gratæ ac liberaliter Sacra precesque fundatori solemnes totam per Societatem edixit. Tum dato Spigæ negotio, ut de hereditate amplius cognoscere; cum ille Salsarim profectus nunciaret vix multis annis decretum vetricale expletum iri, & arte diaboli eam conditionem appositam in longum trahentis, quod profus impedire nequiverat, & Salsaritanus Prætor Antiochus Bellitus, & missus ex Hispania regius Visitator Petrus Claverius omnibus precibus instarent, ut aliquot de Societate ad exordium mitterentur, Lainius Franciscum Borgiam monuit, ut ex Hispania sacerdotem lectum par mitteret. Balthasar Pinna Catalannus, & Franciscus Antonius Lusitanus, cum Laico Ioanne Ambrosio Nauarro lecti, præstantis omnes pietatis: sed Ioannem aduersa valetudo in annum vertetem retardauit. Ipsos quoque Patres clausum tempestatibus mare dju retinuit in oppido maritimo Catalaunia, vbi in xenodochio publico ex emendicata stipe vicitantes magna populi & approbatione & vtilitate interim concionibus, confessionibus, & docendis per vicios rudimenta Christiana pueris tempus optime collocarunt. Quia tempestates negotiatorum celestium morari navigationem possunt, sedulitatem industria, & caritatis negotia, & sancta lucra impedire non possunt. Nec alioqui sine diuino consilio eam retardationem cecidisse existimatum est. Quatuordecim piratici Turcarum lēbi eam ipsam, qua Patres erant vehendi, nauim opperientes mare Sardoum insederant. Arque ita cuenit, ut quo die seu expectatione fessi, seu qua alia causa Turcæ oras alias petiere, eo Patres pridie Idus Nouembris vela facerent, & secundo vento validissime impellent, tanquam libero iam mari ad refarciendam moram biduo Algerium deueherentur. Hic cognitis, quæ euasissent, periculis, nec nisi biduo antè classem, quæ diu in insidijs ad excipiendam eam nauim subsederat, vicino ex portu soluisse, multum Deo gratulati sunt: post dieque eos Algerensis Episcopus suis in equis Salsarim misit. Diuersi in initio apud affinem hominis, cum quo ex Hispania vetrici erant, bonam ei hospitij gratiam retulere. Nam ex veteri quodam, publiceque noto crimine abstraxerunt. Inde Ioannes Canus Alexij Fontanæ necessarius, & testamenti curator, apud se habuit. Ad eorum conspectum sustulere in celum gratulabundi Salsaritani manus. Tanquam è celo missos intuebantur. Amictus modestiam, grauitatem incessus, totus habitum oris pium ac venerandum; adhæc in sacrificando dignitatem, & alia omnia mirabantur. Vbi verò etiam de suggestu agere Pinna cœpit, & aliorum præbitus munerum gustus est, tum planè nihil auidius cupere, quam primo quoque tempore Collegium condi. Pinna Calasim ad Proregem, ad quem commēdatitas ab Ioanna Principe Hispaniarum Gubernatrice litteras ferebat, excurrit. Quem ut aduentantem accepit Spiga, in eius

83

84

finum effuso cursu se contulit. Latatus est hominis virtute Pinna, illicoque altissimam eius humilitatem, obedientiam & caritatem perspexit. Sed quòd nosocomij procuracionem nec ricis quidem pecuniarijs repudiatis, suscepisset, haud satis probauit. Ille verò, qui & ab Vrbe iam monitus erat, ut rebus quàm ciuissimè compositis expediret se, & ad vltiora Societati munera totum referret; nihil cunctandum ratus extemplo procuracionem abdicat, & quamuis ad eò esset Calari venerandus ac salutaris, religiosi amore conuictus, & obediētij studio Pinna se penitus tradidit, & cū eo Salsarim migrat. Ciuitas vero Turrutana (hoc enim nomine Salsaris ex veteribus turribus, quæ proximè aberat, vrbs prænotabilis, gaudet) in dies Patrum aduentu lætior, quoniam de Fontanæ hereditate, quæ à præscripta summa dimidio fere mē distabat, nefas erat attingi; aliud eis benigne suppeditauit: priuatim quoque vel tenuissimis conferentibus alacritate prorsus & pietate mirabili. Quin & tecta ad humanos & sacros vsus præmolita Dei cura censabatur. Sacram adieclant, & conclauia quædam multis antè annis matrona nobilis Catharina Floria Sanctimonialibus habendis extruxerat, & ante rem perfectam è vita decedens, Archiepiscopo atque Vicario eius delegauerat perficiendam curam. Cæterum quia præterea rerum eius nihil extabat, & Valentia in Hispania alia cogitantes omnia cognati debebant, quia Salsari creditores quidam extiterant, iusque sibi in eas aedes vindicauerant; tandem obliterata cœnobij cogitatione, omnes pariter cum sacello, haud sine religionis iniuria, cum dedicatum iam esset, Liguribus mercatoribus locata erant. Aedes has pia ciuitas per opportunas Collegiorata, mercedes, quas in triennium præsoluerant, mercatoribus reddidit, & Patribus vtendas, dum mancipium rite curaretur, attribuit. Huc anni insequentijs Februarii Balthasar Pinna Rector, Petrus Spiga, & Franciscus Antonius generosa Societatis in Sardinia femina commigrarunt; & veluti officina pietatis aperta, quo maiorem gentis humanitatem in dies, & capaciorē sanctitatis habilitatem deprehendebant, hoc se impensius in commoditates publicas dederunt; ut nihil iam optandum ciuitati præter tenerioris ætatis institutionem restaret, quam summi infimique pariter precibus omnibus flagitabant. Hoc fuit initium coloniarum nostrarum in Sardinia, quæ propter opportunitatem administrationis Atagoniæ prouinciæ contributa est.

85

86

In Hispania eodem anno Collegia tria instituta, Lucroniense, Palétinum, Segobiense. Lucronensis initia Thomas de Langues è prima eius ciuitatis nobilitate posuit: qui cum Deo se nobiscū dedicasset, id, quod ad se patrimonij pertinebat, consilio Christi Domini pauperum in vsus distributurus, nec ad diuturnitatem firmitus, nec ad patriæ emolumenta commodius opus inuenit, quam si ad Collegium Lucronii extruendum conferret. Pecunia erat non magna: placuit tamen consilium Borgiæ; ipsumque Thomam, ac Hieronymum Ruizium Portullum Lucronium ire iussit, eam pecuniam ut reciperent, & animos ciuium, quemadmodum affecti essent ad excipiendum Collegium, explorarent, præpararentque. Id prior

87

Lucroniense Collegium instituitur.

88

re anno est gestum cum maximè falsus ille & infestus feruebat rumor, homines Societatis pestiferæ factores disciplinae, & planè hereticos deprehensos; & ob id crimen ab Quæstoribus sacris datos in vincula. Itaq; initio Lucronienses Thomæ atque Hieronymi congressum fugere, horre re conspecti, quasi impios detestari. At ubi paulatim Deo adiuvante, in lucem veritas venit, & principes primùm civitatis, præsertim Canonici, & Clerus omnis, dein reliquis populus editum nobis testimonium à Præfide sancti officii cognouere; & cum cæteris piis procurationibus, tum publicis verbis specimen datum professionis & facultatis, tum verò conuersis animis cuncta ciuitas eos colere, amplecti, Collegium flagitare, multi suam ad id operam polliceri. Ante omnes enim Franciscus Medranus vir nobilis, & Canonicus, qui ad negotium vrgendum Pintiam ad Borgiam vltro contendit. Rursus igitur ineunte hoc anno cõmpta domo, & nonnullis instrumento sacerdotes quatuor, laici duo missi. In his idem Portillus fuit; & è vicino pago, ubi confirmanda valetudinis causa versabatur, qui Collegio præfesset, P. Petrus Martinus accitus. Populi Cleriq; ingens gratulatio fuit. Jam certi ad dicendum dies per Quadragesimam attributi alii erant: sic tamen recentium hospitem verba amabant, vtrij Canonici ad dicendum tertiam quintamq; feriam, & sabbatum destinant: diebus autem festis atque Dominicis & ante & post meridiem dicere voluerint. Animaduertit hoc loco Borgia altissimum Dei consilium, qui ad magnas agendas res, quibus ei placitum est hominibus & administris vitur: cum horum Patrum, qui res tantas Lucronij gerebant, plerique valetudinarij, & alius domicilijs oneri potius, quàm subsidio essent. Non tamen lætum hunc rerum cursum hostis humani generis, & mendacij patet ferre pacatus diu potuit. Fuere qui non priuatis modò sermonibus, sed è loco quoque superiori, in templis palàm inuchi nouos in hospites inciperent. Peruertere eos ac nouare omnia, vnde ad id loci vitæ necessitates tolerarint, spolient. Quas contra voces recentis coloni fiducia in Christi Iesu prouidentia collocata, quæ sui muneris erant strenuè ac diligenter exequendo, tum silentio & patientia, commendandoque suis in precibus Deo, & sincera caritate in sermonibus ad populum eos ipsos qui sibi erant infensi, denique omni officii Christiani & caritatis genere certabant. Verùm quanquam hæc efficaciam quidem & vera sunt aduersus obtrusionem arma Christianorum; quia tamen lenta esse solent, pars populi haud exigua in præsens abalienata ab Collegio est, non sine magna communis boni iactura. Auctores habeo viros pios, qui Lucronij indeusque ab Collegij incunabilis fuere, è quatuor concionatoribus, qui contra intemperantijs declamarunt, progressu temporum vnum, dum suggestum ascenderet, attonito populo repentina morte colla-

Hist. Societ. Iesu Tom. 2.

psum; alterum in itinere decidisse è mula, subitoque extinctum; tertium misero item mortis genere sublatum: postremum iam ætate grauem, rebus tempore patefactis, sine etiam sine trium animaduerso cum incidisset in Collegij Rectorem, ad eius se abiecit pedes, peccatumq; confitentem veniam petiisse; & quod perperam egerat, mutatum promississe. Quod abunde præstitit, exinde priuam ac publicè instituta & homines, quos antè vituperabat, ubique assidue dilaudans.

Segobia propter celebritatem vrbis iam diu Borgia Collegium extrui, præclaram præuidens paratam messem, auebat. Vias exploranti hanc indidè ciues obtulere. Sexaginta antè annis Ioannes Arias Auila Episcopus pecunie quidam legat, vnde excipiendis pauperibus hospitale tectum extrueretur. Ea res cum aliquam diu neglecta, & penè obliuione sepulta iacuisset, successor Antistes pecuniam in egentes præsertim occultos ac bene natos distribuere cepit. Verùm plerique ciuium ac fermè nobilissimi quique agendum apud Pontificem putarant, vtrius voluntatè demortui interpretans, eum reditum in Collegij fundationem verti fineret, quod esset ex vtilitate publica haud paulo magis futurum. Scribitur Romæ ac dummodo Ordinarij Antistitis accedat cõsensu, res impetratur. Episcopus hoc tempore erat Franciscus à sancta Maria ex ordine sancti Hieronymi, qui vehementer quidem Societatem expetebat: verùm, vt ceperat ex ea pecunia arcanis certorum nobilium calamitatibus opem ferre, miseratione eorum tactus, nec videns quid posthac habituri per fugij essent, religioni sibi duxit consuetis eos fraudare subsidijs: auctoreque fuit, quò serupulus sibi omnis eximeretur, agendi cum Romano Pontifice, vt rem totam nulla apposita cõditiõne ipse transigeret. Aegre tulit hanc interpolitam moram Clerus, & ciuitas: atque Fernandus Solierus Ecclesiæ primariæ Archipresbyter per litteras primùm, dein coram conueniens Borgiam, orat & obtestatur, ne differat Socios mittere, se ad ponenda initia terna aureorum millia, nonnihil & alio collaturos. Equa Francisco visa postulatio est: qui iudicandum in Dei causa Deo assidue prædicans, sacerdotes duos, Christophorum Rodericum, & Fernandum Solierum Archipresbyteri propinquum, qui princeps negotij auctor erat, cum totidem adiutoribus ad præparandam ædem præmittit. Haud vlla tota in Hispania vrbs facile fuit, quæ maiori omnium gratulatione ordinum nostros colonos exciperet. Fuere de principibus viris qui vltro conquistum per vrbem stipem ad prima velut Collegij arma ierunt: & primo statim circuitu nummos aureos centum, & tritici aliquem numerum corrogarunt. Ludouicus Mendoza vetus amicus, & B. Ignatij Romæ olim consuetudine vsus, multa ad instruendam domum largitus est. Monachi Carthusienses, quibus & rei & caritatis affectum erat, multa pollicebantur. Ipsa communi consilio ciuitas bonam pecunie summam lignorumque struem de publico donauit. Itaque breui conducitur domus, & quantum initia ferunt, commodè adomatur, ac Borgia Sociorum numerum explet. Primus Segobienis

Colle-

91
Segobien-
si Collegij
primordia.

92

93
Segobien-
si in Societate
caritas.

90
Divina præ-
na in obre-
Batorum Col-
li Lucro-
nensis.

94 Collegij Rector Ludouicus Santanderus fuit. Is præcipuè concionibus operat dabat, adeoq; salutariter placebat, vt ad vrbis diuersa templa certatim sine quiete vlla aduocaretur: eiusque præfides templi perbeatos se crederent, qui ceteros præuenissent, suoque de suggestu ad populum sapius produxissent. Hęc celebritas concionum, ac reliqua Societatis munera dum sedulo obeuntur, fecere, vt breui Segobia alia sibi ciuitas videretur. Quippe qui rem diligentius obseruabant, nihil vquam neglectum, verum priuatim ac publicè in nouam exulta speciem videbant omnia. In sacris ædibus ad expianda peccata, diuinalque sumendas epulas haud solitam antè frequentiam: adiri nosocomia, ibique iacentibus consolationem verbis, opem re pioque ministerio afferri: iisdem necessaria cognitu Christianorum exponi dogmatum, & præberi autem peccata promentibus: adiri carcerem, atque eum quoque in quamdam templi faciem verum: moribus esse qui diurnis nocturnisque temporibus adessent: adolescentes ac pueros litterarum, & Christianæ fidei disciplina erudiri. Quæ duo vel maximè probabantur in vulgus; quod apertè ijs rebus laborare antè ciuitatem sentiebant ac queiebantur. Tres in classes litteraria institutio distributa, prælusumque oratione, quam in templo haberi principe voluere; & quidquid nobilitatis doctrinæque Segobiæ fuit, studiosissimè celebravit. Eam habuit ingenio & indole quàm ætate prouectior Iosephus Acoſta: eoque maiorem admirationem concitauit, quod ferebant hoc homine adolescente atque imberbi maturum magis nulla in Academia à se oratorem audirum. Ad rudimenta verò Christianæ doctrinæ tradenda vsitato Societati more, sed nouo Segobiæ spectaculo bini terniue diebus sacris prodibant. Patres præcinente campanula: pioque ac facili carmine præcuntes puerorum agmen respondentium in sacras ædes, quas binas huic muneris Proepiscopus destinarat, ducebant, omnibus, quæ agmen incederet, ad fenestras foresque domorum spectatum effulis. Plusquam tria pueroꝝ millia conueniebant. Adultæ verò ætatis partim visendæ rei nouæ studio, partim discendi viroꝝ æquè ac mulierum multitudo ingens, passim affirmantium se Christianos esse nunc demum hac maximè didicisse.

97
Palentini
Collegij
oratorum.

Palentinum quoque Collegium, quanquam ab tenui exordio, feliciter inchoatum. Lectissima ibi femina erat Teresa Quignonis Comes Montis acati, Suerusque & Eleonora Vegæ, illa soror, hi liberi Ioannis Vegæ, quem priore anno de Societate deque Christiana tota republica optimè meritum ex humanis abisse memorauimus. His optantibus, & pro Ioannis, & ipsorummet meritis iure quodam repetentibus denegari Sociorū aliquot nefas visum. Quinq; missi Petro Saauedra Rectore. Ad impensas primùm eorum, qui acciuerant Procerum, tum reliquorum ciuium priuatim ac publicè benignitas prompta fuit.

98
Domus
Alba
baizina
Granata.

Granata in ea regione, cui nomen Albaizin, noua in Maurorū auxiliū ipsismet postulantibus ex ea gente Christianis bonis, est posita sedes. Pars ea vrbis est Septentrioni obuersa in monte sita, ab Mauris olim Biatia elapsis condita; in quam Re-

ges Catholici Granata recepta Mauros omnes, quibus manendi mens fuit, compulerant. Ad ostingēta domicilia numerabatur. Obicere principio se pio conatu haud sanè pauci planè desperatum de hominum eo genere, ac sæpè aliàs tentata ac tractata incassum remedia memorantes. At Bustamantius Baticæ Prouincialis, quod infelix turba nimium premeretur, & contemptui esset, haud nihil causæ opinabatur, quam ob rem in tantum ab hominibus primò, tum etiam ritibus Christianis abhorreret. Idcirco sinceri liberalisq; in eos animi, ac veræ humanitatis & caritatis documenta edi oportere; vt, cum homines amare cõpissent, ad religionem sensim afficerentur. Quod si grandiorū natu obdurati annis, inueteratoq; odio & scelere corrupti animi medicinam respuerent, ac pueros certè quidem allici posse. Eorum si puris ac teneris mentibus Christi amor cultusque pederentim & leniter instilletur, haud nihil profectum iri. Nec primo statim mensè, vel anno ab incepto desistendum: neque si oculis ipsis continuò non cernatur progressio, existimandum promoueri nihil. Patientia, constantia, mora longa opus esse, fore demū vt mutatio, quæ initio fallebat, postmodum appareat. Sic gignētia occultis adolēscere incrementis: sic horarum indicem radium, aut sagittā facere progressionem, nec cerni: nec semina dum terræ latent in gremio; quod non statim herbescentem fundant viriditatem, in perditis numerari. Hac sedulitate perspecta optimus Antistes Petrus Guerrerius (quoniam vbi animarū salus, & Christi honos agitur, nihil non experiendum est; cum quantumuis euentus desit, saluus certusque sit experiēti sui laboris fructus) domicilium conducendum, ædemque sacram (ea sancti Bartholomæi fuit) hunc in vsu destinandam curauit. Vix diuersi foriolum humile & perangustum inueniri potuit: lato Bustamantio, quod, & dæmoni ea cæpta terrori esse intelligeret & Christo Domino eam tenuitatē humilitatēq; gratam speraret fore. Principio missi eò sub estatem median terni è Societate Patres Fratresq;. Frequētissimas hi continuò in tectis, sub dio, vbi vbi daret occasio, habere concinulas, pietatē, & verum amorem erga eam gentem spirantes. Puerorū agmina per vias agere, preculas more Christiano & sanctæ initia fidei concinētium: amico omnes alloquio excipere, conuenire, qua re cunq; liceret, iuuare. Ad hæc ratio doctrinæ huiusmodi instituta. In ædem sacram quotidie pueri puellæque conueniebant. Sub ipsum limen, vt primū quique inferebat pedem, vernaculo carmine, *Introibo in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum*, modularè in clamabant. Progressi lustralem ad fontem sacrum sibi inspergebant rorem, & cruce figurabant: & interim, vt sibi aqua benedicta salus esset ac vita, in sanctissime Trinitatis nomine precabantur, idq; item haud sine cantu. Nihil enim ætati illi garrulæ canoræque blandius cantilenis: & res cum cæta demissa fidelius in memoria insidet, ipso custode cantu. Tum protinus in genua proiccti, Orationem Dominicam, & salutationem Angelicam pronunciabāt. Dein segregati diuersa in spatia pueri ac puellæ memoriter certam rudimentorum san-

99
Mauri
negotio
quodlibet
inuauit.

100
Sedulitas
Patrum in
inuandis
Granata
Mauri.

101 *æ* fidei partem reddebant, & aliquamdiu interrogatiunculis exercebantur. Postremò virginibus, ijsque puerorū, quos domesticæ difficultates & artificia auocabant, dimissis, reliqui fiebant fermè ducenti, quinofcitare & figurate litteras docebantur: & antequam dimitterentur, Sacro, quod eam ob causam fiebat, intererant. Ternæ horæ ante & post meridiem hæc in doctrina ponebantur. Placuit Archiepiscopo huic spectaculo aliquando interesse; ac summè eo delectatus ad ceteram benignitatem aliquantum pecuniæ, vnde pueris charta, calami, atramentum, abecedariæ tabellæ emeretur, donauit. Nec quidquam fuit quod æquè puerorum conciliaret parentes, atque hic gratuitus ac liberalis eorum filios instituendi labor, præsertim admirantes Patrum quosdam eo munere occupatos, quos paulò antè in sæculo honoribus norant opibusque pollentes, vixque ipsi ausi essent affari. Iam passim sanctum Christi nomen in cantuiculis audiebatur. Precationibus omnibus, Laus Iesu Christo, eiusque Marti Mariæ Virgini adiungebant. Salutandi quoque formula vulgaris erat, Laus Iesu Christo. Pendebant pueris ab latere precatoria rosaria, ipsique in scholis disciebant, ac suos domi docebant ex iis facere preces. Petebant cruces, quas illis appenderent, ac piè venerabatur. Multo quietius solito, quamuis inquieti natura, agitabant. Denique cum oculis auribusque sacra Christiana assidue obuersarentur, fore, vt eadem teneris quoque animis per Christi gratiam adhaerescerent, spes magna erat: nec progressum ab similem fausta initia promittebant. Addidit his postea ingeniosa caritas matronas duas religione & auctoritate claras, quæ domicilio in eadem regione posito virginibus Mauricis per puellarum doctrinam operum, quam gratuitam exercebant, Christianam infunderent sanctimoniam. Consiliis eæ Patrum regebantur. Et vulgò acceptus fuit labor: nec pauca ad cœnobium virgines ex earum disciplina transfressæ: aliæ cum veteribus Christianis nuptæ: aliæ inter suos ad vltimum piè vixerunt. Super hæc in tractum egressi Patres asperum salibus, & torrentibus impeditum, cui Alpuxarræ nomen, vbi pagi quidam Mauricorum erant, tum adultorum multos rectè instituere, tum etiam pueros inde quosdam parentum voluntate in Albaizinum deduxere; iuuenisque probi, qui Societatem auebat, custodia tradiderunt. Quibus laboribus quanquam euentus auarè respondit, tamen multarum factum est lucrum animarum, vique dum natio perfida rebel-
 102 *lavit. Puerorū interim disciplina egregiè semper processit, triumphante omnium maximè Bustamantio: qui quantum in puerili institutione reponeret, ad Lainium scribens palàm fecit his verbis: Superioribus, inquit, diebus P. Franciscus exemplum eius epistolæ ad nos misit, per quam iussu Paternitatis vestræ Magister Polancus præ ceteris monitis iuber significare, si qui sint, quos ad pueros infimarum classium instituendos præcipua voluntatis propensio ferat: quòd id munus magni ad animorum vtilitatem momenti sit, & gloriam Domini nostri. Laus illi æterna sit, qui tam piū Paternitati vestræ animum largitus*

Hist. Societ. Iesu Tom. 2.

est in eam procuracionem: quæ, nisi ego fallor, omniū, quæ in Societate nostra sunt, maxima est. Equidem nequaquam in me eas pietatis ac prudenciæ partes agnosco, quæ necessariè tam excelso sunt operi; tamen Paternitati vestræ sic, tanquam ante Christi tribunal stare, significo testorque rem nullā omniū esse, ad quam maiore studio animus meus, quam ad puerorum institutionem feratur. Quòd si vestra Paternitas Hispani, siue Granatæ, vbi, si res ordine geratur, paruulorum plures, credo, duobus millibus conuenirent, ita me scholæ præficeret, vt quantum meæ vires ferrent, legere ac scribere docerem, ac de cætero præcipua mea esset cura in regendis puerulis, bonisque moribus imbuedis; sperarem fore, vt diuina maiestas & mihi, & illis in huiusmodi ministerio plurimum præstò esset. Neque idcirco ego intermitterem, si quando iuberet, audire confessiones, & concionari: tamen non foret exiguum pro mea tenuitate, si audiendis modò exhortandisque paruulis illis teneret. Deus testis est me vehementer id postulare, quòd planè iudico plures fore idoneos ad Prouincialis munus, quam regendorum in his, quas dixi, vrbibus puerorum, vbi tanta consuetudo. Præterquam quòd hæc occupatio cum sellularia & quietata sit, illa Prouincialis tam vaga perenniisque curis, multò est aptior ætati meæ nonum iam & quinquagesimū annum ingressæ. Est etiam causa cur id cupiam, vt simul ijs, qui olim mihi adeò præter merita aliquid in sæculo tribuerunt, exempli aliquid præbeatur; simul ab errore vindicentur, si qui fortè in Societate negotium tam nobile nequaquam eo, quo debet, numero habent. Per Christi Iesu amorem quæso Paternitatē vestram precorque, iubeat hæc superre preces ad Deum heri; mihi que responsū det paucis. Lainius collaudata hominis alacritate atque modestia contentum esse iussit de cætero muneribus ijs, quæ obedientia designaret.

Ita res in Hispania minimè pœnitendis incrementis tranquillè admodum procedebant, cum res noua, contraque omnem expectationem sollicitudinem ac metum non leuem ingressit. Editur ab concilio sanctæ Inquisitionis librorum damnatorum index, in quo præ cæteris hoc erat cæmen, Liber, cui nomen opera Christiani à Francisco Borgia Gandiæ Duce cōscriptus. Scripserat Franciscus Hispaniæ quædam opuscula iam tum olim Dux ante initam Societatem ad suum potius, quam alienum vsum: sed cum fortè ad bibliopolarum venissent manus, rati, quòd euenit, nomine Ducis Gandiæ, ac miraculo nec opinatè rei, quòd ab tali viro eius generis scripta prodirent, emptorem facile inuentura, haud semel nouis editionibus euulgant. Verum plurimæ licet exempla distraherentur, libelli tamè exiguitas faciebat, vt quæstus haud ita magnus extaret. Itaque inuentus est, qui compendij maioris viam ingrediens, adiectis ad libellū Borgiæ vndecim auctoriū opusculis, vnumque in corpus redactis, id iam græde satis volumen, quo vendibilius faceret, vnius Gandiæ Ducis titulo insigniret. Et erat sanè in adiunctis operibus, quòd ijs præsertim dubijs turbulentisque temporibus censura meritò notaretur. Erat Segobiæ Borgia iter Montellam

104
*Borgia i.
 bellus ab
 sacris Qua-
 sitoribus in-
 terdicitur.*

103
*Institutionem
 puerorum
 quantum fa-
 ceter Busta-
 mantius.*

105

tellam intendens rogatu Ducis Feriæ, eius parente Marchione Plegi vehementer agram, quod is Anglicana femina, quâ quâ primariâ, vt postea cognitum est, ac pudicè se nuptijs illigarat, cõsolaturus, cum index ille adfertur. Atq; vt erat egregius sui contemptor, siquæ par vtrobiq; Dei gloria ageretur, infamiam, quàm humanæ laudis appetentior; miratus potius est, gnarus tale opus abie non profectû, quàm quidquam est perturbatus. Illud molestè ferebat, de praua nostrorû hominum doctrina superiore anno exortos, necdum factis abolitos eo quasi testimonio adfirmari sermones; detrahiq; sibi Societatiq; auctoritatem, quæ diuinæ gloriæ administris apud populum ad animas curandas est necessaria. Tamen re diuino consilio permilla, assumptoq; sibi ad eam præcipuè patrono Diuo Paulo, qui tutelaris in solenni menstrua fortitione obtigerat, tum Araozio commendata, & literis ad Lainium datis, quibus quid consilij suscipiendum esset, rogabat, Montellam primùm, inde accersitu Henrici Cardinalis in Lusitaniam pergit. Non potuit ille nunciu curam non mouere Romanis Patribus. Sed viris ab æternæ mentis numine pendere solitis præfens consolatio deesse non potuit. Itaque Lainius Borgiæ hunc in modum rescripsit. Quanquam ea res dolorem sibi nonnullum crearet, siue quod Francisci turbaretur quies, siue quod remorari publicum bonum posset; tamen adfuisse Deum sua clementia, vt pacato & æquo animo ferret, confidens eamdem Dei bonitatem tantum fortitudinis atque suauitatis ipsius animo Borgiæ tribuisse, non modò vt scripta sua interdici volens libensq; pateretur, siquid ab ijs incommodi pro temporum conditione animis timeretur; sed etiam pro Dei gloria, & earumdem animarum utilitate paratus esset vitam projicere.

106
Duo animo
ferendi ca-
ssu humani.

107

Itaque, inquit, postquam id ex Deo precatus sum, ex te etiam contendo, vt casum hunc omnium pace atque tranquillitate cum interiore, tum exteriori suscipias, debitaq; cum verecundia aduersus sancti officij Præsides, his maximè temporibus, cum Satan tot grassatur vijs ad supereminenda Catholicae religioni zizania. Atq; hæc re, tum imploranda suppliciter Dei ope, nolite totos ac penitus eius prouidentia submittendo, nec non alijs ei placitis vtendo præsidijs, de quibus ex Araozio cognosces; confido bonitatem atque sapientiam æternam tanto suæ gloriæ fructum, nostrarumq; animarum profectum amplioem inde elicituram, quanto prima specie imbecillitati humanæ mentis occasio videri poterit damni maioris. Ad Araozium verò scripsit: Ante omnia ab intentandis litibus abstinendum (quod ipse quoque per se Borgia statim ab initio apud animum suum statuerat) & omnem erga sanctum officium intrinsecus atque extrinsecus conseruandam venerationem, & caritatem. Deinde beneuolè submissèq; & absq; omni iudiciali forma curandum, vt, quoniam constabat, & bibliopola confitebatur, opuscula illa nequam Borgiæ esse, proscRIPTIONIS carmen ita conciperetur, vt non à Duce conscripta, sed titulo Ducis inscripta diceret. Postremò, quod ipse scripserat P. Franciscus, cum scripsisset non modò talium Tiro ante initam Societatem, sed etiam

cum ijs in prouincijs suspicio hæresum nulla esset, siquid fortè iam tempus posceret accuratius declarari, ipsummet declarare posse. Nam id esse quod sanctus quoque Augustinus contra Iulianum de S. Ioanne Chrysolomo disputat, cum ait, Non aliter putabat intelligi: & hæreticis nondum litigantibus securius in Ecclesia loquebatur. Atque ira curandum, vt, si quæ notata essent, eorum copia fieret; atque ex ijs recognitis Patet libellos vel vernacula lingua; vel, si malent, Latina publicaret. Longè autem plurimum ad rerum existimationem in Censorum iudicijs præiudicijsq; & studijs inesse. Hactenus res hoc anno progressa quantum Borgiæ ad ornamenta patientiæ, & nouum etiam quemdam rerum cursum profecerit, posteriores annales reddent.

In Lusitania Eboracensis Academia Romani Pontificis auctoritate ab Henrico Cardinali, eodemque vrbis eius Archiepiscopo instituta est, & Societati commissa. Ad dederat animum successus optimo Antistiti, vt Collegio, quod olim ab tenuibus ortus erat mirijs, nouam incrementa ac decora assidue venaretur. Tres Theologiæ Magistri, duo quæstionum conscientia, quatuor Philosophiæ decreti præterea septè ad Humanitatis & Grammaticæ disciplinam, ac postremò vnus, qui prima legendi scribendiq; rudimenta traderet. Occingenti ferè extra pueros ab eedarijs, auditorijs affluxere. Sanctis omnibus die sacro imita est magna celebritate possessio, quam venustè acta per externos adolescètes tragœdia cumulauit. Chori præcipuè eius tragœdiæ, & rei nouitate, & modorum genere placuerunt. Itaque diu factis quoque in adibus selcèrrimo quoque die eos modos ac numeros vsurparunt. Academici festum tubarum fistularumq; cantum, quem circumtulere per vrbem, & militaria vltro spectacula addidere, tum suam vt lætitiâ promerent, tum Cardinali vt officiosè gratularentur. Die sancti Nicolai primû magistris ritè collatus honor septem ac viginti adolescètib; Philosophica spatia decorè nuper in eodem Collegio ante Academiam excitatam emensis.

Æthiopiæ hoc anno bella turbarunt. Brasiliæ Indiæque res, vt superiore anno cœperant, secundo prouectæ cursu vtròque sacrorum Antistites è Lusitania missi. Et in Brasiliâ nouo cum Episcopo Petro Leitone, quem secundum Pastorem noua illa Ecclesia habuit, supplementum Socijs duo sacerdotes, laici quinque aduècti. Hi & litteras atrulere, quibus Lainium creatum Generalem significabatur, & pastorem eam epistolam, quam ipsèmet scripserat: quam veluti à sancto Spiritu sibi destinatam non incredibili modò cum voluptate perlegere, sed etiam singillatim eius capita per otium in solenni meditatione pertractarunt. In Prouincialis munere Emmanueli Nobregge, cuius valde afflicta erat valetudo, subrogatus est Ludouicus Grana; quo in vrbe S. Saluatoris plurimum agente, vbi Prætoris & Episcopi erat sedes, ad S. Vincentij Præfecturâ, eius loco Socijs regendis Nobregge ire iussus est. Circa vrbem S. Saluatoris aliquot ex indigenis conflati pagi, numero Christianorum valde augebantur, Prætor vel metu continente, ne more suo disfluere. Proximo vrbi pago à sancto Paulo, duo-

Cap. 6.

108
Academia
Eboracensis
instituta,
& Societati
tradita.109
Brasilia
secundus
Episcopus.110
& secundus
Societatis
Prouincialis.

duobus alijs à sancto Spiritu, & sancto Ioanne facta nomina. In his ad excolendos pueros amplius duenos bini fermè de Societate morabantur. Ad eosdem festis diebus sacrificatum sacerdotibus adibant. In pago sancti Pauli maximè diuinus feruebat cultus hominis præcipuè è gentis primoribus, qui ab secunda origine Garzias Sà vocatus est, insigni ardore. Circumibat strenuus & flagrantissimus Christi gloriæ neophytus ostiatim pagum, singulosque conueniens acerrimè ad sacra Christiana adhortabatur. Notus Episcopus nonnulla in re cepit initio à Patribus dissentire. Rectè Præsul mentis nouo terrarum in orbe quædam scilicet reperit haud quaquam ei formæ respondentia, quam ipsi sibi olim in alio orbe terrarum cogitatione finixerat ad eas regendas gentes. Sed ubi quid locorum ac gentis ferret ingenium experimento didicit, concordibus studijs omne officij genus in Patres depromens, in correctionem veterum Christianorum, culturam recentium, Ethnicorum adiuunctionem incubuit.

In India sub huius anni initium sedem Damani Societas posuit. Est Damanum in boreali supra Goam plaga, Bazainum inter ac Diuim; ad quod oppugnandum Constantinus Prorex icurus, Confaluum tum Prouincialem, & quosdam è Dominicana Franciscanaque familia secum ire voluit. Confalvus P. Albertum Arausium, & aliquot Seminarij Goani pueros, qui inter Sacta concinerent, secum duxit. Cum eo Prorex, quod postea semper fecit, antequam conscenderet, confessione animum expiauit. Atque in ea expeditione opportunitatem habuit sua de dilatando Euangelio ardentissima studia per otium ei penitus explicandi. Vbi primum in Damani conspectum venere, leuata confessione conscientia pugnatotes sua distributos in agmina exposuit. Præsidarij, quierant mixti Abassinis Mauri, non expectauere congressum, iis fuga dilapsis oppidani portis vltro patefactis pacatè Protegem admittit. Hunc Deo felicem Confalvus exitum, vt parerat, acceptum referens, continuò cum exercitu ingressus rectà ad Mahometicum sanum pergit, ibique omnium primus diabolus adortus, victricia crucis signa multis constituit locis. Atque vsus potestate ijs regionibus à Romanis Pontificibus Societati permilla æde expiata, vt esset templum Dei viuui, quæ fuerat dæmonum receptaculum, in ea ingenti animi sui totiusque exercitus voluptate diuinam victimam eodem die immolauit; quod ei soli facere licuit. Quippe sacerdotes alij cum iuxta ac milites, vt ijs in certamine, quod rebatur futurum, præsto esse possent, curassent corpora; vnus ipse id, quod euenit, sperans futurum, quasi que prælagiens consultò ad cælestes epulas, gratæque Deo agendas, & protinus consecrandum cælesti victimam oppidum ieiunium, conseruauit. Postero die, qui in Februarias Kalendas incidit, celeberrima supplicatio ab toto exercitu habita est festo tormentorum strepitu, & puerorum, quos Confalvus duxerat, cantu cælo vndique personante. Die insequenti Purificationi Deiparæ sacro Confalvus magna cum omnium approbatione verba fecit. Prorex im-

Hist. Societ. Iesu Tom. 2.

pigrè curam eò intendit, vt indigenarum aliquis tanquam ad totius populi primitias quam primum Deo reddendas, Christi religione imbuerentur: & voti compos est factus. Tum præsidio relicto, cui Iacobum Noroniam præfecit, Goam rediturus ab Confaluo insiuit, vt, ad præsidiorum solarium & culturam, & ad oppidanos inuitandos aliquem eo loco Sociorum relinqueret. Deberi maximè eam Societati prouinciam affirmans, quando ipsemet Confalvus, cum primum ibi sacrificium fecit, vacuæ possessionem sedis quodammodo occupasset. Ita Pater Albertus Arausius manere interim iussus. Aegrè ferebat Confalvus Apostolo Thomæ Indiæ patrono nullum post apertas Lusitanis eas oras, conditum Goæ templum. Itaque Constantinus Goam reuersus, auctore eo, ad gratias Deo agendas, honorandumque sanctum eius Apostolum, templum Goæ magnificum cepit extruere: & Confalvus Marcum Prancudum, qui anno antè aduentus in Indiam Collegij Goani ad eam diem minister fuerat, vnaque Fernandum Aluarium ab Goa Damanum misit. Verùm Arausius mala vtens valetudine, quòd neque Bazaini, neque Damani conualeceret, vocatus Goam, cum Idibus Nouembris ad Collegium peruenisset, sexto post die Christianis rite munitus sacris ad celestes emeritorum domos translatus est.

Meliapora in colonia Lusitanorum ad sancti Thomæ sepulcrum Alfonso Cyprianus, vbi diu vitam egerat, sicuti egerat, sanctè finiuit. Hispanus natione grandis natu ad Societatem Romæ, quantum satis certa argumenta fidem faciunt, accessit. Nam in Romana quidem vixisse domo, & Balneoregij operâ præclarè posuisse anno primo & quadragesimo, & eodem anno in Lusitaniam missum nulla dubitatio est. Igitur quamuis ætas deuexa annorum fermè duodecesaginta postulate quietem videretur, amandatus in extremum Orientem immensas illas longissimæ nauigationis, & laboriosissimæ expeditionis molestias, obedientiæ & caritatis studio, quasi iuuentæ vigore adiuit ac superauit. Vbi venit in Indiam senescente euntis sæculi anno quadagesimo sexto aliquamdiu Goæ, tum propè annum in ora Piscaria egit sub beato Martyre Criminali; de cuius martyrio, perspectisque ab se virtutibus præclaram epistolam ad Beatum Ignatium scripsit. Inter cætera, eximia eius paupertati concessum Dei munere, argumentatur, vt ita Barbari spoliarent, abiectumque humi profus nudum cadauer relinquerent. Fuisse enim verè pauperem voluntate ac re, in victu, vestitu, cubitu, rebus denique vniuersis: & addit, magno optis fore volumine, si quas in eo virtutes datum fuerat sibi videre, singillatim exequi veller. Deinde Meliaporam in S. Thomæ coloniam, quam Ciromandelem indigenæ vocant, missus per annos ferè vndecim primus eo loco de Societate post Xauerium strenuam operam excolendis veteribus Christianis, simulque conseruandis & adiungendis nouis impendit; vt omnibus tanta in homine sene contentio admirationi esset, & sanctum Patrem plerique vulgò nominarent. Reconciliandis inter se dissidentibus & auctoritate pollebat & cura. Atcani fori negotia penè omnia in

113

111
Damanum
in Collegij
iys.

112
Confalvus
Silacria pps
Damanum
iysa.

114
Alfonso Cyprianus
mort
in Janu-
1559.

115
Cyprianus
testimonium
de virtute
B. Martyris
Criminalis.

116
Cypriani
zelus acer-
rimus.

Prou. 2.

Ierem. 34.
Ezech. 36.

S. Chryf.

217
Cypriani
uaticina-
tio.

sum vnum incubuere. Infimioris ætatis sedulo rudes mentes Christianis dogmatis & virtutibus imbuebat. Frequens agebat ad populum pro suggestu, victorum insectator vehemens & peracer. Nec sanè erat molli brachio agendares. In eum Indiæ angulum perditissimi quique, & commissorum supplicia fugitantes abdebant sese. Tum, vbi copia rerum ac voluptatum ex amœnitate & vbertate loci ad impunitatem accesserat (magistratum enim vires noxiorum opibus opprimebantur) mirum quàm celeriter, quamque fœdè mortalium inclinatōs mores omnino præcipitarent. Itaque scibi homines essent, qui verbo confiterentur se nosse Deum, factis aurem negarent; sicubi deterrima illa fors perditorum dominaretur, qui lætantur cum malè fecerint, & exultant in rebus pessimis, in ea maximè colonia Cyprianus existimabat vigere: eoque acrioribus stimulis, concussuque ac punctu grauiore opus esse, vt consopitæ scelerum veterno mentes excitarentur. Et fidelem Dei legatum præter ipsorum iacturam Europæorum, quos dolebat in ijs oris damnū facere animarum, ad quas Indorū colligendis Deo animis tendebatur, cōficiēbat infestissimus dolor, quod pessimis eorum factis abalienata gens non homines modò Christianos, sed & Christi sacrosancta dogmata exhorreret. Itaque intonare non desinebat eis verba exprobrantis per Ieremiam & Ezechielem Dei, *Commaculastis nomen meum, & pollustis in Gentibus.* Christianos aiebat in Europa premi à concionatoribus, vgeri que sacrarum Litterarum testimonijs; at apud alienos à fide, qui necdum oracula diuina suscipiunt, testimonia operum necessestia: horum autem immensam esse malorum copiam, nullam bonorum. Adeo vt insultantes Ethnici eam peruersitatem non immeritò conuicio exprobrarent, cum dicerent, Isti externi quid tantum hærent in terra non sua: cum vsque eò sonent cælum sibi paratum esse, atque eò se cum occumbunt migrare, quid ita affixi terræ sunt, tantique res terræ faciunt? Nimirum id iam fiebat, quod sanctus Chrysostomus hac oratione deplorat, Multi illorum (de Ethnicis loquitur) cum viderint nostrorum aliquos verbo quidem & vocabulo Christianos appellari; ceterum sicut ipsos rapere, pecuniæ cupidos esse, invidere, insidiari, dolos plectere, aliaque omnia facere, crapulae voluptati que vacare; non iam nos audiunt, neque si rationabiles sint admonitiones nostræ: sed existimant omnia nostra deceptiones, & ipsè criminibus omnes obnoxios. Cogita, obsecro, quantis illi digni sint supplicijs: quando quidem non solum tibi ipsis inextinguibilem ignem coaceruant, sed & alijs auctores sunt, vt in errore perseverent, & ne virtutem addiscant, obturent aures. Et adhuc in causa sunt, vt etiã virtutū studio si accensur & reprehendantur, & (quod omnibus grauius) per ipsos Dominus blasphemetur. Hæc igitur adeo indigna ac perniciofa Christianorum veterum corruptela ita vrebatur Apostolicum Cypriani pectus, vt sine nullum faceret scelera incessendi: magnum insuper ob ea publicumque aliquod à Deo supplicium pertimescens. Et fuit cum oraculum inter concionem fudit. Peregrinæ nauis gubernator per summam

injuriam neophyto coniugem raptam, nec improbante nauarcho in nauim impostam, cum frustra conatus Pater esset nefarium ceptum prohibere, auexit. Vt publica fuit, adeoque grauis iniuria, ita plerisque grauius percussit. Ergo progressus in concionem Cyprianus, Age, inquit, eant, auehant vxorem alienam: assequerent profugos ira cælestis: nauigium infame peribit: qui luscus est, cæcus fiet; qui balbus, omnino mutus. atque ita profus euenit. Tempestas adorta euntes, cum diu in salo iactasset, demum fracta nauis, rebusque omnibus amissis in litus eiecit. Tum nauarchus haudquaquam falso interpretans naufragium ab Deo vindice in pœnam rapte mulieris immisissum, rabie percitus in raptorem inuehitur; & oculo, qui vnicus ei restabat, effosso cæcum ex lusco fecit: idemque siue insana diutinaque inter tempestatem vociferatione, siue aliter Deo vlciscenti placuit, ex balbutiente factus est mutus: vt reseruata vtrique vita ad id tantum videretur, quò diuinæ secum documenta ira ostentui circumferrent: inque altero lumen extinctum videre ac vigilare Numen; in altero præmorta lingua vatem Cyprianum fuisse testimonio esset. Atque is quidem etiam migrationis suæ diem, quæ in Kalendas Sextiles incidit, vt, cum vincula Apostolorum Principis veneramus, nexu ipse corporis solueretur, apertè socio Ioanni Lopio, virtutum & ipsi magnarum viro prædixit. Tum verò vbi mortem oppetit, quid ei virtutis, quid auctoritatis apud populum esset, planius factum est. Melchior Nunnus Patriarchæ Nunnij frater hoc instar elogij de eo scribit: P. Cyprianus homo integerimus, & diuini perstudiosus obsequij è vita decessit. Mediocritatem interdum zelo abreptus egrediebatur. Verum tam multa erant ceterarum virtutum facta, vt non Lusitani modò eum Christianique indigenæ, verum etiam Mahometani & Ethnici deplorarint. Denique senserunt omnes in eo se commune perfructum & propugnaculum amississe. Exequias Franciscani Fratres peregere, quorum vnus de Patris virtutibus concione instituta, quàm iusta esset populo tali parente orbatò plorandi causa disputauit. Exterius iuxta sacram ædem, & reliquias beatissimi Apostoli Thomæ, vti viuens optauerat, sepulcro est conditus. Fuit ex primis illis, (vti paulò antè diximus) probatis pretiosisque lapidibus Romanæ domus, cuius qualem in vltimo illo terrarum recessu conseruaret memoriam, eius ad Ignatium litterarum clausula argumento erit. Isto, inquit, Pater, diuite ac præpotenti animo rogo, vt interdum memineris me vel obiter: quanquam nihil dubito, quin cōmune illud, quod ex te in Societatem auxilium redundat, sustentet me. sic habeo persuasum; Deoque ob eam rem, ac tibi gratias ago, Pater. Tuis, velim esse, quamuis indignus sim, Pater. Placeat tibi vt pro tuo habeas me: quæso que vt cum has litteras audies, sacro isto animo annuas. Cunctos iuxta notos ignotosque salutari à me iubeas precor, præsertim plusquam gloriosos principes stirpis Lainium, Salmeronem, Iaium, Bohadillam, quocumque loco agant: de meque sic habeant, agnoscere me indignum, qui seruus eorum sum, nedum frater. Impertent ipsi precibus suis à Deo,

118
Melchior
Nunnus de
Cypriano
testimonium.

119
Cypriani
de Romanæ
domo
iudiciū.

vt

vt pereius opem frater sim. Aueo aliquid nosse de bono verulo Stephano Eguia, de que Jacobo sancto germano eius. Haret item menti, harebitiq; dum vinam, magnus ac sanctus Petrus Codacius vilis ac fructuosa petra, quam Deus ad fundamenta Paternitati tuæ parauit. Denique omnium recordor; rogoque vt omnibus vel semel pro me preces imponas; vt in seruitio Dei consummer. Illud postremò tibi fatebor, Pater, magna me quadam inuidia teneri rerum quæ in Iaponia atque Æthiopia geruntur. Felices, qui in has oras veniunt, resque gerunt: contraque miserostos in Academijs istis opulètos, desides, auros. O Pater, vt ego ignauus sum! Hæc scripsit Alfonso biennio ante suum excessum, adeò segregatus in opus Euangelij, vt ne cognosset quidem iam pridem plerosque eorum, quos nominabat, ad Beatorum præmia euocatos; seque desidia incularet, cuius sedulitas pro miraculo erat.

Consaluo Prouincialis vt nouam sedem celestium quoque patrocinio, sacrisque pignoribus communiret, alteram è reliquiarijs thecis, quas habebat reliquas, Damanum misit, Cocinum maiore altera, & sacris reliquijs ornatiore missa; quas vtrobique populus gratulatione, pompaq; magna suscepit. Et Cocini per hanc occasionem primùm palam est factum (quod iam per celebre est) Franciscu Xauerium B. Ignatij nomen gestare in theca reliquiaria solitum. Cocinensi domicilio præter Melchior Nunnus. Is iam olim cognito in Sinarum portu hominè esse, qui præsens B. Xauerij excessui interfuisset; & quam sanctissimus ille vir dum viueret, suspèctam gestabat è collo, reliquiariam thecam haberet; quo tempore in Iaponiam proficiscens apud Sinas hiemauit, sedulo egit, vt in eius hominis cõgressum veniret; tandemq; nactus precari obtestarique non desistit, quoad sacram ex eo thesaurum expressit. Hunc Melchior Cocini tum religiosè habebat, nec aperuerat vnquam. Receptaculũ æneum erat rudi opere, nulla re nisi conditis pignoribus, & Xauerij memoria æstimandum. Hoc igitur anno vbi Patres missarum à Consaluo reliquiarum titulos, vt sit, alacri studio legunt, & multa inueniunt per insignia nomina, cupidò incesse cognoscendi quænam in Xauerij arcula conderentur: quibusnam præmunitis armis fortis ille extremi Orientis Apostolus barbaras pererraret oras, & interclusos ex omni memoria Sinas aperire Dei legi tentaret. Cupiditas visa est à pietate nihil abhorrens. ergo post fufas in commune ad Deum Beatosq; preces, arcula in conspectu omnium, magna cum veneratione recluditur: atque hæc dumtaxat tria repertiuntur, primùm perexiguum quiddam è reliquijs sancti Apostoli Thomæ: dein nomen Ignatij, quod apparebat è subscripta ab ipso relectum epistola: postremò solennium vororum professionisq; ipsius Xauerij formula manu eiusdem scripta. Magnam hæc res admirationem omnibus, qui tum interfuere, quique mox Goæ alibi que audiuerunt, peperit: alij Xauerij inde modèlitiam, in rebus quoque sacris simplicitatem amantis: alij, quanti deuorant Deo fidem faceret: alij demum, B. Ignatio quantum tribueret, æstimantibus. Nec solum hæc re optimo parèti Ignatio optimus filius auctoritatem Franciscus auxit,

sed etiã viam exemplo fecit, vt id genus reliquiarum Ignatij postea eius filij, alijque cupidè venerarentur; perque eas Deus tam multa, quam cerè constat, admiranda efficeret. Tanquam celestis Rex (vt multi piè sciteque interpretantur) quoniam Ignatius in Iesu predicando celebrandoque nomine totus fuit, ipse vicissim proprio quodam beneficio ac merito Ignatij nomen celebre ac mirificum velit esse. Quanquam haud profusus est noua hæc indulgentia Numinis ad caros sibi homines cohonestados. Fortunatus quidem in S. Germani vita narrat illustrem virum Leudegisilum, vbi quem è sua familia vel æstus febris, vel horor occupasset, lauare solitum subscriptas à sancto Germano litteras, & aqua illa potum data fugate languorem. Et Monachum qui per biennium ferè febribus decubuerat, cum epistolam eiusdem S. Germani ori admotam lingua piè tetigisset, de sancti viri subscriptione sibi salutem linxisse. Adeò semina & nostræ salutis, & gloriæ Sanctorum vsquequaque dispersa sunt, ac leui opera propagantur.

Goæ viciniquè circà in insulis præclara hoc anno accessio ad Christi Ecclesiam facta est, secundum Deum Constantini maximè Proregis auctoritate ac studio erga rem Christianam. In Goano S. Pauli templo ter mille, & ducenti triginta tres baptizati, præterque hos in priuatis rectis valetudine non permisi exire, circiter centum. Eximij fuere quatuor artificum Sodalitibus suo quisque in genere præfecti. Habent enim Goæ, qui eandem profitentur artem, è corpore suo principem, siue præfectum, quem Mocadanum appellant. Picorum igitur, aurificum, factorum ac remigum Mocadani dederunt Christo nomina. Postremus potens erat, & Mahometanus, acerque Euangelij oppugnator, quem Dominus ad sua traductum castra conuersio ad fidei amplificationem impetu, in virum Apostolo Paulo similem immutauit. Vberiore tamè læticia Mocadani picorum religio celebrata est. Nam & hominis alioqui non mali speciem semper præbuerat; & pingendi arte excellens Indica Christianorum templa operibus suis opplerat. Quam ob rem hominem miserabantur; cupiebantque Proreges, nostrique Patres, qui tam pulchrè sacras coloribus & penicillo effigies exprimebat; eorum sanctitatis participem fieri. Sed hoc anno tandem per Patrem Ioannem Brauum veterem eius amicum Deus morbo, & quibusdam infomnijs preparatum planè conuertit. Vnà cum vxore ac filijs apparatu post filiam Mealis maximo baptizatus, & de Proregis, qui genitili è fonte suscepit, vocatus est nomine Constantinus. Nullo apparatu, sed maiorem in spem religionis additus Ecclesie est iuuenis Brachmanes, paulò antè propter acumè ingeni & superstitionis auaræ curiositatem omnium spes deliciæque Brachmanum. Melchior Carnerius, alijque Patres hunc frustra sæpè tentarant: parentibusque vnà cum cæteris liberis ad Christum traductis spe in ipse quoque cum fecisset, postremò victus tedio aufugerat in continentem. Sed clementia inuicta Dei, quam nulla excludunt loca, per sese acriter conscientie fodiens stimulis Goam ad Collegium S. Pauli planè domitum reuocauit.

123
Per nomen
Ignatij ab
ipso litteris
subscriptis
multa sunt
miracula.

c. 50. & 59.

124
Ethnicorũ
insignis con-
uersio Goæ.

125

Hic ad pietatis maiorem gustum priuata cerimonia adamanit in facello Nouitiorum tingi: Emmanuel nomen accepit: perque dies aliquot interius Christianos ritus à Francisco Rodericio edoctus, recepti à se diuini luminis ad Brachmanes deriuare parè confestim aggressus est. Agebat in continenti Brachmanes alius opinione doctrinæ inter Ethnicos clarus in primis: qui octo ipsos annos in magno opere Brachmanicarum nugarum è varijs veterum scriptis, & maxime Veaci (quem tanquam Prophetam præcipuum colit, & ab quo de sua secta duodeuiginti volumina scripta referunt) componendo desudauerat. Hoc Emmanuel cum nosset, intellegeretque si ad Christianorum manus eæ fabulæ venirent, multò facilius diaboli artes coargui posse, de Proregis sententia clanculum in continentem transgressus non sententiæ Brachmanitorum illud errorum instrumentum surripuit, & ad Collegium Societatis detulit Goam; cumque optime Lusitanicam teneret linguam, præcipua quæque transferre in eam instituit. Hac occasione Vicarius Dominicanorum vir doctus; Euangelijque promulgandi percupidus, & Societatis idem perbeneuolus, vnaq; Goani Collegij Patres Proregem rogarunt, vt singulis diebus Dominicis Brachmanes iuberet in nostras aliorumq; Religiosorum sacras aedes pro diuisione paræciarum ad disputandum suis de ritibus conuenire. Id Prorex (quamquam multi disturbare conarentur) infinito cum Brachmanum dolore sanxit. Initium disputandi Prouincialis Confalvus fecit, dein persecutus est Franciscus Rodericius. Trecenti circiter Brachmanes interesse soliti: quibus quondam Emmanuel, quem modò dixi, cum prolatis Veaci libris quiddam quod negabant, ostendisset, similiter ac Diuus Paulus Hebræis olim, quanto ipse quoque nuper studio Brachmanica deliramenta sectatus esset, vtque ad veritatem Christianam, quod nullam alibi quietem animi inueniret, transisset, egregia concione exposuit; adhortans præterea, vt sibi, qui tam multa & volumina & loca conquirendæ veritatis cupidine peruestigarat, penitens Ethnicorum vanitatem dogmatum deprehenderat, non grauatè fidem adiuugerent.

128
Conuersio
in Ciorano
insula.

Talia Goæ dum sunt, in proxima Ciorano insula miro quodam afflatu ingens numerus ad Christiana sacra confluit. Non longè à Beatæ Virginis aede homines Ethnici in palmeto quadraginta circiter agebant, dudum ad Proregem delati, quod contra edicta regia ritus quosdam supersticiosos publicè vsurpassent. Ad hos, siquid fortè terror prodesset, vna cum Ioanne Fernadio Goano Iurifconsulto eius palmeti domino missi sunt P. Petrus Almeida, & Amator Correa de Societate nono Kal. Septembris. Ioannes Fernandus intercepto vndiq; in continentem ad Mauros effugio, in pagum proficiscitur; & noxiarum quosdam, causæ tamen ignaros comprehendi iubet, alijs, quæ licuit, ad latibula dilapsis. Captorum è numero senior ac præcipua inter eos auctoritatis sublato repente clamore, Quid opus est, inquit, his vinculis: efficiamur Christiani; nec præterea quidquam est opus. Hinc rumor illico per totum spatgitur pagum, velle omnes fieri Christianos. Accurrit Almeida cum socio è tem-

129

plo; cumque antea speraretur septem milium hominum è nocentibus tantum conuersio, diuino spiritu miris modis celestè spargente igne, alijs hinc, alijs inde prodeuntibus, seq; Christianos fieri velle clamantibus, breui trecenti numerati sunt. Re Goam nunciata Confalvus Proregem lato nuntio impetruit: isque diem baptismi, quo sanctus Domini Præcursor obruncatus est, dixit. In his Brachmanum nullus erat. Sed suspicati Patres ad Proregis aduentum eos fuga in continentem procul à ditione Lusitana elapsuros, dispoñere circa stationes atque vigiliis. A quibus triginta intercepti, & aggregati catechumenis. Denique assiduis accessionibus tantum paulatim excreuit numerus, vt dicta die Proregi ad insulam venienti præter veteres Christianos quingenti septem baptismi petitores accurrerint. Longò incedebant ordine cum Christiano vexillo ac tympanis, & varijs de gentis more crepitaculis. Vbi ad Proregem ventum, comiter ab eo resalutati, eodemque ponè sequente, ad Deiparæ templum regrediuntur. Ibi baptizati primum, dein, cum multum iam exactum esset diei, liberali epulo, postremò accommodata exhortatione accepti sunt. Postero die primum interfuerunt diuino sacrificio, quod P. Franciscus Rodericius fecit: eoque secundum Missam de morte cruce manu formata benedicente, cuncti subito Patrem imitati, protendunt brachia; quasque docuissent, quid agere deberent, signo crucis aduersus eum figurato, ei vicissim benedicunt, eoque die ad hesternam summam neophytæ accessere decem. Et sanè clementissimus Deus omni benignitatis genere ad sese eas gentes tanquam conabatur ac studebat allicere. Illud ex multis documèto esse potest. Malabarù Regulus, qui olim Xaueriù, cum ad ea deuenit loca, multum amauit, cum cognouisset ab Rege Binage sex armatorum millia ad se opprimendum mitti, valde territus (quòd suæ copie vix numerum mille armatorum explebant) ad Franciscum Petrium Coualani agentem rogatum misit, vt pro se preces ad Deum funderet, portigeretque siquid præsidij haberet. Franciscus vexillum misit, in quo sacrosanctum Iesu nomen pictum fulgebat, admonens, vt ante exercitum id ferri iuberet, omnesque ex animo salutare illud ac triumphale nomen in auxilium inuocarent. Haud barbarus abnuir iussa, necessitate scilicet, qua nulla vis ad persuadendum potentior, adhortante. Vnica ea fretus spe in aciem ausus prodire, bis nobilem ex hoste victoriam tulit: & post hæc miser in morbum præcipitatus, in auita superstitione occubuit, malo suo confirmans eam sæpè mentis humanæ perniciam esse, quam nec beneficiorum summorum gratia, nec prodigiorum experimenta doment. Christianum vexillum ad nepotis, qui & magnificiebat, peruenit manus. Rem igitur Deo suam ita curante, tam multi vbique vel accersiebant Euangelij doctores, vel non repudiaturi, si se offerrent, videbantur, vt sine dolore operatorum penuria considerari non possent. Plenas itaque litteras querelarum, plenas piarum precum, tum ad Lusitanum Prouincialem Michælem Turrianum Olisippone, tum ad Præpositum Generalem Romanam succurrere.

110
Victoria in
signis per
vexillum
Iesu nomen
pictum.

111
Quædam
quorum
Societatem
Ethnicis
succurrere.

mam dabant, per Iesu Christi sanguinem, vt succurreret obteſtantes. Franciscus Rodericus cum adhuc in Lusitania eſſet, vbi eius generis afferebantur ex India litteræ, ratus more hominum ſua celebrantium, rem in manus attolli, non admodum comoteri, nec magni ſolebat facere. At vbi mox reru ſtatum coram perſpexit, & oculis, vt aiunt, æ manibus tenuit, nemo acrius, nemo pluribus eo verbis eſſagabat. Ponendū ac ſtatuedum aiebat eam prouinciam haberi debere tanquam maximè apram, proprieque ſubiectam Societati materiam: atque idcirco prouincijs anteponendam eſſe cæteris. Quippe, cum in ſalutem vſque adeo proximorum Societas incumbat, æquum eſſe non temere vbius operam ſuam profundere, ſed ita vt prudentiæ ratio, vt caritatis ordo præſcribit. Quod ſi circumſpecto orbe terrarum, variè inter ſe gentes comparentur, haud dubiè enixius eò incumbendum eſſe & accurrendum prius, vbi & neceſſitas & præparatio maior adſit: hanc autem vtramque in India a deſe quam maximam. Ac neceſſitatem quidem apparere ſummam tum ex calamitatum multitudine; quod fundamento ipſo carent ſalutis, quæ fides eſt, cuius in cognitionem venire ſine prædicante (vt quidem ordinaria Dei fert prouidentia) nequeant: tum ex calamitoſorum multitudine; quod non pauci quidam populi, ſed vaſtiſſimæ prouinciæ, & regna ampliffima in tenebris, & vmbra mortis iaceant: tum denique ex penuria iuuantium; quod cum tantum ſit, tamque latè patens neceſſitas, propè nulli opitulatum accurrant. Nec verò præparationem expecti poſſe maiorem. Eſſe Dynaſtas, Regesque maximos, qui ſua ſpontefeatque infinitos populos Euangelio offerant: nec aliud obſtare, quo minus innumerabilis diabolo, æterniſque ſupplicijs præda eripiat, quam quod deſint qui porrigant manus erigere ſeſe conantibus. Imitandos Chriſti Apoſtolos, qui cum reſicerentur à Iudæis, ad Gentes, quas paratiores ad regnum Dei ſuſcipiendum videbant, conuerſi ſunt. Quin adeo tam neceſſariam expeditionem eo ſubeundam ſtudioſius, quod impuſſiſſi Mahometi aſſectæ incredibile cura immincant, & rudes populorum animos impuſſiſſimæ ſuperſtitionis errore propè indelebili imbuant. Quare occupandam vacuam poſſeſſionem; & cogitare apud animum ſuum quemque debere, Chriſto ne Ieſu tantum imperij, an impuſſiſſimo nebuloſi malit acquirit. Quid tantum in Europa deſudarent, vbi præ copia inuicem propè obſtreperent? præ inordinato ſtudio ſæpè offenderent, haud multò pauciores excolendis cultores, & auditoribus concionatores? In vacuas prouincias verterent ſtudia; in vaſtiſſimas regiones, iamque albas ad meſſem Deo duce immitterent falcem; erigerent cruces, idola perfringerent, templa extirperent vero Deo: ſanctiſſimum Ieſu nomen per eos vbi antea non audiebatur, inciperet perſonare. Quid excellentius concipi animo poſſe, quam primos eſſe tantæ rei, quanta eſt fides Chriſtiana, in regnis vaſtiſſimis fundatores? Quod ſi tam ſancta ac diuina in procuratione ſanguinem contingat fundere, quid glorioſius martyrio? Quid porro optatius, quam Chriſti pro nobis effuſo ſanguini, quanquam infinito

interuallo inferiorem, tamen ſanguinem reddere? Quid demum iucundius inter labores, quam certiffimo ac præſenti fructu? Quippe in Europa vbi plurimum cum vnoquoque deſudaueris, exitum tamen eius vitæ ſemper incertum eſſe: at in India præter cæteram in adultis vberiffimam ſementè, in infantium, qui antequam dealbas in Agni ſanguine ſtolas commaculare per atatem queant, caſibus humanis eripiuntur, meſſem eſſe certiffimam. Atque horum tantum numerum æquo animo quiſquam æterno perire exitio ferat, eò dumtaxat, quod deſit, qui per exiguum aquæ capiti etiamnum ſpirantis in ſanctiffimæ Trinitatis nomine infundat? Eò vſque vnionum, gemmarum, odorum & aromatum gratia eſſe homines, qui per tempeſtates & naufragia currant; an eſſe oportere Religioſos homines animarum minus ſitientes, quam illi ſint pecuniarum auari? Cumque illi purgamenta inania terræ in tantum ament; in hincitos ſanguinis Chriſti theſauros irritos latere ac propè fordeſcere ipſi permittent? Reſpicerent quos habituri eſſent dein in cælo patronos. Innocentium beati illi chori per ipſos choris additi Angelorum, quam fideles, quam ſeduli gratique eſſent futuri patronorum ſuorum patroni? Poſtremò ſuccurrendum quoque eſſe paucis illis, qui iam de Societate præceſſerint, qui oppreſſi laboribus ſub ſalce ante diem oppreſſi caderent. Quantum ſolatii, quantum auxilii acceſſurum & ad propria & ad alienæ ſtudioſi ſalutis, ſi multi, qui nunc ſoli degunt, ſocios nancifcantur? Atriperent igitur quam plurimi, & quam præſtantiſſimi viam. Eſſe enim dignum præclariffimis ingenijs opus, & firmiſſimas poſtulare virtutes. Irent læti, occuparentque in diuiffimis illis Indiæ emporijs accepta à Domino Deo talenta, vbi eſſent quam plurimo reſponſura ſænore. Huiusmodi multa cum partim Rodericus, partim Quadrius alijsque percuſſiſſent; Balthaſar Diazius, qua nominatim multis in nationibus aperiretur Euangelio porta narrabat. Solorem inſulam eſſe trecentis ab Malaca leucis gradus octo cum tribus quadrantibus in Auſtrum vergentè; carere omni diuino cultu gentem, ne ſimulacra quidem habere: inſinuare tamen in eam ſe Mahometanos vehementer; iamque duos Calecutos, tres Bengala Cacizios protectos fanum ibi exædificariſſe: Chriſtianiſ factis quosdam à Luſitanis negotiatoribus imbutos; planeque vniuerſam gentem ſic eſſe affectam, vt Luſitanis ſe penitus docendos permittant. E regione Soloriſtrium leucarum interuallo permagnam & frequentiffimam habitatoribus inſulam cerni, apud quam item nec deorum cultus, nec delubra ſint vlla. Vix audito Chriſtianiſ religionis nomine in oppido Labonana ſtatim ampliùs ducenta capita auidè ad fontem ſalutis accuſſiſſe, & ipſum cum primoribus Regem ab Ioanne Suario mercatore baptizatum: nunc autem omni deſtitutos cultore hominem è Societate vehementer perere. Adhæc aliam eſſe ingentem inſulam, cui Timor nomen, ab Solore, vbi plurimum, quadraginta diſſitam leucis. Eos etiam inſulanos ritu viuere belluarum, omni propè religione vacuos: ſictamen, vt hi quoque, quod Luſitani docent,

132
 Quæ præparatio
 etiam Euangelio
 in India.

133
 Indorum
 conuerſio
 quantaſ ſan-
 ctanda.

134
 Quanta
 Euangelio
 porta aper-
 riantur.

135

doçent, auide arripiant. Malaca petentes Solorem venire ad regnum amplum, quod vocant Panarucam: oppugnatos grauer populares bello, vt Mahometi impietatem admitterent; qui tamen nunquam flecti potuerint, ne suilla, in qua vna propè suum omne habent penu, abstinent dum esset; ad Christianam veritatem nulla mora conuolatuos. Ad regnum Camboië peruenisse Religiosum è Dominicana familia: ibi quoque efflagitari Euangelium. Si cunctarentur Christiani doctores, Mahometanos illufores nequaquam cunctatuos. Hæc Balthasar Diazius nunciabat. Magnam alij nominum ignotorum ac regnorum item petentium fidei sanctæ Magistros congregabant seriem. Solenne enim semper fuit eorum regionum Patribus (quod hodieque est) quibus scilicet ante oculos posita rei necessitas graui assiduoque dolore effodit pectus, inclamare adiutores: neque tam numerare, quas demerunt ipsi fuges, quam quæ legentium inopia perant. At enim non minor Europæos Patres, ipsumque Præpositum Lainium iacturæ tantæ vrebatur cura. Ideo (vti supra demõstrauit) & preces assidue pro ijs regionibus adhiberi iussit cuncta in Societate; ac nomina edere, quos ad tam nobilem expeditionem præcipuo instinctu vocaret Deus. Tamque multi non solum paratos se ad iter significarunt, sed etiam longissimis grauissimisque epistolis suppliciter obtestati sunt, si idonei haberentur, vt ineret ire, vt Europææ domus & Collegia vacua fuerint relinquenda, si omnibus indulgeretur. Sed non æquum erat ita in terrarum orbem vltimum studia conuertere, vt gentes, quibuscum multis nos Deus priuatim coniunxit necessitudinibus, desererentur, eo præsertim tempore, quo Christiani populi maxime defluerant mores, & insanarum opinionum late serpebat furor. Nec verò omitti debet quibus studijs, & suos ad perfectam virtutem Goani Socij excolerent animos, & ad hanc, quam ad opimam Dominus præparabat, demetendam annonam habilia se diuinæ manui adminicula conarentur efficere; Consaluo in primis & præceptis & exemplis suis ad excellentissima quæque ducente. Cum per totum orbem terrarum promulgatum à Paulo Quarto Iobeleum ad pacem Ecclesiæ impetrandam, concordiamque inter Christianos Principes, Goæ quoque propositum hoc anno esset, destinatis quadraginta ad præparationem diebus; eo tempore, quoniam inter alia pia opera etiam eleëmofynarum erogandarum habebat mentio, auctore Consaluo hæc eleëmofynarum inita ratio est, vt quibus diebus ieiunabant, quibus cibariis sibi partem destinatorum ad vincos in carcere transmitteret. Octo decemque ad eos perferendos cibos delecti fratres; qui vbi primùm aduere carcerem, non fame dumtaxat infelicia corpora, sed magis fætere ac sordibus videre confici. Turba erat miseranda omnis, sed præcipue agrotorum commouebat conspectus: qui multi iacebant humi abiecti alto fædoque in sicca, vnde intolerabilis exhalabatur mephitis. Hæc igitur nona & caritatis & humilitatis segete Iesui Socij, aliis deinceps diebus vnâ cum cibis scopas, paleas, corbes, aliâque id genus ad purgandas curchendasque sordes portabant. Tum summa

alacritate purgare carcerem aggressi, sordes alij eruebant, alij corbibus auferebant in mare, quod non modicè ab custodia distat, ac præter Proregis ædes erat transeundum: alij vasa & quidquid ea egebat cura mundabant. Ita opitulati corporibus ad curandas animas vertebantur; quæ eo facilius expian se, doctrinæque Christiana, & monitis salubribus sinebant imbui, quo magis fuerant impensis corpori obsequijs præparata. Pari interim labore ac studio alij Insanabilem nosocomium adibant: alij ad litus maris in eum locum, qui Aula vulgò dicitur, vbi regia mancipia, alijque ad opus in regias classes faciendum damnati tenentur; quos item & animi & corporis pabulo recreabant. Quidam in his Ethnicitatis caritatis illecebræ specie transiere ad idem, Christianis verò suauissimum tale exemplum Christi odorem affluere. Haud tamen leuioris exempli fuit, quod subiungam. Pridie Kalendas Septembris sub vesperam denunciauit Consaluo, duodecim fratres partim Nouitij, partim iam nuncupati votis in litterarum studijs occupati, vnaque aliquot sacerdotes, expiant confessione animum, & accingentur ad opus, quod postero die iniungere ijs magni momenti, diuini obsequij cogitabat. Cum illuxisset, rei ignaros, sed ingentibus animis ad quæcunque paratos ad nosocomium deduxit, vbi solent curari, qui ægroti ab navigatione Lusitana petueniunt. Ibi Sacro præcto, cunctisque sanctissimam Eucharistiam impertitus, in vilem domunculam, vbi diuersaturi erant, seduxit; ac simul ad amorem adhortatus est laborum, simul quid acturi, quoque modo dispensaturi essent tempus, quamdiu ibi morarentur, edocuit. A prandio singulos piè complexus non sine suis præ dulci sancti feruoris sensu, ipsorumque lacrymis, relicto qui præfesset Francisco Capiali ad Collegium se recepit. Non diu expectanda fuit exercenda materia pietatis. Altero ab eorum aduentu die quatuor ab Lusitania naues portum intrarunt. Continuo nosocomij Procuratores, septemque è Socijs, non sacerdotes quinque, duo sacerdotes multa reficiendis agris bellaria secum ferentes, ad eos deducendos cum scaphis occurrunt. Ducentos inuenere ægrotos, quos vbi deportarunt ad litus, qui per se nequebat ingredi, mira alacritate in lectulos feretris vel sellis intulere. Erant iam cuncta sedulo præparata, nitidæ ædes, strati lecti, cœna hospitalis, calida quoque agris lauandis rebus odoratis aspersa. Quo in ministerio ad multam noctem Socij vigilarunt. Carteris verò diebus cuncta obibant & corporibus & animis agrotorum curandis obsequia. Sodales misericordiæ, quibus commissa erat nosocomij procuratio, vehementer patientiam, caritatem, sedulitatem ac modestiam eorum admirabantur: eoque magis, quod videbant nullius rei velle eos recipere nisi laborum partem. Triginta, & amplius dies sancta hæc occupatio tenuit: tum demum cum magna ex parte recreati essent agroti, ad Collegium reuocati sunt; eoque excepti omnium gaudio, vt præmij ex præteritis laboribus in exlo repositi id specimen videretur. Vsq; ad id tempus vnus fuerat tota in India rerum Præfatus

136
Feruor Sociorum
missionem
Indicam
postulantium.

137
Gonorrhœarum
Sociorum
feruor.

138
Carceri
consultum.

139

140
Ægri
ceteri adu-
erit ex Es-
ropa.

141

Exp
na
fu

142

Archiepiscopus
Goanus hoc anno
instituitur.Episcopus
Cocinensis &
Malacensis.

143

144

145
Expeditione
ad Caffres
pro occasione.

146

eratum Goanus Episcopus. Verum cum aucta haud modice ac propagata Christiana res iam esset, visum est diuidendum onus. Goæ igitur Archiepiscopus hoc anno destinatus est; Cocino, & Malacæ Episcopi. Regina Lusitanæ, & Cardinalis vehementer cupierunt in Goana sede hominem à Societate collocari; sed Patribus contra obnixè tendentibus, maluerunt se ad Societatis accommodare sensum, quam suo indulgere. Ita electus est, atque ab Romano Pontifice adprobatus sacerdos perfectæ virtutis Gaspar nomine, quo Cardinalis ad suam lustrandam Eborensis Ecclesiæ diocesim plurimum vtebatur. Ex præclara sancti Domitici familia delecti sunt qui Cocino, & qui Malacæ præfessent Georgius Temudus, & Georgius à sancta Lucia. Atque hi dumtaxat hoc anno nauigarunt in Indiam, ijs quas modò dixi, nauibus aduecti: iisdemque Apostolicum deulere ad Patriarcham diploma, quo Goanam ei Pontifex commendabat Ecclesiam, dum Archiepiscopus adueniret. Sed hoc munus Patriarcha recusante tum submissionis causa, tum vt expeditior in suam vineam obseruaret aditum; Malacensis (vt prouisum fuerat) Episcopus interim substitutus est. Nulli hoc anno Sociorum aduecti: quòd, cum aliquantum & Socijs ibidem conscripitis atque Æthiopiæ destinatis Patribus respirasset India, in Brasiliam magis laborantem mittendum fuerat supplementum. Perlatæ tamen litteræ, & quibus creatus Lainius Generalis nunciabatur, & quas ipsemet hortatorias scripserat, aliæque quæ statum Societatis, & incrementa eius in Europa narrabant. Nec minore, quam in Brasilia voluptate ac fructu lectæ sunt. Accessere his aliæ, quibus pro Consaluo Silueria Antonius Quadrius Prouincialis Indiæ iubebatur esse. Quod item pro egregia opinione, quam omnes hausserant de rara ad id muneris Quadrij facultate, pergratum omnibus accidit domi forisque: & eiusdem Quadrij loco, si fortè in Æthiopiam iter expediretur, Melchior Nunnus Patriarchæ frater iubebatur ire Prouincialis.

Consaluo Silueria iam Prouincialatu perfuncto noua expeditio ad Caffres decreta, cuius occasio hæc fuit. Degunt Caffres, Æthiopum nigerrimi, in austrina præcis incognita Africæ parte ad promontorium Bonæ spei. Regna inter eos multa sunt. Nomen vni Tonge ab cognomine regia vrbe, gradibus fermè tribus & viginti vltra Æquatorum ad Austrum sita. Regis filius secundo genitus loco ex familiaritate cum Lusitanis, qui per eas negotiabatur oras, ad baptismi amorem pellectus, & à Sebastiano Sâ Lusitanæ arcis ad Sofalam Præfecto comiter habitus; tandem Mozambici sacro lauacro expiatus, vbi domum reuertit, eorumdem factorum amore fratres incendit, vt nauigaturi ad baptismum & ipsi continuò Mozambicum fuerint, nisi Rex ipse pater tenuisset, affirmans impetratum sacerdotem, qui Tongem mitterentur, seque ipsum pariter Christianum fore. Hæc maximè dum feruent, Georgius Temudus, quem nuper aduectum dixi, vir sapientia ac religione præstans Cocinensis Epi-

scopus, dum Indiam ex Lusitania petit; Mozambicum deuenit: tantamque Euangelio latissimè spargendo tam facile apertam portam audiens, vehementer doluit tertis alligatum se Cocinensis Ecclesiæ, ad quam mittebatur, limitibus, quo minus in eam optimam messem, quæ tam matura vltro occurrerat, expeditet falcem. Ager itaque animi, crebroque tendentes quodammodo manus, & implorantes opem respectans nationes Mozambico discessit, in-ea defixus cura, eoque consilio, vt saltem tantam opportunitatem, qua vti ipsi non non liceret, expeditis operarijs, cum venisset in Indiam, demonstraret. Vbi itaque Goam tenuit, cum Prorege Constantino, cum Patriarcha Æthiopiæ, cumque primarijs Goani Collegij Patribus de suscipienda illa expeditione sic egit, vt ab sancto Spiritu haud dubiè videretur agi. Idem per litteras vrgebat Sofalæ arcis Præfectus Sebastianus Sâ. Antonio Quadrio Prouinciali, & Patriarchæ visâ consultatione res digna, ac nemine profus discrepante, quanquam alioqui ingens operarum ad excolendam Indicam vineam penuria erat, visæ sunt eæ gentes, quanto paratiores erant, tanto auxilio digniores. Tum de hominibus ad eam culturam deligendis deliberari est ceptum. Postque multa eam ob causam Deo oblata Sacra, & fufas preces multis nominibus omnium maximè idoneus iudicatus est Consaluo ipse Silueria. Ante omnia cum de fundanda tum primum in regionibus ijs Ecclesia ageretur, pro eo quanti interest cuiusque rei fundamenta sapienter recteque poni, vir sanè doctus & experiens, idemque pietate ac iudicio, auctoritate quoque præstanti necessarius erat. Præterea inter visendam prouinciam Indiæ cum esset Consaluo & animo magno, & diuinæ gloriæ perstudiosus, & quidquid Euangelio vsquam obstat, conaretur amoliri, regionum magistratum quosdam offenderat, atque ad eum ipsum Proregem, ab cuius se audiendis confessionibus expedierat; ideoque post aliquod interuallum, vbi illam fundasset Ecclesiam, maiore etiam auctoritate, omniumque beneuolentia rediturus ad excolendam Indiam credebatur. Accedebat, quòd Pantaleo Sâ (Sebastiano paulò antè memorati frater erat) cui cum Consaluo necessitudo sanguinis intercedebat, Mozambici & Sofalæ præfaturus arcibus mittebatur: qui pro sua & potestate, & voluntate optima, Consalui etiam causa, quæ necessaria ad expeditionis successum forent, prolixè curaturum se omnia promittebat. Denique ipsemet Consaluo eam prouinciam, ita vt ardentius non posset, experebat eò maximè, vt obscurior lateret, vt ærumnarum segetem animo suo parem haberet, vt animis populorum succurreret, quos admodum rudes simplicisque, atque ad eum paratos acceperat: quippe quos neque idolorum superstitiones tenerent implicitos, nec Mahometica fœditas polluisset. Adiuncti sunt ei comites duo Andreas Fernandus, qui anno priore in Indiam ex Europa redierat, missus olim Romam à Beato Xauiero ad exponendum Beato Ignatio Indiæ statum,

147

Consaluo
Silueria ad
Caffres de-
stinatur.

&

& postulanda subsidia, magnæ vir ætatis simul ac virtutis, nuper ob eam expeditionem factus sacerdos; & Andreas Aosta laicus, qui duos iam annos in Societate vixerat. Natu ipse quoque iam grandis ab sæculi militia, in qua haud sine nomine diu meruerat, ad Christi transfessus signa, tanto impensius hæc, quanto prioribus meliora sequebatur. Hi tres optimè animis ad omnia preparati senescente iam anno Goa profecti Ciaulum primum, inde nouo in eunte anno vnà cum Præfecto Pantaleone versus Cafres soluerunt.

149
Res Æthio-
pica.

Cæterum in Æthiopia hoc tempore omnia erant turbulenta bellis; & grauis contra Catholicos sauebat procella. Episcopus Andreas (vti proditum supra est) cum Regis animum à fide Catholica reperisset alienum, disputationes de religione cum Abassinorum doctores instituit. Verum cum ne ea quidem via succederet, quòd aduersarij ad suam obsequendam & infestiam & perfidiam, rationes pro veritate adductas vbi nequibant soluere, ad clamores versi strepitu ac boatu insano turbabant omnia; animum ad scribendum appulit, vt pro suo ingenio Claudius in mutis atque fidelibus membranis per otium expendere rationum momenta posset. Quare libro de Romanæ Ecclesiæ primatu, deque erroribus Abassinorum diligenter conscripto, eum obtulit Regi. Et fanè ita res erant dilucidæ, vt si adhibere mentem incorruptamque iudicium vellet Rex, non posset non manus dare veritati. At is concessio diuinitus ingenio ad pertinaciam abusus, nunquam veri cognoscendi studio librum in manus sumpsit, sed eo tantum consilio, vt quidquid id esset, refelleret. Imò stylum ipse quoque arripuit: libroque Episcopi scripto ab se libro respondit. Quas inter dimicationes sæculi eius annus octauus supra quinquagesimum abiit. Anni insequentis initio videns Episcopus Regis animum non fessum modò hæc concertationibus, verum etiam suboffensum; existimans, si spatium ei quietis, sedandæque perturbationis, atque secum reputandi res daret, mox de integro minus obstinatum quati posse; venia petita tantisper fecerit à regia. Verum infinita illa iusti Dei sapientia & bonitas, quæ tam diu, totque modis hunc Regem ad agnitionem veritatis allexerat, haud diutius ferociter impieque reluctantem sustinuit. Vix vnum ab regia mensem Episcopus aberat, cum Mahometanorum agmen è populis, quos Malachaos vocant, inuasit in regnum. His Claudius occurrens commisso praelio ab suis relinquitur; & feria quinta maioris hebdomadæ, vnà cum duodeuiginti Lusitanorum manipulo, eiusque ductore, qui soli manserant, sædè contrucidatur. Retulere deinde multi iurati testes, & Regi & Lusitanis prænuntiatum ab Episcopo exitium, si acie confugerent. Ipso in articulo Rex, quo commissurus erat pugnam, siue ex amore ac veneratione Episcopi, siue religione animum torquente, exclamasse dicitur, Proh quantum nunc doloris Episcopo oportet esse! quòd si quid humanitas mihi accidat, quid illo fiet? Victoria quidem (vt clariùs appareret diuina ultio) ita insperata Mahome-

150
Rex Clau-
dius occidit.
sur.

tanis obtigit, vt dux eorum, quòd eam celestè dumtaxat Numini acceptam referret, in gratulatione, & quasi triumpho, quem egit, a seculo inuectus feratur. Extincto Claudio, quòd liberi ex eo non supererant, eius frater natu minor, euechitur ad regnum nomine Adamas Saquedus. Is, quo tempore Lusitanorum ope regnum Claudius recuperauit, captiuus in Arabia tenebatur à Turcis, & ad Turciam descuerat superstitionem; postque receptum regnum redemptus à Claudio est, si res verè aestimeret, Lusitanorum potiùs sanguine, per quos cætera recuperarat, quam argento, vel auro. Tantum igitur cum deberet Lusitanis Adamas, vt meritò libertatem ipsi & regnum referre accepta posset, malam adeò retulit gratiam, vt videretur non aliam ad rem adiuuissè sceptrum manum, quam vt paucorum Catholicorum, qui restabant, penitus nomen extingueret. Circumstrebant hostes: primam tamen omnium suscepit curam, vt quæ Claudius tribuerat, Lusitanis beneficia eriperet; seuerèque interdiceret, ne quis Æthiopum ad Lusitanorum adiret templa (cum per Claudium antè liceret mancipijs & coniugibus dominorum religionem atque virorum lequi) dictitans idè malè Claudio euenissè, quòd fidei Romanæ plus æquo fauisset. Denique eò processit, vt Abassinam è populo feminam, quòd Catholicè viueret, cædi publicè virgini iuberet, dualque Lusitanorum coniuges cum liberis in carcerem duci: duorum item ex Europa ritus Græci Catholicorum alterum in suum magnum lacum relegaret, alterum occideret. Quo metu popularium multi, qui iam vel redierant ad sanctæ Ecclesiæ gremium, vel redituri mox erant, ad pristinos reuoluti errores sunt. Postremò ingratus & impius Rex contra Episcopum versus sex circiter menses vnà cum Patre Francisco Lopio relegatum in asperum & horridum saxum habuit in custodia. Inde grauius Regem indignatum accepi, quòd admonitus ab eò Episcopus, ne Catholicam religionem doceret, respondisset sibi non licere abstinere officio suo; & irruisse in eum Regem, cum constans Confessor ad excipiendam martyrij palmam animum totumque pio habitu corpus composuisset; sed accursum procerum ac Regina ipsius defensum. Tum igitur relegauit, monitis clam Toparchis, quorum in ditione erat saxum, vt de medio tollerent. Sed vxor Toparchæ, eademque Regi affinis hominum sanctitatem, & (vt nonnemo testatur) conspectum in mapali eorum splendorem nulla ex humana origine clarissimum admirata, suo viro primum, mox illo adiuuante Regi persuasit, vt ab ea calamitate viros sanctos eriperet. Alia super hæc admiranda magis itum ac reditum ab exilio honestasse narrantur, sed Deus optimus, vt fortasse vna ex parte voluit nimiam inter Æthiopes Catholicorum punire licentiam, & fidelium feruorum exercere constantiam; ita voluit apparere, qui sanctam Ecclesiam vexant, ad regnum constabiliendum haud veraniti via, vt anno insequenti narrabitur.

In Iaponia Facatensem quoque Ecclesiam consueti turbulenta in gente tumultus bellorum felicibus procedentem incrementis interturbant.

151
Adamas
Saquedus
infestatur.

152
Infestatur
Catholici.

153
Episcopus
diuexat.

154
Res Iaponi-
ca.

155
I. Gagus
invenitur
à Etimicis.

156

rum. Statim post Pascha armorum ferme duo millia de Bungenſi Rege cuiſque Praefecto, qui forte ibi tum erat, acriter conqueſti, urbem aggreſſiuntur; eoſque die excluſi ab incolis, nocte inſequenti prodentibus Bonziis occupant. Amanguciano antè imperio (vti ſuprà eſt indicatum) Chicugenum, in quo Facata eſt, & Buge-num regna paruerant. Inde abstracta Bungenſis Rex, cum germanum eius Regem Amangu-ecianum perduelles oppreſſere, ſub ditionem ſuam iure belli redegit. Ergo recentem domi-num ſeditioſa ingenia dum inique ferunt, ſerid-ia & rebellionis materiam accerſuerunt. Erant Facatæ Socij tres, P. Balthaſar Gagus, & laici Ioannes Fernandus & Guilielmus, & pueri aliquot, quibus ad cantum doctrinamque Chriſtianam utebantur adminiſtris. Coorto tumultu Balthaſar denſas inter tenebras ad ſacram ſup-plectilem conferuandaſ primam omnium adiecit curam. Eam itaque continuò cum Ioan-ne Fernandio, pueriſque domeſticis in Firan-denſem nauim imponit, quæ protinus in altum euecta proſperè tenuit curſum. Inde ipſe & Guilielmus comitibus Chriſtiano indigena Sil-ueſtro nomine, & Luſitano in aliam nauim con-ſugiunt duabus ab Facata leucis fortè ſtan-tem in ſalo. Verùm nihilo minus induerunt ſe in periculum, quàm ſugerunt. Ea nauis rebellium & hoſtium erat. Quare nauarchus, ſimulatque captam cognouit Facatam, quid Chriſtiano ſa-cerdoti & ſociis faciendum videretur, cepit deliberare cum ſuis. Omnium erat ſententia, tollendos è medio, periculolum affirmantium fore, ſi poſtquam ſpoliaſſent, abire ſaluos permiſſent. At ipſe multò plura ſperans exprimi è viuis poſſe, parcendum in præſens cenſebat. Au-diebant hæc Dei ſtimuli, de ſeque actum rati veniam delictorum pro ſe quiſque ſuorum à Deo ſupplices precabantur. Silueſter autem Iap-ponius grauiſſimè ſingultu effuſe plorabat, quòd de nece Patrum ageretur. Qui quidem quamuis nullo negotio pericululis exuere ſe omnibus po-tuiſſet; & enixe, vt id faceret, rogaret Gagus, ta-men vnà conſcenderat, quòd dice-ret certum ſibi eſſe cum eo pariter moti. Imò etiam facta in præſens ab nauarcho abeundi poteſtate, vti no-luit. Ita eandem, quam Patres, fortunam adiit. Omnes rebus, quas attulerant ſecum, omnibus ſpoliantur, vno tantùm relicto, quo tege-rentur, induſio. Quarto die cum Facata cognitum eſſet Patres eo loco teneri, continuò nauiculis tribus rebelles ad prædæ accurrunt partem. Qui cum nihil inueniſſent, ipſum nauarchum arreptum expilant; Patrique Gago, & ſociis quidquid reliquum erat amicum; detrahunt, vix relicto pudoris gratia indulij lacerati fruſto. Hoc nimi-tum erat ſpoliare nudos: & erat tempeſtas per-frigida. Ab his ipſis prædonibus vbi reſceſſere, ad litus abducti ſunt, haud ſanè inuiti. Quippe in priore illo nauigio cum in momenta ſingula mors impenderet, nec ad victum quidquam niſi malignè crudeliterque tribueretur; ſi Facatam reſerentur, aliquid ſperabant: certe grauius eo, quod ibi iam tolerabant, nihil ſupererat formi-dandum. Nec omnino ſpes eos ſua fruſtrata eſt. Tria paſſuum millia graſſatores progreſſi ante-

Hift. Societ. Ieſu Tom. 2.

157

quam ad terram appellerent, inter ſe ſpolia di-uiſerunt. quod dum faciunt, homo inter eos præcipuus qui Gagum nonnihil norat, miſera-tione commotus, ei comitibusque neſcio quid, quo nuda tege-ent corpora, dono dedit. Cæte-rum breuis fuit eius beneficij vſus. Deſcenſione facta extemplo miſeros noui labores, noua peri-cula excipiunt. Inter prædatores, qui in terra remanſerant, & hos qui nuper è mari redierant, de prædæ parte pertinax altercatio cooritur, nec niſi re in medium prolata conquieſcit. In-gens eo loco vis erat populi: portæ oppidi elau-ſæ, diſpoſitaque prælidia. Quali in orbem cir-cumdati Chriſtiferi multis modis diuexantur, alius pugionem, alius haſtam intentans dari ſibi aliquid minaciter iubent: alij verò manus etiam inferunt, & victos in ſuas villas abducunt re-ducuntque, & donatis inſuper tégumentis pla-nè omnibus nudant. Denique in aggeris quem-dam hiatus conuiciunt, quòd apud Iaponios ſu-turæ necis indicium eſt. Tum verò plebs cater-uatim irruere: clamoribus validis ad eadem ex-poſcere: euerſores regnorum appellare, aliſque huiuſmodi probis contumeliòſè proſcindere. Quæ voces dum ab incondita plebe iactantur, ecce tibimiles nudos è fovea extrahit, ſtrictò-que gladio iubet proferre pecuniam. Cui Bal-thaſar, Quo quidem, inquit, ſumus in ſtatu vides; & pecis, frater, quæ non habemus. Mittere ille conſeſſum in oppidum ſciſcitatum quid de iis hominibus faceret. Dum in his periculis cæteri verſantur, Silueſter captato in urbem ingreſſu, Ioannem quemdam Chriſtianum, cui cum re-bellibus magna erat neceſſitudo, de Patrum ad-moneret ſtatu. Is veſtimentis continuò ſumptis ad litus accurrit, ac ſummota magno impetu multitudine ex eorum manibus, qui iam captos tenebant, eripuit: ſimulque adiuuit ex oppido nuncius, qui occidi eos veraret. Inde Ioannes domum ſuam perduxit, cibo & igni reſecit; & vadem ſe pro iis apud Magiſtratum, cum polli-citationibus inſuper ac muneribus mitigat, liberaliter fecit. Supererat magna adhuc de Guilielmo ſolicitudo, qui inter eum tumultum caſu abductus ab Gagi conſpectu fuerat. Ad hunc conquirendum Ioannes intenta cura, cum puero Chriſtiano captum à milite cognouit, qui cum aliud nihil inueniret prædæ, vitam vo-lebat eripere. Nulla igitur interpoſita mora Ioannes militem adiit, pretioque redemptionis tranſacto, vtrumque domum reduxit. Mox etiam ſacerdotalium precum Breuiarium, quod Gago vnà cum rebus cæteris ablatum, prædato-ribus, niſi redimeretur, inutile erat, facile reper-tum eſt: & Ioannes ſuo redemit ære. Tribus propè menſibus libera in custodia habiti, tan-dem abire permiſſi ſunt. In Bungo autem vt eos euaiſſe eſt cognitum, ingens non Chriſtia-norum modò, ſed ipſius quoque Regis ac Pro-cerum aliquot gaudium fuit. Chriſtianorum nonnulli obuiam ad tertium lapidem, ad ſecun-dum verò ac primum multò plures, vino fru-ctibusque ad hoſpites recreandos allatis, atque etiam umbellis ad ſolem arcendum prodiete. Ipſæ quoque mulieres ſublatis in ſinum inſan-tibus longè occurrere. Vidiffes præ lætitia plo-rate

K

rate

rare alios, alios erectis in cælum oculis gratias Deo agere, quòd preces ipsorum ac vota respexisset. Omnes verò Patri, inter seque iucundissimè gratulari. Nec minor fuit Cosmii Turriani, caterorumque lætitia Sociorum: qui ut incolumes viderunt, quorum de salute iam desperauerant, tanta voluptate perfusi sunt, ut ex eius communicatione & societate Gago ac Sociis reducibus ærumnæ omnes præteritæ instar fominij euanescerent. Dum captiui fuere egregiè se Iaponum caritas Christianorum prodidit. Nam sapius Firando non modò vestes atque cibaria, sed etiam pecuniæ tantam vltro copiam submiserunt, ut ipsi vererentur captiui, ne si ea res aduersariis suboleret, dimissionis negotium irritata eorum auaritia retardaret. Nec verò minùs benigni fuere Facatenses. Quamquam non magis in alendis Patribus liberalitas, quàm in retinenda fide, tolerandisque iniuriis constantia neophytorum Iaponum apparuit. Exemplum sumi ab vno potest. Andreas is vocabatur, claris ortus natalibus; qui fundo opimisq; vectigalibus, quæ Amangucianus Dynasta Ethnicus concesserat, nuper relictis, Facatam vnà cum vxore, liberis seruisque migrarat; quo se totum Deo expeditius manciparet. Ibi totum magni ieiunij tempus apud Patres procul ab sæculinegotiis exegit, quidquid à quotidiano Missæ Sacro & concione supererat temporis, precando contemplandisque Christianis mysteriis, præcipuè facta Christi necesse consumens; tum legendis, attenteque animo reputandis, quæ Martyres olim piè fortiterque gesserunt: ac singulis ferè noctibus sese flagello cadens. Quibus studiis in Domini nostri Iesu Christi amore vehementer proficiens, ipso die sacro Paschatis vitæ maculis per confessionem diligenter elutis, cælestis mentis effectus est particeps. Ita præparatus cum esset, vrbs capitur: & Amangucianus Dynasta, quem dixi, desertum se vociferans, missis sicatis conquiri ad necem hominem iubet. Quos bonus Andreas vbi se adorientes aspexit, non modò arma non sumpsit, cum esset vir aliqui fortis ac strenuus, sed etiam prouolutus in genua tandem persistit orans, quoad permissus est viuere: nec dubitatum est, quin preces pro interfectores adhibuerit, cum diui Stephani exemplum, qui pro lapidatoribus suis in extremo spiritu deprecatus est, plurimùm admirari solet. Non dissimile constantiæ genus, sed multò ad martyrij gloriam certius Firandi sub tempus idem serua Christiana præstitit. Nam post electos Patres cum ad venerandam in montesitam crucem Christiani vltro quamuis pastore destituti frequenter exirent, maxime in ea religione ac pietatis sedulitate famula, quam significauit, eminebat pietas. Ethnicus erat herus & trulentus; qui non modò ad salutem signum ire vetuit, sed omnino iussit ad simulacrorum profanam redire superstitionem. At fidelis ancilla Christi nihilo segnius, & in fide & in crucis salutatione persistit: vnde redeuntem cum immanis offendisset dominus stricto gladio obrunxit. Has nobiles primitias, ut nostro olim in orbe, ita nunc in Iaponia recens ac vigens Ecclesia cælo dedit. Patres autem Aman-

gucio primùm, mox Firando, postremò Facata extores Funaium omnes (ut appareat quantum Quiuano Bungenli Regi Christiana res debeat) conuenere tres sacerdotes, laici sex. Et quidem ab vrbe Facata condita, cum simile vnum multibus proximis nihil extitisse ferretur, id persuasit diabolus Ethnicis (quod idem Amangucij & Firandi sparserat) omnes eas calamitates Christianorum odio ab diis inuectas. Quæ res tantam Barbaros egit in rabiem, non modò ut extructas ab Gago ædes ac templum, & cætera euerterent omnia; verùm etiam puteum, vnde Patres aquam petebant, iniectis glebis oppleuerunt. In Bungo verò rum Regis fauor, tum celebre domiorum hospitalium nomen Christianæ fidei Patribusq; auctoritatem omnes apud ordines comparabat. Hospitales iam ædes erant duæ, altera plagis vlcibusque curandis, altera morborum aliis generibus hoc ipso anno extructa ex lignea materia multò priore amplior; in qua media excitata est ad res diuinas ara. Quo die Elisabetham salutantis Deiparæ solenne agitur, in ara illa primùm sacrificatum: subinde ad frequentem populum habita concio, magna cum lætitia Christianorum. Harum domorum impensas ære priuato Christiani Iapones, ac mercatores Luitani aliquot sustentabant. Rex præterea Bungenlis vectigal attribuerat, ex quo pacatis temporibus annui caperentur auri ferme trecenti. De minis præsertim vlceratorum planè depositorum curationibus Ludouici Almeida operâ multa essent dicenda, nisi hæc generatim satis ducerem indicasse. Nobiles iam aliquot è populo ac Bonzius è longinquo confluxebant, quibus persanato corpore, mentis quoque veram sanitatem bonitas diuina reddebat: perque eam occasionem non apud cognatos affinesque tantùm, sed etiam apud ciues ac notos eorum celebre fiebat Christianum nomen. Cæterum rebus in Ximo adeò turbulentis, cum hæc satis precij è trium sacerdotum in Bungenli domicilio commemoratio extaret, nobilisque Bonzius è Fyenoyama datus ad Cosmum litteris hominem postulasset, cum quo de rebus diuinis communicaret; cui Pater spe doctoris, vbi copia esset, mittendi præbita, tantùm per litteras Christianæ summam religionis exposuerat; visum est Meacum frequentissimam nobilitate doctorumque conuentu vrbe, & quasi Iaponiæ totius tentare arcem. Gaspari Villela post sacrificia multa & preces ea demandata prouincia est: additusque comes & interpretis Laurentius origine Iapon in Societatem adscriptus, magni vir ingenij, morumque Iaponicorum ac rerum Christianarum peritus inprimis. Sexto Idus Septembris alacres ipsi non sine dolore & lacrymis eorum, quos relinquebant, dedere sese in viam, Fyenoyam ex itinere adituri. Ingentibus pleni animis Bonziano simili habitu cultuque profecti sunt. Summam diabolo tot per sæcula iniquissimo possessori (quod facile intelligi potuit) ea expeditio iniecit curam. Quippe malè sibi timens, minis totum iter difficultatibus intersepsit. Nondum vnus diei iter con-

159
Iaponum
Christianorum
caritas
erga Patres.

160
Constantia
Iaponij
Christiani.

161
Serua Christi
ana martyrium.

162
Nostri
vno in
Iaponia
summa

163
Valentini
martyrii

164
vna in
Meacum
missi.

165
pericula
villela pro
fecerant
Evangelii

fecerant verè nunciij libertatis & assertores, cum cadente vento tranquillitas & malacia inusitata eodem repente nauim affixit loco. Ethnici circumire vectores, & stipem viritum exigere, per quam ventum ab suis idolis redimerent. Cumque ad Villelam venissent, utque conferret ipse quoque, contenderent, eo negante in quoquam se, præterquam in vero Deo cæli terræque conditore suas habere sitas spes, continuo exclamant, Enimvero deprehensum malacia fontem; hominis eius odio claudete deos maria: ipsummet dandum eis piaculum, & præcipitem protinus deuoluendum in mare. Quod haud longè aberat, ut facerent, si diuturnior malacia tenuisset. Sed cum Dei serui abiecissent sese in preces, postero die secundis auris inflari vela sunt cœpta. Quibus aspirantibus haud millia passuum multa processerant, cum aduersus ventus subortus quattiduum stare coëgit, Barbaris multò in Gasparem magis frementibus. Sed ne tum quidem Domino miserante ultra inane proborum minarumque strepitum processum est. Ecce autem rursus repetito cursu continens dierum decem turpestas quodam in portu clausit. Tum verò haud potentes iræ nauitæ simul ac vectores communi sententia staturunt infausta illa & exosa diis capita haud ultra secum deuehere: ut demum conuicio omnium nauarchus victus è nauì eos eiecerit. Hæc res grauitè Villelam pupugit, non quidem contumeliæ sensu, cum & mortem haberet in votis; sed quia nauigij opportunitas nulla præterea offerebatur. Quare Deo inprimis multum rogato nauarchum secretò conuenit, tumque promissi fidem obiectans, tum summis vtens & infimis precibus tandem impetrat, ut ultra eum locum sex & triginta millia, quò primum conuenerat, deportetur. Eò appulsi simul atque descenderunt, circum naues, quotquot ibi sta-

bant, cursant Ethnici, denunciantque gubernatoribus, si prosperam optent nauigationem, procul arceant duos illos; nec patiantur in suam nauim pedem inferre. Denique sic impleuere omnia terroribus vanis, ut ab omnibus exclusi, cæteris abeuntibus, in litore soli relinquerentur. Mora tamen diuturna non fuit. Paulò post aliud appulit nauigium, quo feliciter vecti, portum citius iis, à quibus exclusi fuerant & ante soluerant, cum etiam aliquot eorum in piratas incidissent, sine vllò ipsi periculo tenuerunt. Hic rursus agrè transmissio inuenta, cum eosdem, qui superuenerant nauicularij, terrores spargerent; Deo tamen omnes diaboli conatus eludente, Sacaium venerunt incolumes quindodecimo Kalendas Nouembres, die sancto Lucæ factò; quem propterea eius patronum ciuitatis adsciuerunt. Sacaium Fyenoyama millibus passuum circiter sex & viginti abest, ab vrbe Meaco non amplius sex. Mons est permagnus, religioni ante annos ferme octingentos, & sapientiæ Iaponicæ dedicatus, ad cuius radices lacus jacet, quem multi confluentes efficiunt amnes, passuum nonaginta circiter millia in longitudinem, vnum & viginti in latitudinem colligens. In eius litore plaga ad montem pertinens Bonziorum canobus hoc tempore plus quingentis erat frequens: olim trium millium & trecentorum summam ferebantur expleffe, bellorum iniuriis ad eam paucitatem redacta. Huc Villela vbi venit, Bonzium, ad quem literas à Cosmo ferebat, vita functum inuenit. Et quidam narrabant, extremo spiritu professum eam se religionem, quam è literis Cosmi didicerat, tenentem mori. Hoc igitur mortuo Gaspar prima spe deiectus, frustra etiam tentato ad alios Bonzios, atque ad eorum maximum aditu, Meacum Decembri ineunte pertexit.

167

